PANAİT İSTRATİ

İŞ BULMA KURUMU

YANKI YAYINLARI

PANAİT İSTRATİ
İŞ BULMA KURUMU
72

Seri No. 72

Dizgi **Gül**, Baskı: **Kardeş Matbaası**
İstanbul — 1974

PANAİT İSTRATİ

İŞ BULMA KURUMU

Türkçesi
BERTAN ONARAN

YANKI YAYINLARI

Son kertesine varmış bir veremin pençesinden satır satır kopardığım bu yapıtı (o acımasız hastalıkla yiğitçe çarpışan zavallı insan bedenine duyduğum saygının belgesi olarak), dürüst ya da serseri, dünyanın bütün veremlilerine adıyorum.

P. İ.

BİRİNCİ BÖLÜM

Motorlu tren, 1904 Nisanının bir akşamı Bükreş'e bıraktı Adrien'i. Bu, yalnız üçüncü mevki vagonlarla yük vagonlarından oluşmuş bir yoksul katarıydı. İbrail'le Bükreş arasındaki aşağı yukarı iki yüz otuz kilometrelik yolu sekiz saati aşkın bir sürede alabilmiş, uçsuz bucaksız, kapkara bir ovayı geçmiş, Baragan çölündeki ıssız durakların her birinden istemeye istemeye kalkmıştı. Zavallı trencik. Adrien, her yanı eğreti onarımdan geçirilmiş, yorgunluktan canı çıkmış, orasından burasından yağlar ve sular sızan lokomotifin yanından geçerken acıyarak baktı ona: «İnsanın, şu makinaların da ruhu var diyesi geliyor, diye düşündü. Fazla yordunuz mu, canlı varlıklar gibi inliyorlar.»

Bu hayvan-makina fikrini daha da sürdürebilirdi, ama çıkış kapısındaki itiş-kakış arasında gözüne ilişen kaygılı bir köylü kadın yüzü ona anasını anımsattı, bir anda içini hüzün kapladı. Bu sefer de bir güzel azarlamış, evden gitmesine karşı çıkmıştı. O da, her zamanki gibi, hiç kulak asmamıştı bunlara; ancak, anasının sözleri hâlâ kulaklarında çınlıyor, canını sıkıyordu:

— Alıp başını gidiyor, canın istediği zaman geri geliyorsun... Giyimli gidiyor, partallarla dönüyorsun. Daha ne kadar sürecek bu? Yirmi yaşındasın, henüz belli bir uğraşın yok. Önüne gelen işi yapıyorsun, ama hiç birini adam gibi bilmiyorsun. Eh, bir bakıma hiç bir iş bilmiyorsun demektir! Boş gezenin boş kalfası oldun çıktın sonunda!

Adrien, anasına göre, mahalle halkına göre, işte şu çufçuf eden lokomotifinkinden başka bir yaşama biçiminin kişiye uygun olmadığını çok iyi biliyordu. Hattâ, daha da kötüsü, evlenmeli, kemiciklerini yoksul bir evle insanlıkdışı bir işlik (atölye) arasında aşındırmalıydı.

Hayır. İşte bu olmazdı azizim! Boş gezenin boş kalfası olmak çok daha iyiydi! Varsın dünya âlem kendisini küçük görsündü! O yaşamına egemendi ya. Neden ille de aile yükünün altına sokmak, bir işliğe tıkmak istiyorlardı onu? Hayır, hayır! O dört bir yanı dolaşmak, dünyayı tanımak, gözlemek istiyordu.

Bilmem hangi özveriler, acılar pahasına da olsa, buydu sevdiği yaşam.

Üstüne üstlük, Mihail, soylu bir ailede doğmuş olan Mihail de böyle yaşıyordu, ve bu örnek ona yetiyordu: tam bir istem, bağımsız ve gözlemci yaşam örneğiydi Mihail. Kendisinden beş yaş büyüktü, Adrien'in önüne, yaptığı her şeyi denetlemesine, iyiyi kötüden ayırmasına, tuttuğu yolun güzel ve çirkin yanlarını görebilmesine izin veren bir yaşantı dağarcığı getiriyordu.

— Hah! dedi birden, Mihail rıhtımda, Grivitza sokağının oralarda bekleyecekti beni. Sersem gibi, hepten unutmuştum bunu.

Daldığı düşünceler onu, aynı trenden inmiş olan ve Başkent pazarında, dört buçuk lira ve bir öğün yemek karşılığı günde on altı saatlik iş dilenmeye gelen, görünüşleri içler acısı tarım işçileri kalabalığına karıştırıp tam ters yöne yürütmüştü. Pılısını pırtısını sırtına vuran Adrien, sağa sola dirsek atarak, avazı çıktığınca /bağırarak, binbir güçlükle onların arasından kurtuldu.

— Al sana aile kurdukları ve kendilerini ömür boyu köle gibi sattıkları için mutluluklarından yanlarına varılmayan insanlar! diye bağırdı küçümseyen bir sesle. Bu mu yani benim de yazgım? Yoo, hayır! böyle yaşamaktansa haydut olmaya ya da hemen şuracıkta geberip gitmeye razıyım!

Hemen hemen yüksek sesle mırıldanıyordu bunları. Mihail onu ta uzaktan gördü, ko-

şup geldi ,kucakladı. Erkekçe, ama iki sevdalı gibi tutkuyla kucaklaştılar. Sevdalılardan daha çok seviyorlardı birbirlerini.

— Hadi önce bir kahveye gidelim, azıcık kendine gel, dedi Mihail. Öfkeli görünüyorsun. Nedir derdin? Ayrıca, hep eğri taktığın şu boyunbağı parçasını da düzelt? Ver şu bavulunu bana.

Mihail Mihailoviç Kazanski adındaki bu tepeden tırnağa sinir adamın her durum ve koşuldan sinirlerine egemen oluşu, Adrien'in azıcık savruk mizacı üzerinde cankurtaran etkisi yapıyordu. Rus'un kararlı sözleri, bu sefer de, genç dostunun sinirlerini yatıştırmaya yetti. Bununla birlikte, bizimki, öfkesini, elini kolunu sallayarak, büyük büyük lâflarla noktalamaktan kendini alamadı.

—Derdim mi ne? dedi kollarını havaya kaldırarak. Şu köpoğlu köpek yaşam yolunda gitmiyor bir türlü! Ve hep anamın yüzünden: örnek bir oğul yapmak istiyor beni! Yaşamı kendisi gibi anlayan örnek bir oğul!

Mihail durdu, bavulu yere bıraktı, çevresine bakındı, ellerini ceketinin ceplerine soktu, yüzündeki bütün anlatımları sildikten sonra, Adrien'in gözünün içine dikti gözünü.

— Gelip geçen de çekişiyoruz sanacak, dedi. Oysa, herkesin özel işlerime burnunu sokmasından hoşlanmadığımı bilirsin. Dinle bak: ben bavulu alıp öne düşeceğim, sen de, böyle bağırıp çağırmaktan vazgeçene dek, on metre arkamdan geleceksin.

Ve bavulu sağ omuzuna vurup dengeli bir yürüyüşle yola koyuldu.

Adrien, daha o anda pişman oldu can yoldaşını kızdırdığına, verdiği şu acımasız ceza yerine iki tokat yemeye çoktan razıydı, ama konuşmanın hiç bir işe yaramayacağını pek güzel biliyordu. Adrien böyle kızıp küplere bindi mi, soylu Tatar korkunç bir acımasızlıkla kestirip atardı.

— Yalnız mandalara nodulla yol gösterilir, demişti ona bir keresinde. İnsanlar, hele yeryüzünde birşeyler yapmak hevesinde olan insanlar, salık verilecek şeyi en kısa zamanda anlamak zorundadırlar.

Bu yüzden, Adrien, canı sıkılsa da boyun eğmek zorunda kaldı. Dayak yemiş köpek gibi, başı önde, dostunun ardına düştü. Bir yıllık aradan sonra görüştükleri anda ortaya çıkan bu tatsız olay onu iyiden iyiye üzdü. Belki yüzüncü kez, itkisel yapısını daha yakından denetleyerek, bu son patavatsızlığını unutturmaya söz verdi kendi kendine.

Grivitza sokağı karman çorman bir halde, daha doğrusu şeytan kuyruğu gibi birbirine dolanmış olarak gidip gelen bir kalabalıkla doluydu: aylak Oltenililer, işsiz duvarcı çırakları, yabani köylüler, başıboş Çingeneler, kadınlı erkekli, çıplak ayaklı, üstleri başları yamalı bir yığın insan. Kadınlar çoğu kez çocuklarını kucaklarında taşıyor ya da ellerinden tutup sürüklüyorlardı. Her adımda birilerine çarpılıyor, karşılıklı küfürler ediliyordu. En açık sa-

çık lâflar rahatça savruluyordu. Adrien bunları duymuyor, yalnız Mihail'in sırtını görüyordu. Dostunun sırtına sevgiyle bakıyor, onu gözden yitirmemeye uğraşıyordu. Gidip okşamak istiyordu bu sırtı, elini uzun uzun, giysiyi dalgalandıran kürek kemiğinin üstünde tutmak nasıl da hoşuna gidecekti, bavul Mihail'in omuzunu çökerttiğinden, kemik iyice dışarı fırlıyordu. Orta boylu, zayıfça yapılı Mihail güçlükle ilerliyor, gelip sırf zevk için kendisine çarpan yayalar arasında zikzaklar çiziyordu. Kısa bacakları zaman zaman çözülecek gibi oluyordu, şapkası da düşmek üzereydi.

«Temiz bir köteği hakettim», diye düşünüyordu Adrien bu görünüm karşısında ezilerek. İçinde karşı konmaz bir arzu kabarıyor, Mihail'in yanına koşmak, sırtını öpmek, bavulu elinden almak istiyordu. Ama böyle bir şey yaptığı an kızılca kıyamet kopardı! Dostu, bütün yersiz duygusal gösterilere verdiği adla, bu türlü bir «şamata»yı ömür boyu bağışlamazdı.

Neyse ki işkence çok sürmedi. Mihail bir kahveye daldı. Adrien derin bir oh çekti. Dipteki sessiz masalardan birine yerleştiler, ve Rus, oturur oturmaz, güleryüz gösterdi bizim toy şaşkına.

— İşte böyle! bu da bitti, dedi. Hiç sözünü etmeyelim artık. Evdeki kavgaya gelince, her zaman söylüyorum: sen haksızsın. Ananın seni anlayamaması son derece doğal. Sürdüğün yaşam, benimki gibi, hiç bir işe yaramayan

adamınkine benziyor. Bir ana onaylayamaz bunu. Tuttuğun yolun akıllıca olduğuna inandırmaya çalışarak neden eziyet ediyorsun kadıncağıza? Hayır, akıllıca değil bu yol. Çılgınız ikimiz de!

Mihail sustu, Adrien'i böylesine bilge ve pişman görünce şaşıp kalmıştı. Karşılıklı oturmuşlar, gözlerini birbirlerine dikmişler, gülümsüyorlardı. Mihail, şimdi, bıyığı gibi kızıl bir de sakal bırakmıştı. Bu ikisi, Prusya mavisine çalan kapkara saçlarına hiç mi hiç uymuyordu. Adrien, sekiz ay kalıp döndüğü Mançurya ve Rus-Japon savaşı konusunda dostuna birşeyler sormak için yanıp tutuşuyordu, ama arzusunu içine attı. Böyle bir şey yeni bir çam devirmek olurdu, Mihail ona, bu yolculuktan herkesin ortasında söz etmemesini yazmıştı; Adrien'in öğrenene dek ömrünün on yılını vereceği kökeni ve tüm kişiliği gibi, Rus'un bu yolculuğu da giz doluydu.

Kahve tam bir halk kahvesiydi, ve müthiş gürültülüydü. Ufak tefek şeyleri yürüterek yaşayan serserilerle diz dize oturan, en az onlar kadar kuşku verici ve pis hamallarla duvarcı çırakları avaz avaz bağırıyor, sağırlar gibi ellerini kollarını sallıyorlardı. Adrien, Mihail'in güvenlik içinde konuşmak istediği zaman bu tavernaları seçtiğini biliyordu.

— Burada herkes uluyor, se de rahatça konuşabilirsin, diyordu.

İki Türk kahvesi getirdiler onlara. Ucundaki kartonu tütününden daha uzun, garip bi-

rer Rus sigarası yaktılar. Mihail bunu Odessa'da almış, Adrien'e içirmek için iki tanesini saklamıştı. Beriki, sigarasını tüttüren,. keyifle kahvesini yudumlayan dostunun davranışlarındaki inceliği yakaladı. Karşı çıkma yürekliliğini gösterdi:

—Çılgınız biz, diyorsun. Oysa, hiç de akıldışı bir yan yok yaşamımızda: doğayı, özgürlüğü, güzel sanatları seviyoruz. Kentsoylu sınıfın düzmece değerlerine bu gerçek değerleri yeğlemek çılgınlık mı? Ben istiyorum ki...

— Ne istiyorsun! Bilmiyorsun ne istediğini! diye sözünü kesti Mihail, Adrien'i şaşırtan bir canlılıkla. İstediğini bir yana bırak da, ne isteyebileceğine ve **elde edebileceğine** bak. Aynı anda, oğlu için kendini harcayan bir anayla, böyle bir ananın sevgisine dudak büken bir özgürlüğü göremezsin. Anlıyor musun? Elde etmek istediğin şey, korkunç bir bencilliktir. Ayrıca, dolaylama yapmadan söyleyelim: alıp göklere çıkardığın «değerler», çılgınca heveslerden başka bir şey değildirler. Hadi canım sen de!... Özgürlük, doğa, güzel sanatlar, düşünce, eşittir sıfır! Bütün bunlar sıcacık bir yuvanın, küçük, düzenli bir işin, iyimserlikle dolu bir sağlığın yerini tutmaz; bu saydıklarımaysa, çoğu kez yarı aç yarı tok gezerek, yıldızların altında geceleyerek, dünyanın dört bir yanında sürterek sahip olunmaz. Artık lâfını etme bana bu değerlerin. Çok iyi biliyorum hepsini! Üstelik de, hepsinin tadına baktım!

Adrien hüzünlendi.

— Bak hele! dedi. Bense, tam tersine, onlara vurgun olduğunu sanıyordum. Onlar uğruna, «sıcak bir yuva ile küçük, düzenli bir iş»ten daha çoğunu gözden çıkarmışsın gibi geliyordu bana.

Ansızın sertliği bir yana bırakan Mihail göz ucuyla, sinsi sinsi alay ederek kendisini izlerken ekledi:

— Yanlış yol tuttum demek? Peki, nasıl oluyor da, bu halimle seviyorsun beni Ya sen niye kalınadın o sıcak yuvaların, iyimserlikle dolu sağlıkların dünyasında? Sen kendin o dünyadan gelmiyor musun?

Mihail'in vücudundan elektrik akımı geçmiş gibi oldu. Adrien'in geçmişinden söz etmesini, doğduğu yeri anımsatmasını hiç sevmezdi. Pek çok kez söylemişti bunu ona. Ayrıca, Mihail kökenini, geçmişini, geldiğini dünyayı örten perdeyi hiç bir zaman açmamıştı. Çok çok, kimi körolası özlem anlarında, şöyle birkaç tatlı sözle değinmişti. İnce yapısını, kişiliğinin gücünü, konuştuğu dilleri ve aldığı sağlam eğitimi görmeye niyet eden herkes soylu kökeninden, güzel ırkından kuşkulanabilirdi; bütün bunlar, gözlemciyi şaşırtmak üzere, bile bile kabalaştırılan söz ya da el kol hareketlerine karşın, altta yatan adamı açığa çıkarmaya yetiyordu.

— Bak, Adrien'ciğim, dedi dalgın ve hüzünlü bir sesle, anandan tam bir halk dürüstlüğü, köylü içtenliği, alabildiğine iyi bir yürek almışsın, aslında bu kadarı bile sana yeter de

artardı; ama baban olacak İblis araya yüklüce bir Yunan duyarlığıyla Kefalonyalılara özgü korsan gözüpekliği karıştırarak her şeyi altüst etmiş. Böylece sanatçı yaratılışlı bir adam, yeni bir Çingene, yani babasını bile darağcına gönderebilecek biri olup çıkmışsın. Ayrıca, sizin Rumen tarihinde, hemen bütün prensler bu karışımdan doğmuş, önce babasını geberttirmiş, abilerinin gözlerini oydurmuş, öyle tahta çıkmıştır. Ondan sonra da, çamurdan bir kilise kurdurmuşlar!.

Adrien kocaman bir kahkaha patlattı:

— Yo! Seni ne öldürtürüm, ne de gözlerini oydururum!

— Yapmazsın elbet, ama kılını bile kıpırdatmadan Sibirya'ya göndertirsin! Neyse gelelim günlük yaşamamıza, Bükreş'te ne yapacağımızı düşünelim.

Birer Rus sigarası daha yakıp ikinci kahvelerini ısmarladılar. Mihail, bakışlarında bir tilki kurnazlığı, sordu:

— Bu sefer de keselerimizi birbirine katalım mı?

Bu kez Adrien can evinden vuruldu. Gözlerini yere indirdi, sonra, üsteleme n'olur diye yalvarırcasına, Mihail'inkilere dikti. Çok eski bir öyküydü bu ortak kese işi.

Bizimkiler dostluklarının başından beri —önce İbrail'de, Kir Nikola'nın çörekçi dükkânında, sonra Bükreş'e ilk gelişlerinde— paraya görece değer verdiklerini farketmişlerdi. İçlerinden biri parasız kalınca öbüründen esirge-

meyi aklının köşesinden bile geçirmediği gibi herhangi bir akşam karşılarına çıkıp da yolsuz kaldığını söyleyen şöyle üstünkörü tanıdıkları arakadaşlarıyla da varlarını yoklarını paylaşmaktan geri durmuyorlardı.

Böylece ortak kese kendiliğinden doğmuştu. Ne anlamı vardı herkesin kendi parasını harcayacağım düşünmenin, yaşamları böylesine kaynaşmışken; öbürünün ekmek parası bile bulunmadığını bilenin boğazından lokma geçmezdi nasıl olsa.

Ayrıca, bir an bile birbirlerinden ayrılamıyorlardı. Hattâ, zaman zaman, otellerde, aşevlerinde ya da yapı işlerinde birlikte çalışıyorlardı. Ve Adrien çılgınlığa varacak kertede eli açık olduğundan, kasadarlık Mihail'e düşmüştü. O da, son derece bilge bir kasadar oldu. İki yıl, yoksulluklarını, Adrien'i hayran bırakan bir ustalıkla yönetmeyi başardı; Adrien'in «sanatçı yanı» bu hayranlıkla hiç yaralanmadı doğrusu. Çünkü sevecen ruhlu Mihail, serserilerin yoksulluğa ancak, onu zaman zaman, müthiş korkutarak katlanabileceklerini çok iyi biliyordu. Bu yüzden, hem hüzünlü, hem neşeli işsizlik günlerinde, kuru ekmekle balık tütsüsüne, hattâ yalnızca ekmeğe yatmanın bile «kesenin dibine darı ekeceği»ni farkedince, ansızın kendilerine bir şölen çekmeye karar veriyordu. O zaman bir lokantaya gidiyor, iki frank harcıyor, sonra bir müzikli kahveye gidip bir frank da orkestra dinlemeye, güzel bir Türk kahvesi yudumlayıp birer Royale sigara-

sı tüttürmeye veriyorlardı. Arasıra, yürekleri pek daraldığından, kafayı bile çektikleri oluyordu. Ondan sonra bakımsız evlerine dönüyor, yatmazdan önce keselerinin uğradığı yıkımı gözden geçiriyor, daha o anda acısı içlerine çöküyordu.

Ansızın bozulana ve iki sevgili dostu kesin olarak ayrılmanın eşiğine getirene dek sürülen bu yaşam yine de güzeldi. Bu da Adrienin yüzündendi tabii.

Adrien, bir gün, nicedir ortak keselerini doldurmak üzere yalnız kendisinin çalıştığını farketti, Mihail'se boş oturuyordu, ama bunu elinde olmadan yapıyordu. Ancak, bizim Adrien, körolası hırsına yenildi, öfkeli bir anında dostunu tembellikle suçladı. Bir cumartesi akşamı, son yövmiyesini eline tutuşturup kabaca:

— Al bakalım, dedi. Yarından sonra, ben de işe gitmiyorum: Sen tembelliği ne denli seversen, ben de o denli severim. Senin gibi... ben de işsiz olacağım artık!

Bunları, ağzının suyunu akıta akıta bir sigara sararken söylemişti. Başını kaldırıp baktığında, Mihail'in yüzünün ölü suratına döndüğünü görmüştü. Ve ürkmüştü.

— N,oldu? Çok mu acı lâf ettim?

— Hayır, tam tersine, çok tatlı lâf ettin. Neyse, al şu paranı. Bu arada şunu da belirteyim, yarın Rumanya'dan ayrılıyorum.

— Şaka mı ediyorsun, Mihail, diye bağır-

dı Adrien, ve elleri öyle bir titremeye başladı ki, Rus'un yüreği sızladı.

Sızladı, ama bir Tatar yüreğiydi bu Dostunun o lâfı kötü niyetinden değil, alıklığından ettiğine aklı kestiği ve beriki içtenlikle özür dilediği halde, Nuh dedi Peygamber demedi: ertesi sabah, iki yeni takımını, yüzüğünü haraç mezat sattı, hattâ çok değerli, eski bir altın eşyasından bile yoksun kalmayı göze aldı; gece yarısı, Rus sınır kasabası İtzkani'ye giden trene biniyordu.

Adrien ilkin türlü diller döküp yalvardı yakardı, sonra baktı ki hepsi boş, Mihail'i düşündüren uzun ve kuşku verici bir suskunluğa gömüldü. Bütün gece, incittiği dostunun yanında, tek söz etmeden, çılgınca sigara içerek, canlı cenaze gibi dolaştı. Bunun üzerine, Mihail bir ödün vermeye razı oldu:

— Peki! dedi, madem ki sende biri insanı öldüresiye yaralayan, öbürüyse bundan ötürü it gibi acı çeken iki ayrı kişilik var, bu ikinciye teslim oluyorum. Dolayısıyla, ayrılığımız topu topu birkaç ay sürecek. Ama bu ayrılık sırasında aklını başına devrişmeli, dostluğun, pabuçlarını silip atacağın bir paçavra olmadığını anlamalısın. Hadi, ver elini sıkayım: ölmezsem, gelip seni bulmaya söz veriyorum. Bu olay çıkmasaydı da ben, koca Rus budalasıyla Uzakdoğunun Almanı inatçı Japon arasındaki savaşı görmek için Mançurya'ya gitmek niyetindeydim. Dönüşümde seni evli barklı, akıllı uslu bulursam, anan adına sevinirim.

Adrien Mihail'in uzattığı eli sıktı, ama çeneleri hâlâ kenetliydi. Dili tutulmuş, serseme dönmüştü. Tek lâf çıkmadı ağzından. Gittikçe içi burkulan Mihail elini tutup okşadığı zaman, üstünkörü olsun gülümseyemedi bile.

— Ah ne yazık! Böylesine iyi bir yürek, bunca içtenlik ve bu kadar az akıl! Ah, Adrienciğim, ah, hiç bir zaman mutlu olamayacaksın!

Var gücüyle sarıldı ona, sonra ağır ağır yola koyulmuş bulunan trene atladı.

— Hoşça kal! Güle güle desene bana!

Ses yok. Yalnızca, kaçağa bakan iki sevimli hayvan gözü.

Şimdi de, Mihail:

— Ee, kesemiz ortak mı olacak? diye sorarken, aynı bakış yönelmişti gözünün ta içine.

— Nasıl istersen, diye karşılık verdi Adrien.

Ve ortak kesenin, kişilik eksikliğinin kendisine kaça patladığını düşündü.

Her şeye karşın yürekten güldüler.

— Benim aşağı yukarı otuz frangım var, dedi Mihail. Bir ay önce, Bükreş'e geldiğimde iki yüz frangım vardı, ama seni burda bulamayınca kafam bozuldu, eğlendim azıcık.

— Yine de benden zenginsin. Mançurya'ya gidebilmek için parayı nerden buldun, çok merak ediyorum doğrusu.

— Rusya'da, hattâ başka ülkelerde, elleri

nasırlı olmayanlar diledikleri zaman para bulurlar. Ben de parayı eskiden bana borcu olan, hâlâ kalan birinden buldum. Gökten düşmediğine eminsin, değil mi?

Adrien gözlerini ardına dek açtı.

— Aklıma bile getirmedim böyle bir şeyi.

— Peki. Sözün kısası, otuz frangım var. Ya senin?

— Benim topu topu yirmi frangım, ama ayrıca, Londra'da dikilmiş iki de yeni takımım var.

— Ooo! Londra'dan mı giyiniyorsun artık?

— Ben değil canım, onları bana armağan eden zavallı Bernard Thüringer Londra'dan giyiniyordu. Ha, sırası gelmişken söyliyeyim: Bu kentsoylu evde, benim toplumculuk yaman bir sınav geçirdi, varlıklı Thüringer'lerin gözümün önünde çöküşlerine, açlıktan ölüşlerine tanık oldum. Ne dersin bu işe?

— Amerika'yı yeniden keşfediyorsun derim.

— Hadi canım sen de, her şeye karşın korkunç bir şey bu! Kırk yıllık kentsoyluların açlıktan öldüğünü her gün göremez insan. Düşünsene! Nasırlı olmayan eller...

Adrien, tanık olduğu «insan dramı»nı bütün ayrıntılarıyla anlattı. Bu örneğin aklını karıştırdığını, şimdi artık «sınıf» kuramının sağlamlığından kuşkulandığını itiraf etti.

— Nereye gitti kulaklarımızı sağır edene

dek yineledikleri toplumsal sınıfların değişmezliği ilkesi? Varlıklının nasıl yoksullaştığını gördüm, ki bu pek o kadar ciddî bir sorun değil. Ama eğer yoksul varlık edinebilir, edinmek isterse —ve yeryüzünde varlıklının yerine geçmek istemeyecek yoksul bulunmadığını biliyoruz—, sorun değişiyor. Öyleyse bir sınıf ahlâkı yok. Beniyse, yoksul sınıfın zorla içine sokulduğu durum değil, yoksulun ahlâkı ilgilendiriyor. Çünkü sınıfları ortadan kaldırsan da, bir takım yerler öbürlerinden iyi olacak ve bugünkü emekçi gerçek bir sınıf ahlâkına, yani bilincine sahip değilse, kolay yaşama kavgasıyla haksızlıklar, toplumsal sarsıntıya karşın, aynı kalacak. O zaman işe ta başından başlamak gerekir. Düşüncem bu.

— Eh! bir toplumcu için fazla temizsin! diyerek söze başladı Mihail. Ayrıca, Kristin sözünü etti bu konunun.

— Kristin mi?

— Evet, Kristin. Benden nefret eden Kristin. Senden de. Benden, toplumcu olmadığım için. Sendense, toplumculuk biçiminden ötürü. Şimdilerde toplumcu yıldız havalarında, hiç durmadan gürültü patırtı ediyor, deli gibi çırpınıyordu. Oysa iyi çocuktur, yüreği temizdir. Özellikle **Dimineata**'ya (1) yardım etmene kızdı. Toplumculukla «pis kentsoylu demokrasi»sini karıştırarak, işçileri yoldan çıkardığını söylüyor. Ben öyle düşünmüyorum. İbrail'deki ge-

(1) Sabah Postası.

mi boşaltma işçilerinin sorunları üstüne yazdığın bütün yazıları okudum, iyi bir gazeteci olacağına inanıyorum. Burada senden saygıyla söz ediyorlar.

Talihin iyice açık. Bu işte direnmeni salık veririm. Ama sen çıkarını gözetmek söz konusu oldu mu, alabildiğine umursamazsın. Yazık. Oysa pek de sevmiştim deyişini.

Adrien bu övgülerini dinlemedi, içti, ama duyduğu zevki gizlemeye, konuyu değiştirmeye çalıştı:

— Kristin'le görüşüyorsun demek?

— Ne görüşmesi, onun evinde kalıyorum.. hattâ buna çalışma denirse, orada çalışıyorum.

— Kristin'in yanında mı çalışıyorsun! Nasıl oluyor bu iş? Yorgancı o!

Evet, yorgancı, ama bir aydır, bir iş bulma kurumunun ortak işverenliğini yapıyor.

Adrien ulumaya başladı:

— Ne anlatıyorsun sen bana? Bizim toplumcu Kristin, iş bulma kurumu mu çalıştırıyor? İyi ama. bu kurumlar hafiye yatağıdır, bizim **Siguarantsa**'nın (Güvenlik Örgütünün) arka odalarıdır!

— Doğru doğru dosdoğru, onunki öyle değil. Oradaki bütün «ajanlar» dürüst kişiler, senin benim gibi, zavallı düşkünler. Sen de göreceksin öyle olduklarını, çünkü orada yatacaksın. Odam falan yok. Üstelik, çok ilginç bir yer bu iş bulma kurumu. Alabildiğine eğleniyorum orada. Hattâ, zaman zaman, birşeyler bile öğreniyorum.

Delikanlı ne diyeceğini bilemiyordu:

— Gene de pek emin değilim, dedi tiksintiyle. Hizmetçilere iş bulan adam, bizim Okhrana'yla fazla içli dışlı olur. Sen de bilirsin, bizim uşakların hemen hepsine kötülükçü gözüyle bakılırdı. Sen yapabilir misin böyle bir iş?

— Hem de nasıl.

— İyi ama, Sibirya'dan korktuğunu söylerdin hep.

— Tamam, böylece korkum azalır. Tilkinin kuyruğuna yapışıp onunla birlikte koşan yengeç olurum. Ama bak, yine hiç hoşlanmadığım lâflar ettiriyorsun bana. Hadi kalk, gevezelik edeceğimize, tüyelim! Akşam oldu.

İçkievinden ayrılmadan, paralarını birleştirdiler. Mihail, kahveleri ödedikten sonra, geri kalanı saydı. «Anamal» elli üç franktı. Şöyle rahatça on beş gün yaşayacak paraları var demekti.

— Cebindekilerin hepsini verdin mi? diye sordu kasadar.

— Hepsini! diye bağırdı Adrien.

Ama bunu derken, sinsi sinsi sırıtıyordu; Mihail, eski alışkanlığı uyarınca, birkaç frangı kendine ayırdığını anladı.

Tek başına harcamak için ayırmıyordu bunu. Hayır, yapmazdı böyle şey. Ama karanlık günlerde, Mihail kesenin boşaldığını söylediği zaman, cebinin bir köşesinden «unutulmuş» birkaç frank çıkarmaya bayılırdı. Kasadar da, «Çingene'nin özünde bulunan» bu ço-

cüksu kurnazlıklara ses çıkarmazdı.

Kahveden çıktılar. Leş gibi kirli kaldırımlara inceden bir yağmur yağınağa başlamıştı. Zaten tıkabasa dolu, iki atlı tramvay, vücutlarından buram buram duman çıkan zavallı hayvanlara hiç acımayan, vahşi, bencil bir kalabalığın saldırısına uğradı. Sürücü boş yere bağırıp çağırdı. Hattâ, basamağa asılan bir «beyefendi»den az kalsın yaman bir toyat yiyordu, oysa zavallıcık, adama çekine çekine iner misiniz lütfen diye rica etmişti.

Bizimkiler bir sonraki tramvayı beklediler. Durum aynı oldu, çünkü birkaç trenin geliş saatıydı o saat. Yağmur gittikçe hızlanıyordu.

Hovardalık edip bir arabaya binelim, diye karar verdi Mihail. Giderse gitsin bizim lira. N'apalım, yağmur yağıyor. Ayrıca, senin şu koca bavulla, herkes gibi asılarak gidemeyiz.

Bir arabaya bindiler.

Sokaklar, sıçan gibi ıslanmış gezici satıcılarla. evlerine koşuşan insanlarla doluydu. Yalnızca ulusal gömleğini ve poturunu giymiş bulunan bir Olteniali, yağmura falan kulak asmadan, ağır ağır yürümekteydi. Odun kömürü satıyordu, boşalıp hafiflemiş kömür sepetleri **kobilitza**'sının (omuzundaki sırığın) ucunda sallanıyorlardı. Mutlu gözüküyor, başını iki yana sallaya sallaya türkü çağırıyordu:

Hey ulu Tanrım, cezalandırma sakın beni
Sevdim diye birarada iki kızkardeşi
Bir de üç gelinli bir kayınanneyi.

İKİNCİ BÖLÜM

Mihail, arabayı Koltsea Hastaevi'nin tam arkasındaki **strada Sfintsilor**'da durdurdu; bu kentin ana merkezine yakın, dingin bir sokaktı. Yolcuyla kılavuzu, karanlık bastırdığı halde, hiç bir lâmbanın yakılmadığı iş bulma kurumuna daldılar. Ama Mihail, camekânın hemen önüne dikilmiş gazlı sokak lâmbasının güçlü ışığının yardımlarıyla, insanları da, nesneleri de kolaylıkla seçebildi. Odanın içi, ay vurmuş gibi yararlanıyordu bu ışıktan.

İçerde ince ve duyarlıklı bir ruhu incitecek hiç bir şey yoktu, ama bu yarı aydınlık oda yine de Adrien'in tüylerini diken diken etti. Bir polis karakoluna atılmış gibi ürperdi. Bu

ürperti, yerin çimento oluşundandı; ayrıca, duvarların çıplaklığından ve son derece geniş odanın çevresine yerleştirilmiş kupkuru sıralardandı. Sıraların dışında, geçici olarak odanın tam ortasına yerleştirilmiş, iki yanına en az kendisi kadar çirkin iki iskemle konmuş, çıplak bir yazı masası göze çarpıyordu yalnız. Yazman koltuğunda, elli yaşlarında solgun ve uzun yüzlü, çıplak kafalı, asker tavırlı, zayıf bir adam oturuyordu. Gözükmeyen birşeyler yiyordu. Biri karayağız, kıvrık bıyıklı, genç, öbürü azıcık kambur, keçi sakalına ak düşmüş iki kişi, sessizce, ağır ağır odayı arşınlıyorlardı. Sıralardan birindeyse, kafalarını kapkara örtülere sarmış iki kadın.

Mihail, içeri girerken, alaylı bir sesle ve bir çırpıda:

— İyi akşamlar, beyler, işte dostumuz Adrien Zograffi! diye bağırmıştı.

Yazı masasının başında oturan adam hiç ses çıkarmadı. Ağzı doluydu, ardına dek açtığı gözleriyle Adrien'e bakmakla yetindi. Kambur olanı, oda içindeki dolanmasını kesmeden, ezgili bir sesle «iyi akşamlar» diye karşılık verdi.

Yalnız delikanlı bizimkilerin önüne geldi, kendini tanıtarak Adrien'in elini sıktı:

— Nitza Petresko.

El sıkışı candandı. Bakışı da zevkli ve kaçamaksız. Sonra yeniden odayı arşınlamaya koyuldu. Derken iki kadının önünde durdu, sıkkın ve kararlılıkla:

— Söyleyin bakalım, n'apalım sizin için? dedi. Durumunuz azıcık özel: aynı eve girmek istiyorsunuz. Ha dediğinde bulunmaz böylesi. Ama bakın: isterseniz, taşraya yollayabilirim sizi. Gider misiniz?

— **No, qué, diablè li proveinkè!** (Yoo, şeytan alsın taşrayı!)

— Öyleyse, size göre bir şey yok elimizde.

Bunlar, Rumence'yi çap pat konuşan Macar kadınlarıydı. Kalkıp gittiler.

Yazı odası uzun süre sessizliğe gömüldü. Adrien, suskunluğuna pek akıl erdiremediği, hattâ biraz da alaylı bulduğu Mihail'in yanına büzülmüştü. Dostunun konuşmasını, birşeyler söylemesini, buzu kırmasını bekliyordu. İçinden alıp başını gitmek geliyordu.

Adrien, odanın hayalet öykülerine özgü aydınlığında, yazı masasının başında oturan adamın birtakım garip hareketler yaptığını farketti. Masanın kocaman bir çekmecesi sürekli açık duruyor, adam kollarını dirseklerine dek bunun içine daldırıyor, usul usul bir şeyi okşuyordu. Zaman zaman elin biri kalkıyor, ağza, Adrien'in seçemediği bir yiyecek atıyordu. Ancak şurası açıktı ki, adam kuru ekmek yiyordu. Lokma lokma. Yerken de, ellerinin, sağında, Adrien'in göremediği yerde kalan çekmecede ne yaptığına hiç bakmıyordu. Kazık gibi oturmuş, gözünü dikip ya kapıya, ya da sokak lâmbasına bakıyordu. Gören, gittikçe artan bir

sıkıntıyla, her an olayın çıkmasını bekliyor sanırdı, bununla birlikte, çevresindekilere aldırmaksızın ağzına attığı lokmaları uzun uzun çiğnemekten de geri kalmıyordu.

Adrien kendini tutamadı, Mihail'in müthiş keyifli bakışları altında, direngen bir soruyla yüklü gözlerini dostuna çevirdi:

— İşverenimiz, Bay Leonard bu! diye bağırdı Mihail alaylı bir sesle.

Adrien'in ağzı bir karış açık kaldı. Daha gürültüsüz patırtısız bilgi almak isterdi doğrusu. Ama beriki, aynı alaylı sesle, bağıra bağıra devam etti:

— Şurada gezinen kambur beye gelince, o da, Bay Leonard'ın çok eski dostu, eski büyük ortağı Bay Makovey; eskiden, Leonard - Makovey firması adına, ortaklaşa ipek ticareti yaparlarmış, şimdi ikisi de şapa oturmuş!

Bay Leonard bu içli dışlı, alaylı ve alaycı tanıştırma karşısında kılını bile kıpırdatmayan Bay Leonard son dörtköşe lokmasını ağzına attı, çekmeceyi itti, çakısını kapattı, tek lâf etmeden ışık demeti altında durdu, başı öne eğik, ezgili ve önemli bir sesle, heceleri böle böle yineledi:

— Ev-vet, Şa-pa-o-tur-duk!

Sesinin rengi, güzel kırçıl saçı ve inişli çıkışlı yüzünün yandan görünüşünün insanda uyandırdığı hüzün Adrien'i etkiledi.

Tam o sırada, aslında tahtalardan yapılmış, üstüne renkli kâğıtlar yapıştırılmış bir perdeden başka bir şey olmayan ve «yazı oda-

sı»yla **plâpamarie'**yil[1] ayıran duvara korkunç yumruklar indirildi. Yumrukların ardından ilkin bir sessizlik oldu, sonra, birtakım genç sesler Mihail'e seslenerek yaygarayı bastı. Beriki karşılık verdi:

— Ne var, n'oluyor? Barakayı yıkacaksınız be! Ne var?

— Ne demek «ne var?» diye bağırdı boru gibi kalın bir ses. Nicedir şu yavru gazeteciyle, İbrailli kokuşmuş toplumcuyla birlikte ordasın da, gelip bize iyi akşamlar demiyorsun!

Adrien, bu sözlere sevinip sırıttı. Duyduğu, asıl adı Krayoveanu olduğu halde, arkadaşlarının hepsinden büyük olduğu için Nenea Toma diye çağrılan eski bir dostunun sesiydi. Eski toplumculardandı. Yüce ruhlu, azıcık düş kırıklığına uğramış, ama her an yeniden kavga ya atılmaya hazır bir insandı; İbrailli kunduracı Avramaki gibi. Kendi kendine edindiği kültürü, yüksek bilinci, uğraşsal nitelikleri ve dengeliliğiyle, o günlerde ne yazık ki sayıları pek çok olmayan toplumcu işçilerin ön sıralarında yer almaktaydı. Partinin «Merkez Yönetim Kurulu»ndandı, ve bir bakıma başıydı. Yetkili kişilere bile saydırıyordu kendini. Adrien ona hayrandı, o da Adrien'i severdi.

Krayoveanu ile Kristin **plapamarie'**yi or-

---

(1) **Plapamarie**, Batı'da hemen hiç bilinmeyen, büyük bir ustalıkla diklip işlenen yorgan anlamına gelen **plapama** sözcüğünden türetilmiştir. Bu işle uğraşanlara da **plapamari** (yorgancı) adı verilir.

taklaşa çalıştırıyorlardı, büyük kentsoylu sınıf kızlarına çeyiz diken bu dükkân, Bükreş'in en sayılan yorgancısıydı. Bu işlikte göze çarpan işçi, kısa bir süre sonra dükkâna ortak edilirdi. Nitekim, dükkânın adı: **Ortak İşçiler Yorgancısıydı.**

Adrien tahta bölmeye gitti, Krayoveanu'nun sırtını dayadığını tahmin ettiği yere tak tak iki kez vurdu, usulca:

— Merhaba, **Nenea** Toma! dedi.

— Merhaba, Adrien! Nasıl, iyi misin?

— İyi sayılırım. Söylesene bana: Kristin orda mı?

— Hımm! Soruya bak soruya! Kristin burda olsaydı, çoktan gelip kulaklarını uzatırdı!

— Nerden? Şimdi artık hem orada, hem burada ortak işveren diye mi?

— N'oldu, bir yerine bir şey mi battı? Ee, oğlum, böyle işte: yaşadığımız iki anlamlı günlerin çelişkileri bunlar... Neyse, nasıl, hoşuna gitti mi yeni dükkân

— Vallahi, öte yanını, şöyle geçerken, dışardan söz atışımın dışında pek gördüm sayılmaz. Şu «iş bulma kurumu»na gelince, daha çok polis karakoluna benziyor...

Tahta bölmenin öte yanında gök gürültüsünü andıran kahkahalar yükseldi, ama Krayoveanu bunlara katılmıyordu Azıcık bozulmuş gibiydi. Genç bir işçinin sesi yükseldi:

— Hey, Adrien, bunları Kristin'e de söyleyebilir misin, ha?

— Neden söyleyemeyeyim? İşvereninizden korkuyor musunuz yoksa? Haa, bu çok hoşuma gider işte!

Birtakım fısıltıların ardından gelen sessizlik noktaladı bu konuşmayı.

Mihail'in kendisini mahkûm ettiği şeytanca suskunluğun sıkıntısından Adrien'i kurtardı bu küçük eğlence. Şimdi artık kendini daha raha, bu giz dolu serüven başlangıcının arkasını beklemeye hazır hissediyordu. Aslında hiç hoşlanmazdı gizlerden. Her zaman, her yerde, her şeyi açık seçik görmek isterdi. Mihail'se iki adamın gereğinden çok dolaştığı, üçüncününse gereğinden çok hareketsiz durduğu ve üçünün birden alışılmamış biçimde sustuğu şu, sözün her iki anlamıyla «buz gibi» iş bulma kurumu konusunda kendisine hiç bir şey anlatmamıştı. Sorguya çekilse, gelişigüzel bir konuşmaya sürüklense belki hiç bir şeyin farkına varmayacaktı, ama getirilip bu dostluktan uzak, hemen hemen düşmanca ortama atılıverince, kendi yurdunda yabancılık çekiyordu. Peki ama neden bir lâmba yakmıyorlardı? Herhalde pintilikten. Yoksa, iş bulma kurumu böylesine mi yoksuldu? Adrien'in hemen hemen aklı kesmişti buna.

Plapamari'lerle konuşmaya gidip yerine dönerken, henüz adlarını bilmediği üç kişiyi daha yakından ve aydınlıkta inceleme fırsatını bulmuştu. Üçünün de suratları acılı, üstleri başları partaldı.

Adrien, Mihail'e, alçak sesle, Rumca sordu:

— Burda yalnız kuru ekmek mi yeniyor?

Mihail işaret parmağını dudaklarına götürdü, aynı dilde karşılık verdi:

— Odadakilerin anlamadığı dilde konuşmak çelebiliğe uymaz.

Peki. Demek ki Mihail bile bile konuşmuyordu. Gizli saklı işlerden hoşlanıyor, bayağı tadını çıkarıyordu.

Neyse ki yorgancı kapandı da, Krayoveanu Adrien'in elini sıkmaya geldi. İlkin, Bay Leonard'm elini sıktı, adam, hiç ağzını açmadan uzatmıştı korkunç derecede uzun, ak, ölü elini. Adrien'e sorsalar, bu adamın dilli mi dilsiz mi olduğunu söyleyemezdi doğrusu. Mihail'le ikisinin arasına oturan Krayoveanu'nun da suskunluğu sürdürmeye kararlı olduğunu görünce canı sıkıldı, arkadaşına çullandı:

— Bana bk, Nenea Toma, Kristin neden burnunu soktu bu işe, ha? Bana sorarsan, bizimki gibi polis baskısı altında yaşayan bir ülkede ,iş bulma kurumu işverenliği toplumcu önderlikle bağdaşmaz.

Krayoveanu pek bitkin gözüküyordu. İki elini değneğinin üstüne koymuş, çenesini bunlara yaslamış, gözlerini boşluğa dikmiş, susuyordu. Geçinecek kadar para kazanan, giyimine özenen bütün işçiler gibi, sırtında bir takım, beyaz takma yaka ve boyunbağı vardı. Görünüşü efendiceydi, hattâ, Rumanya'da pek az iş-

çide rastlanan bir nitelikle, saygı uyandırıcıydı.

Adrien'in sorusu onu azıcık doğrulttu, ama karşılık vermezden önce 1 numarayla kazınmış kafasını sıvazladı, sonra kır düşmüş gür sakalını karıştırdı bir süre. Bu Adrien'i uyardı: Nenea Toma bunu bir şeyden hoşlanmadığı ya da canı sıkıldığı zaman yapardı. Kendine özgü bir davranıştı bu. Nitekim, sözleri de bunu doğruladı.

— Dinle beni, Adrien, dedi kalın sesini olabildiğince yumuşatarak. Önüne gelen söylüyor senin bu dediğini Kristin'e. Ama nasıl bir adam olduğunu bilirsin: zırzopun, inatçının, gönüllülüğü saçmalığa vardıran herifin biridir. Günün birinde bırakacak, kendiliğinden kaldırıp atacak bu yükü, çünkü başlı başına ciddî bir iş olan yorgancılığı aksatıyor. Dolayısıyla, akıllı uslu konuş onunla. Yoksa, at cambazı gibi kapışırsınız. Hele sana ifrit olurken. Onun gözünde sen, yeni toplumcu hareket için tehlikeli adamsın. Yazılarını okuyan herkes gibi müthiş yetenekli buluyor seni, ama bu yeteneği, bundan önce de elimizdeki bütün değerleri yürütmüş olan kentsoylu demokrasinin hizmetine vermeni istemiyor.

Adrien'in yüreği daraldı. «Düşmana geçecek bir kaçak» gibi görüyorlardı demek kendisini. Hiç, ama hiç bir zaman yapamazdı böyle bir şey! Nerden çıkmıştı bu kuşku?

— Senin bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek isterdim, dedi Adrien.

Krayoveane güldü, delikanlının gözünün içine baktı. Beyninin içini okumak istiyordu sanki, bunu farkeden Adrien, dupduru ruhunun bütün doğrusunu yüzüne yansıttı. Beriki bundan etkilendi, gülmeyi kesti.

— Gücümün yettiğince... dedi.

— Bırak şimdi bunu! diyerek sözünü kesti Adrien. Beni korumakla iyi ediyorsun elbet, ama benim için asıl önemli olan senin bu konudaki düşünceni öğrenmek: dürüst bir insan mı, yoksa serserinin biri mi olduğuma inanıyorsun? Hadi bakalım.

— Yüzde yüz dürüst olduğuna inanıyorum...

— Tamam! bu kadarı yeter bana. Kristin'e gelince, istediği kadar saçmalayabilir.

Yaşlı toplumcu, ciddî bir yüzle başını salladı.

— Bu kadarı sana yetebilir. Ama aralarında benim de bulunduğum, yeniden kımıldamaya başlayan devrimci hareketin yükünü taşıyan garibanlara yetmez. Sorun, senin ortaya attığın kadar basit değil. Ve bunları derken, Kristin'in saçmalarına yaslanmıyorum. Öğrenmek istediğin düşüncemi aktarıyorum sana. Dünyanın en dürüst adamı olursun da, yine hainlik edebilirsin. Bunun tersi de doğrudur: serserinin tekisindir, ama en kusursuz toplumcu gibi çalışabilirsin. Çünkü bütün iş gelip **kitlelerin eğitimi sorunu**'na dayanıyor. Anlıyor musun?

— Hayır, anlamıyorum?

— Dur, anlatayım. Devrimci harekette, önemli olan, etkili yayıcılardan hangisinin ömrünün sonuna dek dürüst kalacağını, hangisinin beş, on ya da yirmi günde döneklik edeceğini bilmek değil. Hayır, hiç değil. Vız gelir bu bize. Alınyazısı sende bir serseri gizleyip günün birinde bunu önümüze çıkarmakta özgürdür. Eğer o güne dek, kusursuz toplumcu eğitimine yardım ederek işçi sınıfına hizmette bulunursan, yarınki evrensel yurda lâyık olursun. Yoo, tam tersine, yayıcılığın sırasında zihinlerde karışıklık yaratırsan, istediğin kadar dürüst yaşa, dürüst öl, yine de suçlu sayılırsın. Hattâ, dürüst ve yetenekli oldukça, yapacağın etkinin zararı artar, çünkü doğru yolda gitmediği zaman, yeteneksiz bir serserinin maskesini düşürüp onunla savaşmak, yetenekli ve erdemli biriyle savaşmaktan çok daha kolaydır.

— Peki nedir bu «doğru yol?»

— Hah, asıl soru bu işte! Doğru yol, azizim, işçi sınıfına, devrimin her ipte oynayan adamlarla yapılmadığını öğreten yoldur. Sense işte bunu öğretmiyorsun!

— Ben! Ben! Ben, şey

— Evet, evet, başkaldırı yüklü yazılar yazan, İbrail'li yükleme-boşaltma işçilerini daldıkları uykudan uyandıran, giriştikleri savaşı kazanmalarına yol açan sen, dürüst çocuk, kitlelere, bu savaşın **demokratik «Dimineata»** gazetesinin katkısıyla, gazete yöneticisi, toplumculuktan dönme, **kentsoylu** milletvekili Konstan-

tin Mil'in sorunu Millet Meclisi'ne getirmesiyle kazanıldığına inandırıyorsun; sözünü ettiğimiz gazetenn bu çatışmada izlediği «akılcı tutum» dan ötürü pohpohladığı, eski toplumculardan olup da özgürlükçülere katılan, gerçekte «eski bir toplumcu» olduğu için değil, korktuğu için anlaşmaya yanaşan sayın İçişleri Bakanı'nın; ve içlerinde, bir zamanlar yanlarında çalıştığın, okuyucuları inandırmaya çalıştığın gibi, yüreklerinin iyiliğinden değil, sermayeci çıkarlarını kurtarmak üzere «İlk elde anlaşmaya yanaşan» Thüringer kardeşlerinde bulunduğu bazı gemi işletmecilerinin yardımıyla kazanıldığına inandırıyorsun... Seni okuyan işçilere bunu söyledin, ya da onlarda bu kanıyı uyandırdın, buysa, zaten pek ahım şahım olmayan emekçilerin kafasını karıştırmaya yeter. Anladın mı şimdi? Anladınsa, bu koşullarda dürüst insan olmanın ve «kentsoylu sınıfın değirmenine su taşımaya» devam etmenin yetip yetmiyeceğini söyleyebilirsin bana.

Adrien şaşırmış gibiydi. Mihail duygulanmıştı. Onu duygulandıran, azarlananın birtakım zayıf noktalar bulduğu kanıtlamanın özü değil, Krayoveanu'nun, bu eski ülkü erinin toplumcu kavgada izlenecek «doğru yol»a beslediği sarsılmaz inançtı.Adrien karşı çıkmaya hazırlanırken, Kristin girdi «kurum»a.

Kara kadife bir takım giymişti, sırtında gırtlağına dek ilikli bir tunik-ceket, boynunda lâl rengi bir boyunbağı, başında güzel, yumuşak çuhadan bir şapka, elindeyse kalın bir so-

pa vardı. Uzun boylu, çivi gibi sıska, civa gibi hareketli bir insandı, ağzını açar açmaz uludu:

— Gene mi ışıksız oturuyorsunuz! Gene mi karanlıktasınız! Canımı sıkıyorsunu ama bu deli saçmalarınızla. Bakın, Bay Leonnard, bin kere söyledim size, hoşlanmıyorum bundan! Hadi, Nitza, yak şu lâmbayı! Gören de kalpazan sanacak bizi.

— Bo, bo, bo! diye bir ses çıkardı en sonunda Bay Leonard, ve ellerini havaya kaldırdı, böylece Adrien'e kuru ekmekle beslenen bir sıçan olmadığını gösterdi.

Kristin, taşıdığı ağır çantayı yazı masasının üstüne attı, herkese uyguladığı kötü alışkanlığı uyarınca, gelip kemiklerini kırarcasma sıktı Adrien'in elini. Adrien acıdan bağırdı. Kristin, gözlerini çılgın gibi fıldır fıldır döndürerek ona bakıyordu, sonunda patladı:

— Burada mısın, sen, ahmak? Şimdi sana.....

Ama Krayoveanu, o boru gibi kalın sesiyle öyle bir «Hoppp!» çekti ki, az kalsın lâmbayı söndürüyor, camları indiriyordu.

Çıngar çıkmasından korkan Mihail kalktı:

— Arkadaşlar, ben açım.

— Ben de, dedi Adrien.

— Nerede yiyeceksiniz? diye sordu evli olmayan Krayoveanu. Ben de sizinle geliyorum.

— Bay Leonard'a iki çift lâf dememe izin verirseniz, ben de gelirim, dedi Kristin.

— Tek bir koşulla! dedi Mihail. Aşevinde

bizi ele güne rezil etmeyeceksin. Burada, isterseniz birbirinizin saçını başını yolun, vız gelir. Ama herkesin içinde kapışmaca yok! Hiç değilse ben varken. Haksız mıyım, **Nenea** Toma?

— Ev-vet, pis kentsoylu, haklısın!

Yakılıp yazı masasının üstüne konan ayaklı lâmba sokak fenerinden vuran aydınlığı pek arttırmamıştı. Yine de, Adrien'in bir saattir içinde bulunduğu ortamı daha iyi tanımasına yardım etti. Böylece, Bay Leonard'ın, aşırı ayrık gözlerinden gelen yarı ciddî, yarı korkulu bir anlatım taşıyan, kemikli, tirşe gibi, yağlı bir yüzü olduğunu saptadı. Bununla birlikte, sevimsiz değildi. Yarı açık ağzı, yüreğindeki kötülüğü yalanlar gibiydi. Dazlak kafasıysa, ona, yoksul düşmüş bir bilgin havası veriyordu. Hemen hemen rengi atmış, acınası uzun ceketi yoksulluğunun aynasıydı.

Ama asıl öbür iki kişi müthiş yoksul gözüktü Adrien'e. Genç olduğu halde, Nitza, bin bir kaygı içinde yüzen, karnı aç, yaşlı bir adama benziyordu: yüz çizgileri gevşek, alnı kırışık, ağzının kenarları aşağı doğru sarkıktı, gözlerinde ateşli bir yazgıya boyun eğiş vardı, boynu çöp gibiydi. Vücudu bir deri bir kemikti. Ele güne gösterilebilecek durumda tutabilmek için büyük bir çaba harcanmasına karşın, giysiler yama içinde, hattâ kirliydi. Pantalonun ve ceketin paçalarıyla kolları gülünç derecede kısalmıştı. Ama hareketli, enerjik biri gibi duruyordu. Ve gür saçlı, bol kaşlı, karasevdalılara özgü uzun kirpikli, gönül okşayıcı bıyıklı

kapkara başı onu güzel bir oğlan yapıyordu. Güzel, ama zavallı bir oğlan!

Gövdesini iki kat eden sevimli «kambur»u, yüzündeki sinir bozucu neşe, tutkulu bir yaşamın korkunç derecede esmerleştirdiği suratı olmasa, kendinden dalgalı, güzel kır yelesi ve sakalıyla, Bay Makovey, hani şu Larousse sözlüğünde görülene benzer, görkemli Aristoteles'in ta kendisiydi. O da Nitza kadar yoksul giyimliydi, yarı kapalı mavi gözleriyle, acımasız bir elin usul usul yoğurduğu inişli çıkışlı yüzünü kaplayan, insanda acıma duygusu uyandırmadığı gibi, yeryüzü yaşamının hesabına iyi notlar da eklemeyen şu ışıltılı iç sevincinden ötürü, en hüzünlüleri oydu. Bu yüzden, Bay Makovey, Adrien'in hemen ilgisini çekti, bütün dikkati üstünde topladı. Mihail bunu farketti ve sevindi, çünkü o da çok severdi eski tüccarı.

Adrien, o sevimli kadınsı sesini duymak için bile olsa, Makovey'le iki çift lâf etmek istiyordu, ama ortağı Bay Leonard'a bağıra çağıra durumu özetleyen Kristin yüzünden buna fırsat bulamadı. Ayrıca, hemen herkes, hattâ Mihail bile bu özete kulak kabartmış durumdaydı.

— Bak azizim! diyordu Kristin, gün pek kötü geçmedi. Bizim beyler üç kişiyi işe yerleştirdiler: Bay Makovey, bir aşçı kadını, Gümüş Bıçak sokağındaki bir eve yerleştirdi. «Bir sokağa gümüş **Bıçak** adının verilmesi am-

ma da sersemlik ha, diye düşünüyordu Adrien», Nitza, savcı Stavreses'in evine her işi görecek bir hizmetçi soktu; Mihail de, Fırıncılar sokağındaki bir eve bir aşçı kadın götürtürdü. İki kişiye de ben kendim iş buldum: Dr. Manolesko ile tiyatro oyuncusu Sylvia Pralea.

Bulunan her işten sonra, hep bir ağızdan «hurraaa!» diye bağırıyorlardı ve Makovey'in sesi, arada, küçük bir zil gibi çınlıyordu. Adrien, alçak sesle Mihail'e bu «hurra»ların nenini ve olup biteni sordu.

— Kurumdaki her görevli evlere hizmetçi ya da uşak yerleştirir, diye açıkladı Mihail. Yönetmelik uyarınca alınan beş franktan üçü «kurum»un, ikisi de görevlinindir. Adamın alacağı bütün ücret, yani ekmek parası budur, işler iyi gitse, pek kötü sayılmaz bu. Ama durum şöyledir: yerleştirmelerin dörtte üçü suya düşer, ya uşak bilmem neden ötürü bir hafta sonra işi bıraktığı, ya da burda tartışılması gereksiz nedenlerden dolayı işveren kendisini kapı dışarı ettiği için. Çoğu kez de, «kasaya hiç bir şey girmez» ,çünkü işverenler açgözlüdür: vergilerini öderken huysuzluk çıkarır, hık mık eder, kimi zaman da ödemeye yanaşmazlar. Bu vergiyi bir polis yönetmeliği zorunlu kılıyor, ama ne yapılabilir borcunu ödemeyenlere? Onlar yurdun efendisi değiller mi? Dolayısıyla, zavallı kurum görevlisi başkentin bir ucundan öbürüne koşar, taban teper, sonra akşam boş mideyle eve dönüp yatar. İşte o zaman işe, o korkunç suratıyla Kristin el atar,

çoğu kez vergi kaçakçısına «kesenin ağzını açtırır.» Bugün, gördüğün gibi, umut kestiğimiz üç yerleştirmenin vergisini almış. Böylece bu akşam, iki gündür tütün bile alamayan Nitza'yla Makovey'in ıspanağı yağ yüzü görecek demektir. Onun için, yaşa varollar, boş midelerden kendiliğinden çıkıyor.

Adrien, bundan böyle yaşamına ortak olacağı çevrenin acı gerçeğini açıkça gördü. Burası, Mihail'in deyimiyle, insan kalıntılarının tespih çeker gibi günleri saydığı karanlık bir kovuktu. Yorgan diye bir pılıpırtıya sarınıp sıraların üstünde yatılıyor, onu da bulduğuna şükredip kuru ekmekle besleniliyordu. Hayır. Bu yaşamın pençesinden kurtarmaya çalışacaktı kendini. Eski uğraşı olan badanacılıkta iş arayacaktı, hem de işbaşında geçireceği yüzyıllar gibi uzun gelen satlardan, çıkarılan işi hiç bir zaman beğenmeyen işverenlerden, midesini bulandıran üçkâğıtçı, bilinçsiz işçilerden nefret ettiği halde. Evet, gelecek pek karanlıktı! Gerçi alışmıştı artık buna, ama anaocağından uçtuğu an, öylesine sevdiği serseriliği kendisine çok tuzluya patlıyordu. Hey gidi özgürlük, hey!

Kristin ,herkese payına düşen iki frangı verdi, haklı olarak kırışmış alınları, çatık kaşları düzeltti, sonra Bay Leonard'ın yanına döndü, durum bildirisine devam etti.

— Kötü haberlerim de var. Yargıç Radulesko gönderdiğimiz hizmetçiyi istemiyor. Eli ağırmış, galiba. Maliye Bakanı'nın oda hizmet-

çisi işten çıkıyor, anlıyorum kadıncağızı. Bakan'ın karısı tam bir deve. Krallık Sokağı'ndaki yaşlı üçkâğıtçı karı hâlâ yolculukta, ya da saklanıyor. Ama asıl kafaının tasını attıran albayın karısı oldu. Üç haftadan az bir sürede, dördüncü aşçıya yol verdi. Oysa son gönderdiğimiz, Madam Berthe, tam bir yıldızdı! Hayır, hayır, bir daha yardım etmemeli bu orospu karıya!

— Zavallı kadıncağız! diye acındı Makovey. Oysa ne de çıtpıtı şeydir!

— Çıtpıtı mı! diye uludu öfkesinden kıpkırmızı kesilen Kristin. Anasının **dalavera'sını düzeyim!** diye noktaladı cümlesini, böylece Rumen küfürlerinin en açık saçık ve yaygınını hafifletmiş oluyordu.

Adrien, Mihail'in alaycı gözlerle Makovey'e baktığını gördü; beriki, «kurum»un beylik şakalarından birini yapmak üzere gezinmeyi bıraktı, gövdesini doğruttu, gözlerini Adrien'e dikti, ürkmüş, çocuksu bir yüz takındı, acı bir alayla:

— Nee? diye bağırdı. Ne dedi bu adam? Anasının **dalaverasını düzmek,** ha? Hi-i-i-iii!... Lâfa bakın, lâfa: **dalavera**! Şeker gibi söz be!

Ve, gülüşmeler arsında, yeniden odayı arşınlamaya koyuldu. Adrien'in, içinde bulundukları ortamın hemen hüzünlü havasıyla taban tabana çelişen bu acı alay yüklü, içten açık saçık lâf gösterisi karşısında şaşırdığını gören Bay Leonard bile, bir an için sıkıntılı yüz mas-

kesini aydınlatan bir gülümseme gölgesi dolaştırdı dudaklarının kenarında.

Epey çiğ bir şakaydı bu. Ama, gevezelikle ve neşelilikle ilgisi bulunmayan, acı alayı ıstıraba yakın düşen, saygıdeğer, yaşlı bir adamdan geldiği için, hemen her zaman hoşlanırlardı ondan. Makovey, iş aramaya gelen hizmetçilerin doldurduğu «kurum»un halktan kalabalığı içersinde, şaşmaz bir sezgiyle, sık sık kullanılan bu küfürü ne zaman ve kimin ağzından kapacağını bilir, kendine göre bir ezgiyle yineler, orda bulunanlardan bu âyini bilmeyen utangaç birinin yüzünü kızartmayı başarırdı hep. Gerçekten de bir âyindi bu. Ve adamlarını besleyemeyen bu iş bulma kurumunun havası ne denli iç karartıcı olursa olsun, küfürü işitince ilkin utanmış gibi yapan, ama bu arada yinelemekten geri durmayan ve sonunda Tanrı'nın yüzüne baka baka bunun çok «tatlı» bir lâf olduğunu söyleyen sevimli ihtiyar o havayı her zaman yokeder, en asık suratlıları bile güldürürdü.

Batılı okuru aydınlatmak üzere şunu belirtelim ki, Rumen ülkesinde de, Orta - Doğu'daki bütün halklarda da, açıksaçıklık diye bir şey yoktur, hiç değilse küfürlerde, «İçe atılan arzuyu» «içe atmayı» bilmeyen bu halkların demir gibi sağlığıyla ve hiç durmadan kullanıla kullanıla, daha kaynağında kurutulmuştur açıksaçıklık. Asıl açıksaçıklık, dizlerin üstüne çıkan eteğin icat edildiği, bu eteği giyen

kadınların bacak bacak üstüne atma, daha doğrusu bacaklarını havaya kaldırma yürekliliğini gösterdiği, hem de bu işi, insanın yaradılışma aykırı bir eğitimle «cinsel arzuları içe itilmiş» delikanlıların bakışları altında, büyük kahvelerin taraçalarında yaptığı Batı'dan gelmiştir.

Asıl insanın aklını başından alan açıksaçıklık budur. Açıksaçıklık ancak genç eteğinin altında kadının, pantalonunun içinde erkeğin ne sakladığını ve gizli saklı şeylerle ne yaptığını öğrenmek istediği yerde doğar. Moskova'dan Atina'ya, Bükreş'ten Varşova'ya, İstanbul'dan Sofya'ya, Belgrad'a, Budapeşteye dek, çocukların bile bu konuda pek çok (hem de gereğinden çok- şey bildiği yerde değil. Cinsel konu, hemen hemen günlük konuşmaya bile girdiğinden, günceldir. Çünkü insanoğlu pek ender olarak kızmadan konuşabilir, kızıncaysa okkalı bir küfür savurur. «Okkalı» küfürlerden yosun Batılı, öfkesini dizginler, «arzularını içine atar». Doğulysa bu alanda müthiş zengindir, öfkesini hemencecik dışarı vurur, böylece yaşamının sağlıklı geçmesini sağlar.

Romanya'da, cinsel organlarla görevleri herkesin ağzındadır. Herkesçe öylesine sevilirler ki, küçültme ekleriyle çok tatlı kardeşleri türetilmiştir. Nitekim (üstü kapalı sözcükleri örnek alırsak) ağızlardan düşmeyen ananın **dalaverası'na, dalaverusta, dalaverika** da denir. Alaya alınmak istediği zamansa, **dalaveroy** adı verilir. Rumen dilinin başlıca hazine-

si, bütün halkın mutluluğudur o. Sabahtan akşama «düzülür». Ayrıca, bu «düzme» işi bütün Kilise ermişlerine, Kilise'nin kendisine, Meryem'e, oğlu'na, Baba'sına dek uzatılır, hem de her yerde, hatt: çocukların önünde: köylünün evinde de, bakamnkinde de, papazın evinde de, başrahibinkinde de. Tüm ulus küfreder. Bu işin Saray'da, sapma dek ermiş bir adam olması gereken eski veliaht, şimdiki Kral II. Şarl tarafından bile yapıldığı söylenir. Bakın nasıl olmuş bu iş:

Hohenzollern Sigmaringen soyundan gelen rahmetli I. Şarl'ın, günün birinde, Krallık Danışma Krulu'nu topladığı anlatılır; Kral, o zamanlar on yaşında bir çocuk olan yeğeninin, krallık işine alışabilmesi için, Kurul'un tartışmalarına katılmasını kararlaştırır. Bütün soylulular oradadır: özellikle göze çarparlar arasında tutucu partinin ateşli üyeleri vardır: Karp, Mayoresko, Margiloman. Tahmin edileceği üzere, Kurul'da, ulusun mutluluğuna ilişkin işler tartışılır. Küçük prens, azıcık surat asarak dinlemektedir tartışmaları. Kurul toplantısı bittikten sonra, saygıdeğer Kral hazretleri, tahtın küçük mirasçısıyla yalnız kalınca prense sorar:

— Ee! Ne dersin bizim bakanlar hakkında?

— Hepsini analarının **dalaverası**'na yollamalı derim, diye karşılık vermiş çocuk.

Rezilliği düşünün. Kral hemen bir soruşturma yapılmasını buyurmuş. Küçük prensin

bu çirkin lâfı nereden öğrendiğini merak ediyormuş.

Krallık Koruma Alayı'nda görevli, yiğit bir köylü onbaşıyla sıkıfıkı dost olduğu öğrenilmiş.

Sizin anlayacağınız, Kral II. Şarl sapmadek Rumen'dir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

— Sevgili arkadaşım Adrien Zograffi, dedi Kristin yemekten sonra, seni, Parti Yönetim Kurulu'nun önümüzdeki cumartesi günü yapılacak toplantısına çağırıyorum.

Bay Leonard'ın dışında hepsi «Kurum»un tam karşısındaki içkili lokantaya gitmişlerdi, her biri, tabağı otuz kuruşa verilen yahniden bir iki tabak yemişti, şimdiyse kimisi sigarasını tüttürüp kahvesini yudumluyordu.

— Toplantıya mı çağırıyorsun! diye karşılık verdi Krayoveanu. Bütün kurul adına konuşuyorsun, ha! Kim izin verdi bu çağrıyı yapmana? Kendi payıma, ben vermedim. Bir kere Adrien Partili değil, senin bu çağrına bilmemnesiyle gülebilir.

— Evet, Partili değil, ama yazılarını okuyan işçi sınıfı öyle sanıyor. Dolayısıyla, iki şeyden biri: ya gelir Parti'ye yazılır, Yönetim Kurulu'nun buyruklarına boyun eğer, ya da biz, herkese, tek başına başına düşünüp yazı yazan, bir çeşit kargaşacı olduğunu duyuruz.

— **Siz** duyurursunuz ha! Hiç bir şey duyuramazsınız, ayrıca bu çocuğu da rahat bırakırsınız. Daha doğrusu ben böyle düşünüyorum ve Yönetim Kurulu'na da bildireceğim bu görüşümü.

Kristin şahlandı. Öfkesi burnuna çıkmıştı:

— Bana bak, **Nenea** Toma, önüne gelen serüvencinin kendini toplumcu gibi gösterip işçi kitlelerinin güvenini kazanmasını akla uygun buluyorsun demek?

— Bildiğim kadarıyla, hiç bir yerde Parti adına yazdığını söylemedi. Kitleleri örgütlenmeye, Parti'ye iteledi. Bunuysa her dileyen yapabilir.

— Ayrıca, bir «serüvenci» olduğumu sanmıyorum, dedi Adrien. Serseri derseniz, evet.

— Aynı şey! dedi Kristin.

— Hayır, aynı şey değil. Ama diyelim ki sen haklısın, söyler misin lütfen: Parti üyesi olunca, serüvencilikten kurtulacak mıyım? Derim mi değişecek? — Zavallı Kristin! Bu kadar işte sizin Marx'çı anlayışınız! Ve işte bu yüzden toplumcu partiler onca haine, döneğe, türediye yataklık ediyor. İnsanın içine kişiliği-

ne bakmıyorsunuz. Yüzündeki maske yetiyor. Takındığı dogmaya saygı, sofuluk maskesi yeterli sizin için. Eh, azizim! çok ileri gidersiniz siz bu yolla!

Bir an şaşıran Kristin yeniden saldırdı:

— Yoo! Sen de kafanın dikine gidemezsin. Gidip karma sendikaya yazılır, İbrail'deki gibi, üç ay ödentini verir, sonra eyvallahı çekersin! Şimdi artık kimse adını duymuyor. Kendi uğraş örgütüne bile bağlı değilsin. N'oldu, atıldın mı yoksa?

— Kim çıkardı?

— Yönetmelikler, be!

— Vız gelir sizin yönetmelikleriniz bana! Başkaldırı, tutanaklarınızdan önce varolan ezilmiş insanoğlunun yüreğinden doğar, sizin o kâğıt parçalarınızdan değil. Ben işte bu yürekten yanayım. Buna da sizin uyduruk yönetmelikleriniz engel olamaz!

— Şimdi kapışacaklar! dedi Mihail Krayoveanu'ya dönerek.

— Bana da öyle geliyor. Onun için, en iyisi gidip yatalım.

Krayoveanu, herhangi bir anlaşmaya varamadan tartışmaktan bıkmış bir halde kalktı. Nitza'yla Makovey, yediklerinin parasını öderken, kendileri için «sıcak yemek yeme»nin olanaksızlığına parmak bastılar.

— Peynir ekmeği bıraktık mı, yemek bir franga patlıyor, o vakit de hapı yutuyoruz. Er-

tesi gün, kuru ekmekle yetinmek gerekiyor. Hattâ çoğu kez, onu bile bulamıyoruz.

— Ne yaşam, ne yaşam! diye sızlandı Nitza. İnsan toplumunun köküne kibrit suyu eksen yeridir vallahi!

— Kentsoylu düzenin, demet istiyorsun herhalde, diye düzeltti Kristin.

— Ben de bilmiyorum ne demek istediğimi!

— İyi ama, suç sermayeciliğin.

— Bilmiyorum! İşçi kardeşimizin de, kentsoylu ve sermayeci olabildiği an, insan kardeşini sömürdüğünü, kendi acılarını unutup adamı ezdiğini biliyorum. Sen buna bak işte. Adrien haklı: önemli olan insan yüreği. Ezilince başkaldıran bir insan olmak yetmiyor, yüreğin yoksa, fırsat çıkar çıkmaz geçmişi unutuyor, başkalarını ezmeye başlıyorsun.

— Tamam işte, Nitza, asıl, insanların sömürücü olmalarına izin veren bu fırsatları, toplumsal koşulları ortadan kaldırmak gerek. Toplumculuk da bunu yapacak zaten.

— Şeytan bilir toplumculuğunuzun ne yapacağını! Almanya'da partiniz güçlü mü güçlü, oysa bugüne dek yoksulların sırtından geçinip palazlanan bir sürü memurdan başka bir şey yaratmadı. Hep böyle gidecek bu iş!

— Gördün mü, **Nenea** Toma? diye bağırdı Kristin. Sevgili Adrien'ciğinin etkisi bu işte! Çevresine yalnız bozgunculuk, karamsarlık tohumu ekiyor!

Nenea Toma çoktan dışarı çıkmıştı. Omuz silkti.

— İyi geceler! Yarın görüşürüz!

Krayoveanu'yla Kristin Aya Yorgi alanına doğru yollandılar. Geri kalan dördüyse, bir an «kurum»un önünde durup konuştular. Biraz serin de olsa, hava çok güzeldi. İlkbahara ve gezmeye susamış Yahudi çiftler, bıcır bıcır son okudukları kitaplardan, erken açmış akasyaların kokusundan, Devlet piyangosu tahsildarı Schroeder'in başına konan «büyük talih kuşu»ndan söz ederek, çoğu kez de, kadınları tramvaydan inerken yere kapaklandıran yeni daracık eteğe kahkahalarla gülerek, kol kola geçiyorlardı.

Makovey döşeğine girmek istediğini söyledi

— Ev kadınlığı sırası bende galiba? diye sordu Nitza'ya.

— Evet, Bay Makovey, sıra sizde.

Bu ikisi yataklarını sırayla yapma konusunda anlaşmışlardı. Bunun için, yan işliğe açılan bir kapıdan giriliyor, ordan da, yorgancıların avluda sakladıkları eski eşyanın, malların ve mobilyanın bulunduğu ambara geçiliyordu. Ambar, yenileştirilmeyi bekleyen şilte ve yorganlarla dolu olurdu hep. Dilediklerini seçer, «kurum»u bir düşkünler yurdu haline getirerek kullanırlardı. Evde elektrik bulunmadığından, yangına karşı uyanık bulunmaları sıkı sıkıya salık verilerek bu yatak ve yorganları kullanmalarına göz yumulurdu.

— Yarım saatçık sonra size katılırız, dedi Mihail. Şu yediğimiz «yahni bozuntusu»nu bastırabilmek için, Viktorya Caddesi'ne doğru bir gezinti yapmak istiyoruz. Siz de gelir misiniz, Nitza?

— Hayır. Viktorya Caddesi'ne yaraşır kılıkta değilim. Ayrıca, bugün keyfim yok. Bu ay, topu topu on beş frank kazanabildim. Giyecek temiz gömleğim bile kalmadı. Yakında bitlenirim herhalde!

Nitza sözünü bitirince yere tükürdü ve Mihail'den tütün kesesini istedi. O düşünceli düşünceli sigarasını sararken, karşıki karanlık sokaktan çıkan birinin, dosdoğru bizim üç arkadaşın üstüne koşmaya başladığı görüldü. Sokak lambasının güçlü ışığı bir ışıldak gibi sardı adamı. Sırık gibi uzun, sıska, çıplak kafalı, giysileri dökülen, sarsak yürüyüşlü biriydi. Elinde bir değnek, doğruca sokak lambasına seğirtti, demir direğe gece sessizliğinde çın çın öten bir sopa indirdi. Çıkan sese kulak kabarttı, boğuk, ama görkemli bir sesle:

— **Tok-yo-o-ooo!** diye bağırdı

— Peki, dedi Mihail, bu akşam Tokyo.

Hele iki arkadaşı gece vakti ansızın ortaya çıkan ve akıldışı işler yapan bu gülünç adamın davranışlarına hiç mi hiç şaşırmayınca, Adrien düş görüyorum sandı. Beriki, direğe sopayı indirdikten sonra bizimkilere yaklaştı, hiç istifini bozmadan selâmladı:

— Mefistofeles dostlarına yerkürenin bütün sevinçlerini diler.

— Sıçarım yerkürene! dedi Nitza adama bakmadan.

— Eee! Mefistofeles, dedi Mihail, nerdesin, geç kaldın bu akşam?

— Hem de çok! Hep şu aynasızların yüzünden! Prens Kantakuzen'in sarayının karşısındaki sokak lambasına **Mad-ri-i-id!** yazdım diye yine karakola götürdüler beni. Peki ama, ya Hint Prensi'nin lambası hoşuma gidiyorsa? Anayasa, bütün yurttaşlara, kimseye zararı dokunmayan özgürlükler tanımıyor mu, ha? Bu da benim hakkım değil mi yani? İşte böyle: boş yere gürültü çıkarıp zaman yitirttiler bana. Dünyayı dolaşabilmek için, yatmazdan önce, San Fransisko'yu, New York'u ve Bükreş'i işaretlemeliyim. Bu duraklarsa birbirinden alabildiğine uzak.

— Rahat bırak bizi! uyarısında bulundu Nitza.

Adam, çamurlu eliyle yüzünü sildi. Adrien hâlâ kendine gelememişti, bu da Mihail'i müthiş eğlendiriyordu. Zavallı çılgın pek bitkindi. Dalgın bakışları, bütün kirine karşın, yüzüne soylu bir hava veriyordu. Pantalonunun bir paçası, dizinden aşağı kadar yırtıktı. Ayak parmakları pabucunadan dışarı uğramıştı. Adrien, yaşını kestiremediği bu talihsiz adama yürekten acıdı.

— Bana bakın! dedi çılgın bir şahlanarak: Kristin yok mu?

— Az önce ayrıldı, diye karşılık verdi Mihail.

— Hiç talihim yok! Dün akşamdan beri ağzıma bir lokma koymadım da.

Mihail yirmi metelik uzattı ona.

— Al sana ekmek parası; ve bugünlük can cehenneme dünyanın dolaşacağın öbür kentlerinin!

— Asla! diye bağırdı adam.

Ve parayı almadan koşmaya başladı.

Adrien iki adımda yetişti ona, ama beriki boğazlanan hayvan gibi korkunç çığlıklar attı. Mihail yanlarına geldi:

— Bırak şunu! Hiç bir işe yaramaz: şimdi para kabul ettiremezsin ona. Ama işini bitirir bitirmez bizim «yarımküreye» döner nasıl olsa. Öyle değil mi, Mefistofeles?

— Elbette.

— Görüyorsun ya! dedi Mihail Rumca: kaçık, ama iş kendi yağıyla kavrulmaya geldi mi, pusulayı şaşırmıyor.

Mihail, Adrien'i kentin merkezine doğru sürükledi. Çırak serseri, kafası biraz karışık, ustasının yanında yürüyordu. Başkente geleli beri görüp işittiklerini pek kavrayamıyordu. Güzelle çirkin, tatlı yanılsamalarla ciddi uyarmalar birbirine karışıyor, her şeyi açık seçik görme gereksinimine aykırı düşen, kendini özgür hissetme sevincini kursağına tıkan külrengi bir yumak oluşturuyordu. Öte yakası seçilmeyen bu duygulanım yığınındansa, belirgin tehlikeyi yeğlerdi doğrusu. Tehlikeye önden saldırır, ya yener, ya da her özgürlüğün

kaçınılmaz fidyesini öder, kısacası şöyle ya da böyle, onu savuştururdu. Belirsizliğe, ne yana gittiği belli olmayan yazgıyaysa hiç mi hiç yoktu!

Bir yıl yoksulluğunu çekip gık dedikten sonra, yine Bükreş'e dönmüştü. Dolayısıyla, neyle karşılaşacağını çok iyi biliyor, talihin serserinin yoluna kurduğu bütün tuzaklara eyvallah diyordu. İki yüzlülük etmeden yiğitçe kabul ediyordu acıyı, ama buna karşılık, alınyazısmdan, iki acı arasının aydınlık, yüreklendirici olmasını bekliyordu.

Ve işte tam, bir sonraki acıyı göğüsleyebilmek üzere, tatlı anılar yaratan araya hak kazandığını sanırken, Mihail ona yine yoksulluk kokusu sezdiriyordu.

Dostuna döndü.

— Daha hakkım olan güneşli haftayı bile geçirmeden beni alıp hemen şu düşkünler yurduna tıkman gerekli miydi?

— Böylesi daha iyi.

— Yanılıyorsun galiba. Acı günlerle tatlıları kesinlikle birbirinden ayırmalı. Sense, daha şimdiden, yarın çekeceğim yoksulluğu hissettiriyorsun bana. Senin şu «kurum»un, bütün o talihsizleri, bölücüleri, çılgınlarıyla hep başımı ağırtacak. Belki gerçekten ilginçtir: ama hoşlanmadım bu karanlık kovuktan. Her gün aç kalma korkusuyla Kristin'in bana zorla uygulatmaya çalışacağı toplumcu sıkı düzen arsında bocalayıp duracağım.

Mihail sinsi alaycılığını bırakmıştı. Ciddi bir sesle:

— Benim «kurum»a karşı çıkacağını biliyordum, dedi, işte bunun için seni dolaşmaya getirdim zaten. Durumu açıklayayım sana. «Açlık yıldırısı» diye bir şey yok ortada, açlığın **insana alıştırılması** var. Sense bunu bilmiyorsun. Bütün eliaçıklığına karşın, bencil bir serserisin. «Acı günlerle tatlıları birbirinden ayırmak ha!» İyi, güzel. Peki sonra? Tek başınayken yoksulluğa yakasını kaptıran serserinin işi bitiktir, hem de iki katlı bitiktir. Dilencilikle kıpkızıl açlık arasında seçme yapması gerekir. İbrail'de, limandaki vagonlardan topladığım kurşunları satarak yaşamak zorunda kaldığım günlerde çektiğim açlığı anımsıyor musun? Tamam işte, o zamanlar ben, kendi isteğimle «herkesten uzak» yaşıyordum. Koca bir yazı tek bir insanoğluyla konuşmadan geçirdim, sana da anlattığım gibi, az kalsın zehirleniyordum: neyse ki benden daha talihsiz o Rus kadını, zavallı **Lipovanka** geldi de, acıyan bakışlarıyla içimi ısıttı.

«Hayır, dostum. Tıpkı ormanda, onları şiddetli kasırgalara karşı koruyan, ağaçların dayanışması gibi, serserilerin de bir dayanışması vardır. Daha ne söyleyeyim istiyorsun?»

Adrien, sürekli yoksulluk karşısında duyduğu ürküntünün azıcık sarsıldığını hissetti, ama yine de pek aklı yatmamıştı bu işe. İşin aslını biliyordu o.

— Evet, Mihail, her zamanki gibi zor çü-

rütülür bu dediklerin. Yalnız, anlayamıyorum seni. Senin gibi bağımsız, vahşi, hemen hemen insansevmez adam —ki ben öyle değilim—, ortak yaşamdan hoşlanıyor. Bense nefret ederim bundan: varlıklılarla da olsa, yoksullarla da. Seve seve ruhumu da, bedenimi de veririm insanlara. Son lokmamı onlarla paylaşmaya hazırım. Ama değişik beğenimi, düşgücümü **törpülemeye** kalktıkları an çekip gidebilme özgürlüğüme el sürdürmem. Kitleyse hep öyle yapar. Kitle, ya da **kitle - insanı,** en küçük bir değişikliğe uğramadan sonsuza dek çoğabilen insan öyle yapar. **Can sıkıntısı insanlık'tır, karabasan - insanlık'tır** bu. Çöl gibi, yaşayıp yaşamadığı belli değildir. Günün birinde karnı doysun diye canımı vermeye hazırım, ama o kadar. Zaten o kendisi benden bu kadarını istiyor. Ne yani! Törpülettireyim mi kendimi?

— Seni gidi aksoylu seni! diye bağırdı Mihail. İşte bu yüzden seviyorum seni. Ancak, benim «kurum» konusunda düşündüklerin haksız. Yakında kendin de anlayacaksın öyle olduğun. Senden bir haftacık sabır istiyorum. Göreceksin. O «kapkara» kovukta, çok, ama pek çok **sevimli şey** var. Senin her yerde aradığın o güzelim bireysellik yok elbet, yalnız şunu bil ki, senin **can sıkıntısı - insanlık** dediğin sandığından daha çok saygıya değer. Hiç bir şey bağlamasa, bütün bağlar bizi ona. O olmasa, sen de olmazdın. Zincirden boşalmış şeylerin çılgınlığına karşı ender bulunan ağacı koruyan ormandır o...

— Hem koruyan, hem de havasızlıktan bunaltan...

— Doğru, bunaltan. N'eylersin, yeryüzünün yazgısı böyle. Eteklerini kaplayan pislikler olmasa, Mont-Blanc'ın kar beyaz dorukları da olmazdı.

Mihail sustu. Adrien pek aydınlanmış sayılmazdı, ama karşı çıkmak gelmedi içinden. Çok karmaşık bir konuydu bu. İkisinin de bütünüyle haklı olamayacağını anlıyordu.

Bir süre ağızlarını açmadan yürüdüler. Elizabeta Caddesi'nde, orkestranın kulak yırtan gürültüsüyle Karpat Biraevi'nin göz kamaştıran ışıkları, bütün işsiz güçsüz takımı gibi, onları da yavaşlamaya zorladı. Adrien müziği manda yürekli, kuş beyinli biri gibi severdi. Yüz kere dinletilse, yine de söyleyemezdi bir orkestranın ne çaldığını. Resim ve yontu konusunda da öyleydi. Öküz gibi seyrederdi bu yapıtları. Yalnız basılı harfleri, daha doğuştan, kanında getirmişti. Yazılı yapıtın özünü bir bakışta kavrıyor, bu alanda kendi kendini yetiştiriyordu.

— Bir bira içmek ister misin?

— Nasıl istersen! dedi Mihail. Ama tozutmazsan. Burası yeni ve pahalı bir yer çünkü.

İçkievine girdiler. Bu, Elizabeta caddesiyle Akademi sokağının kesiştiği yere oturtulmuş, kocaman camekânlı bir çiçekliği andıran, kare biçiminde, geniş bir yerdi. İçerisi yarı-seçkin bir kalabalıkla doluydu, bakanla gezgin satıcı sırt sırta oturuyordu; büyük kadın tiyat-

ro oyuncusuyla pahalı yosma ve çadır tiyatrosu oyuncusu; zengin Yahudi bankacıyla memuru da öyle. Adrien, bir küme yazara yakın bir masa bulunca sevindi, bunlar arasında, ozan Angel'in soylu bir acıyla yüklü yüzü, masal yazarı Delavransea'nın dağınık saçlı başı göze çarpıyordu; ikisi de halk tarafından müthiş sevilen kişilerdi. Güzel konuşan Delavransea, simgecilik üstüne söylev çekiyordu. Ozansa saygıyla dinliyor, veremlilere özgü boğuk sesiyle, arasıra karşılık veriyordu. Masalar arasında, kucaklarında nefis güllerle, güzelim Çingene kızları alımlı alımlı dolanıyorlardı. Angel, gözdelerinden birinin üstelemelerine dayanamayıp birkaç gül seçti, topluluktaki üç güzel hanıma sundu, «Çigankutza»sına da: Umarım bunları ağzının suyuyla sulamamışsındır? diye sordu.

Satıcı kız, cilveli cilveli gülümseyip gözlerini yere indirmekle yetindi Sorusu, ne yazık ki çok yerindeydi. Ozan onu herkesin önünde dile getirmekten başka bir şey yapmamıştı.

Adrien, gizlice sanatçı topluluğunu gözlüyor, gerek davranışlarını, gerekse konuşmayı yakalamaya çalışıyordu. Güzel insan kişiliğine duyduğu büyük saygıyla, kafasında canlandırdığı imgelerle canlı belgeyi karşılaştırarak, insanoğlunun belli başlı çizgilerini yakalamaya uğraşıyordu. Ama bu gibi araştırmalar için karşısına pek az fırsat çıkıyordu; çünkü, halk arasmda göründükleri an çevrelerini alıp gerçek sanatçıları canlarından bezdiren züppeler-

den, karnı tok sırtı peklerden, hiç bir işe yaramazlardan kaçınıyor, onlarla birlikte gözükmek istemiyordu. Adrien, herhangi bir sanatın düşünen, görgülü ve basit tüketimcisi olarak adam yerine konulabileceğine, belirgin bir kişiliğe kavuşulacağına inanıyordu. Yaratıcı sanatçıların karşısına geçip ağzının suyunu akıta akıta seyretmesine engel olan başka bir neden daha vardı: yaratıcı sanatçıya uygarlaştırıcı bir görev yüklüyor, bunun ön koşulu olarak da eliaçıklığı, gönül yüceliğini görüyordu, ve pek az «büyük sanatçı» nın bu sınavdan başarıyla çıkacağını biliyordu. Sanatçı, hele yazar kendi büyük adam anlayışına uyduğu zaman ne denli seviniyorsa, gerçek kendisini acı yalanlamalarla karşılaştırdığı zaman da o denli üzülüyordu.

— Bence, dedi dostuna, gerçek sanatçı ya bir havari olmalı, ya da zorbalığa başkaldıran, biri. İyinin yanında çalışmayan güzel, ölü bir gezegeni ısıtan güneşten farksızdır.

— Maksim Gorki adını duydun mu hiç?

— Yalnız bu yazardan söz eden bir yazı okudum. Serserileri harika bir biçimde anlatan bir serseriymiş, öyle mi?

— Daha fazlası. Gorki, senin düşündüğün başkaldıran sanatçıdır. Yazık ki Rusça bilmiyorsun. Gorki, senin korktuğun şu iş bulma kurumunda rastladığım ayaktakımını anlatır. Sanat fotoğraf makinasıyla saptanmış yaşam değildir elbet, yaşamı aşan bir şeydir. Örneğin, Leonard'la Makovey, eski birer ipekli ku-

maş satıcısından başka şey değildirler, biri kadın, öbürüyse yeğenlerinden birine duyduğu sevgi yüzünden varını yoğunu tüketmiş, yoksul düşmüştür; Nitza'ysa o kadar bile değildir: askerlikte ilerlemek isteyen, çavuk olduktan sonra başçavuşluk sınavına giren, sırf suratı sınavı yapanların hoşuna gitmediği için elenen bir oğlancık. Bütün öyküsü bu, ve bir bakıma sıfıra sıfır elde var sıfır. Yaşam açısından bakarsan, en sıradan fotoğraflarından birinin bilmem kaç milyonuncu örneği. Çünkü herkes kadına vurulur, yeğenini sever, başçavuşluk sınavında çakar. Ve herkes acı çeker bu sevgiyle bu başarısızlıktan.

— Ancak, bana sorarsan, Leonard, Makovey ve Nitza, bugünkü duruma düşebilmek için, kadını, yeğeni ve başçavuşluk sırmalarını gereğinden çok sevmişler. Ve yalnız sanat anlatabilir bize onların nasıl sevdiklerini. Kendilerine sormanın gereği bile yok.

— Yarın da, yine bizim kurumda çalışan, ikisi de kendilerine özgü insanlar olan **Adventista** (Hıristiyanlık bilgini) Vassili ile Florea Baba'yı göreceksin.

Mihail, bunu dedikten sonra gülümsedi, sonra ekledi:

— Ya ben? Ben de başkalarına garip gelmiyor muyum, ha? Sen? Sen öyle değil misin? Bence en az ilgi çekenler, Kristin'le Krayoveanu. İyi birer toplumcu olmaktan öteye geçemiyorlar. Ama iyi eğleniyorlar doğrusu.

— Peki ya şu kaçık? diye sordu Adrien.

— Haa, evet, bir de kaçık var! Zavallı Mefisto'nun öyküsü sıradan mı sıradan. Yoksul bir toprak ağasının oğlu. On sekiz yaşında bir liseliymiş, babasının, arabalarının ve atlarının bir demiryolu geçidinde param parça olduğunu gördüğü gün. Kendisi bu kazadan en küçük bir çizik almadan kurtulmuş, ama aklını orda bırakmış. Şimdi, aşağı yukarı on beş yıldır «dünyayı dolaşıp» duruyor.

Gece yarısına doğru ayrıldılar biraevinden. Mihail, «kurum»a varmadan:

— Şunu da belirteyim ki, dedi, Leonard da çoğu kez bizim «düşkünler yurdu»nda yatar, onun için de saygılı olmaya çalışmak gerekir. Kendisi bir şey istemez, ama töre böyle.

— Ne, dedi Adrien, Leonard'ın da mı sığınacak yeri yok?

— Hayır. Bir dairesi var. Daha doğrusu, kanadının altına aldığı bir kadının dairesinde kalıyor. Dedim ya sana, kadın düşkünü. Yoksulluk içinde bile öyle. Ve eskisi gibi, yine sokak yosmalarını seçiyor arkadaş diye. Hiç dürüst biriyle düşüp kalkmadı! Kusuru bu. Dürüst kadınlarla ne edeceğini bilemiyor. Dolayısıyla, şimdiki oynaşı, aslında içten bir kadın olduğu halde, beş günde üç kez kapı dışarı ediyor onu. Hem de, zaman zaman, tam gece yarısı. Çünkü ilişkileri dalaşmadan öteye geçmiyor. O vakit de kadın, bizimkine kendi evinde olduğunu hatırlatıp kapı dışarı ediveriyor.

— O da kuzu kuzu dinliyor, öyle mi? Bir temiz sopa çekemiyor mu kadına?

— Hayır, hiç bir zaman. Leonard gerçekten iyi bir insandır.

— İyi ha! İnsan engereklere karşı iyi olamaz ki. İbrail'deki kenar mahallemizde, çok kez, erkeklerin yok yere karılarını dövdüğünü görmüşümdür, bu durumda kadının da böyle kaba bir herifin gözlerini oymaya hakkı oluyordu elbet. Ama öyle kadınlar da bilirim ki, ancak döverek birarada yaşayabilirdin.

— Sakın Leonard'a söyleme bunu. Gülünç düşersin! Neyse odur, ve bu konuda, elli yaşında, tüysüzün biri ona birşeyler öğretemez herhalde. Senin yöntemi uygulayan Kristin, günün birinde ona böyle yapmaması salık verdi. Leonard: «Sizi ilkin dövdüğünüz bir kadınla sevişmekten hoşlanırsınız. Bense, okşadığım kadınla. Beğeni işi, dostum, beğeni işi», diye yanıtladı.

— Peki neresinde yatıyor «kurum»un?

— Yazı odasına bitişik odanın penceresinin dibine yerleştirilmiş sıranın üzerinde.

— Neden odanın içinde yatmıyor? Bir divan gördüm çünkü orda.

Mihail gülümsedi.

— Daha ilk günden her şeyi öğrenmek istiyorsun. Peki, o odayı Kristin tek başına tuttu. Sözümona toplumcu arkadaşlarıyla toplantılar yapmak için kiraladı burayı, ama aslında evlilik dışı cinsel ilişkilerinde kullanıyor. Bayılıyor güzel hizmetçi kızlara.

— Vay namussuz, vay! Evli ve çocuk ba-

basıyken yapıyor demek bu işi? Hem de toplumcu erdemden dem vurarak? Ama bundan ötürü kınamam onu. Anlıyorum kendisini. Ben de severim güzel kadınları, hem de hizmetçi olmayanları bile. Yalnız, hep güçlükle yanaşırım yanlarına. Bu ustalıktan yoksunum.

— Kristin'se ustaların ustasıdır. İnsan değil, damızlık horoz, iblis mübarek! Bizim «kurum»dan geçen güzel kızlara söylenecek iki çift özel sözü olur hep. Ama yalnız divan tanık söylediklerine.

— Bak hele, çok hoş doğrusu. Severim aşkı. Ayrıca, sen de benim kadar seversin.

— Evet, ama senin gibi, güzel kızların en alığı karşısında ondan daha alık biri olup çıkıyorum. Birkaç gün önce, Kristin pek çıtı pıtı birini elimden aldı. Oysa hiç değilse onu bana bırakabilirdi. İşini bitirdikten sonra da, kızı çok... «üzdüğümü» söyledi! Kendisiyse bir lokmada yutuvermiş.

«Kurum»un önünde, Adrien, sokak lambasının ışığının yarı yarıya azaldığını farketti. Şimdi artık sokaktaki evlerin yüzleri karaltı halinde gözüküyor, gece bekçisi, bu karaltılar boyunca, hemen hemen bir gölge gibi kayıp gidiyordu. İçeri girerken, «kurum»dan gelen bir takım sesler işittiler.

— Gördün mü? diye fısıldadı Mihail. Leonard burda. Namussuz karı üçüncü gecedir onu çatısı altına almaya yanaşmıyor. Zavallı adamcağız! Sakın konuşmalarına karışma. Bu-

rada yatınca, Makovey'le ortak geçmişlerini konuşmayı alışkanlık haline getirmiştir.

Mihail, ucu düğümlü bir ipe asıldı usulca, sürmeli kilit gıcırdadı. Kapı açıldı. Bu, işin gizini bilen kiracıya, geceleri, anahtarsız içeri girme olanağını sağlayan bir «düzen»di. Sessiz «kurum»dan geçip «yatakları»nı almak üzere ambara gittiler; o sırada, Leonard, uzandığı sıradan, Adrien'i şaşırtan güçlü bir sesle haykırmaktaydı:

— Pö-ö-öh! Tahmin etmek ha!... Tahmin etmek.... Peki, sen kendin niye tahmin etmedin? Sen de benim kadar biliyordun olacakları!...

Ambara geçince, Adrien Mihail'e sordu:

— Kavga mı ediyorlar?

— Yok canım, tam tersine, tatlı tatlı konuşuyorlar. Paralarını batırışları konusunda birbirlerini suçluyormuş gibi yapıp, eski sorunları temcit pilâvı gibi habire ortaya getirirler. Gerçekteyse, ikisi için de çok tatlı geçmiş eski günleri anarlar. Sen dinlemekle yetin. Başka şeye aldırmazlar çünkü.

— İyi ama nasıl uyunur bu koşullarda?

— Hem de mışıl mışıl! Hele hizmetçilerle birlikte sağa sola koşturarak geçirilen bir günden sonra, bacaklarında birkaç kilometrenin ağırlığı varsa. Asıl kötüsü, kimi zaman gece yarısı, birkaç kez uyanıp birbirlerine en aykırı soruları sormaları. Ama insan alışınca, az sonra yenide uyuyuveriyor. Bütün iş, boş mideyle yatmamakta.

Mihail Adrien'in sırtına, saten yüzü baştan aşağı yırtılmış, kalm mı kalın, işli bir yorgan yükledi, kendisi de kocaman bir hasırı kucakladı, çocuksu bir böbürlenmeyle:

— Bu benim malım! dedi. Armağan ettiler. Göreceksin nasıl rahat uyunuyor üstünde. Kuru tahtada yatmaksa, korkunç bir şey. Bir kaç gece öyle yattım, zindandan kötüydü.

Lambayı söndürdüler, yorgancı dükkânını geçtiler, gelip yüklerini yazı masasının dibine, yere attılar. «Kurum» şimdi sokak fenerinden zayıf bir ışın demeti alıyordu. Uyuyanlar güçlükle seçiliyordu. İki eski tüccar aralarındaki konuşmayı sürdürüyorlardı, ama bu kez öyle tekdüze bir sesle konuşuyorlardı ki, Mihail hemencecik uyuyuverdi. Adrien'se çok daha sonra uyuyabildi. Hasır her yanına batıyor, ötesini berisini kaşındırıyordu. Dört bir yanında çıkıntılar, delikler, insanın canını sıkan saplar vardı. Yastıksa hak getire.

Çok daha azıyla yetinen ötekileri düşünüyordu. Eski bir paltoya sarmıyor, kirli çamaşırlardan ya da dürülmüş bir pantalondan yapılmış yastığa başlarını koyup giysileriyle yatıyorlardı. Ya o daracık, kaskatı tahta sıra! Ne yaşam be! Beni bir sürü uyumsuz duygulanımdan yorulmuş, yüreği hüzünlü sezgilerle kabarmış olarak, gece bekçisinin ta uzaklardan gelen düdük sesleri arasında kendinden geçti. Sonra, uyuyup uyumadığını ve saatın kaç olduğunu bilemeden, kurşun gibi ağır gözkapak-

larını açamadan, fısır fısır, gerçekdışı sesler arasında, yarı uyandı:

— Hi, hi, hii!

— O da mı tabanları yağlamak istiyordu?

— Yok canım! Kocasına aldırdığı falan yoktu. Yalnız, Lutza, karanlıktan ve telaşından, Konstanza'nın ötesini berisini de götürerek tüymüştü. Karanlıkta ikisi birden soyunmuş, giysilerini karman çorman masanın üstüne atmışlardı. Sonra kapı çalınıp da «yasa adına açın» diye bağırılınca, Lutza'yla Viorel, giyecekleri kucaklayıp göz açıp kapayıncaya dek pencereden dıvışmışlardı. Tantzi'yle ben hiç istifimizi bozmadık, gelen beylerin diledikleri gibi arama tarama yapmalarına izin verdik. Hey ulu Tanrım!... Ne hareketli geceydi canım!..

— Ya, yaa... Pek de hoş olmasa gerekti!.. Peki sonuç n'oldu?

— N'olacak! Öbür ikisinin kaçması hiç bir işe yaramadı, çünkü Lutza yanılmış, kendininkileri bırakıp Tantzi'nin pufla terliklerini almıştı. Kocası görür görmez tanıdı. Hattâ Tantzi'ye dönüp: «Siz de güzel bir domuzsunuz, sayın Bayan Stanesko», dedi.

— Güzel bir domuz mu dedi? Ha, ha, haa! Kadın karşılık vermedi mi?

— Yoo, verdi! «Öğütlerinizi kendinize saklayın, beyefendi!» dedi. Ve boynuzlu, karısının terliklerini alıp giderken, arkasından seslendi: «Sayın eşinize söyleyin, terliklerimi de, ötemi berimi de göndersin! Çırıl çıplak bıraktı

beni, gerçi sevgili Gogu'cuğumun yanında böylesi hiç de kötü olmuyor ya, neyse!»

— Yaa! sevgili Gogu'cuğu da sendin galiba! Peki, sevgili Gogu'cuk, şimdi kuru ekmek ye, kupkuru yerde yat bakalım! İşte o Tantzi olacak karı yıktı zaten seni!

— Vış anaam!

— Vış anamı falan yok! Hatırlasana; kocasından boşandıktan sonra, Pavelesko'nun evini alıp ona verişin bizi, en önemli bonolarımızı ödemekten alıkoymuştu. Ondan sonra da battık.

— Öyle miii? Peki o senetlerde senin payın nerdeydi acaba? Senin payın hazır mıydı bari?

— Benim payım... benim payım!

— Evet efendim! Senin payın! Yeğenini hapisten çıkarabilmek için elli bin franktan fazlasını batırmamış mıydın? Demek ki ikimiz de aynı bokun soyuyduk: ben Tantzi'mle, sen de Lika'nla!... Hadi, hadi!... Bana lâf söylemeye kalkma.

Durmadan bir o yana bir bu yana dönen Adrien'in kıpırtısına uyanan Mihail, usulca:

— Uykusuzluğu yenebilmek için, fısır fısır, yorgun düşene dek say demedim mi sana? diye homurdandı, ya da öğrettiğim Fransızca fiillerden birini çek. Hadi bakalım, benimle birlikte yenile: **Je dors, tu dors, il dort**... (Uyuyorum, uyuyorsun, uyuyor...)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bundan otuz yıl önce, görkemli takım taklavat — atlar, arabalar, arabacılar —, yeryüzünde kala kala bir Rusya'da, bir de Bükreş'te kalmıştı. Bu dediğim, hemen her ülkede görülebilen varlıklı kişilerin atlı arabaları değil, üstü, başı ve suratı düzgün herkesin, saat hesabıyla ya da günlüğüne tutabileceği halk arabalarıydı.

Bükreş'teki Ulusal Tiyatro Alanı, o günlerde (1900'larda), insanlığın bir bölüğünün hep öbür bölüğün sürdüğü keyfin fidyesini ödemesiyle sonuçlanan haksızlıklara karşın, insan yaşayışına lâyık, katkısız bir güzelliğe sahipti. Tiyatro Alanı, yapıları yönünden, tek gözlü birinin bakmasına bile değmezdi. Ama yarışa hazırlanan atlar gibi sıralanmış atlarla

arabaları görmek için New York'tan Bükreş'e gelmeye değerdi. Arabacılar da onlardan aşağı kalmazdı. Hepsi de en az yüz kiloluk, şişman yaşlı kadınlar gibi çirkin ve tüysüz Ruslardı, çünkü, ne yazık ki, iğdiş edilmişlerdi. Bu dev yapılı, Papa kadar ciddi ve görkemli adamlar arabalarının tepesinde gururlu bir katılık içinde oturur, Ulusal Tiyatro'ya arkalarını dönerlerdi, eh Ulusal Tiyatro da daha çoğuna lâyık değildi doğrusu. **Muskal,** yani Moskovalı denirdi onlara.

Ve bir Muskal her şey, adamın, arabasının, atlarının canlandırdığı servetin tümü demekti; insan bu arabaların çizgilerindeki uyuma mı, bilgece çekilmiş cilânın göz kamaştırıcılığına mı, koşumların inceliğine mi, göz okşayıcı bir takım giymiş arabacının sürücülükteki bilgisine mi hayran olacağını şaşırırdı! Yoksa, kuyrukları yere değen, coşkun tırısları hem gelip geçenlerin bakışlarını üzerlerine çeken, hem de, esnek yaylar üzerine oturtulmuş, lastik kaplı tekerlekler üstünde sessizce kayıp giden arabanın içinde, yastıklara gömülü alımlı kadının gururlu güzelliğini hiçe indiren atların akılalmaz soyluluğuna mı hayran olmalıydı?

Hayır, hayır, eğlentinin dışında kimsenin aklına gelmezdi bir **Muskal** tutmak! «Şoseye doğru bir gezinti yapmak» için tutulurdu o. Muskal'la şose (Kisseleff Yolu), aşkla gençlik gibi, yapışık kardeştiler. Bükreş'in gerek alt, gerekse üst tabakasının mutluluğunu sağlamakta işbirliği ederlerdi. Çünkü Paris'teki Bu-

lonya Ormanı'mn alçakgönüllü benzeri Kisseleff Şosesi, kör kör parmağım gözüne yoksulaçıktı. Ve bir saatlık muskal gezintisi, iyi bir aşevindeki akşam yemeğinden pahalıya gelmezdi. Sizn anlayacağınız, muskal her keseye göreydi.

Ama «her burna» göre değildi. Burada, ciddi adamla havaiyi, doğuştan soylu ya da varlıklı kişiyle sonradan görme ya da türediyi kolayca birbirinden ayırabilirdiniz. Yerinizin adamı değilseniz, hiç bir şey sizi muskal'la gezinti kadar gülünç düşüremezdi. Yerinize gelince, bir kez karar verildi mi, geçip oraya kurulmaktan başka işiniz kalmıyordu.

Adrien bunu çok iyi anlamıştı ve Haziran başlarında bir sabah, kente geleli beri ilk kez, erkenden dolaşmaya çıktığı Şose'de kendilerini muskal'a teslim etmiş kellelerin özelliklerini yakalamaya çalışarak eğleniyordu.

Günlerden pazardı. Bir gün önce Mihail'le yaptığı küçük ağız dalaşı, gün ışır ışımaz yataktan dışarı uğratmıştı onu. Sinekkaydı tıraş olmuş, iki dirhem bir çekirdek giyinmiş, Orman'ın yolunu tutmuştu. Ancak, hiç alışmadığı bir biçimde, Mihail'siz. Üstüne üstlük, bir sürü nedenle, hüzünlü.

Bir aydır, her Tanrı'nın günü, tam on saat, büyük yapıların dış yüzlerini badanalamak üzere, uzun bir merdivene tünüyordu. Yapı işçiliğinin en yorucu, en az para verilen — saatı elli metelik — işiydi bu, ama daha iyisini bula-

mamıştı. Güneş, rüzgâr, kireç onu tanınmaz hale getirmişti. Elleri ve yüzü bir karış kir bağlamıştı. Bacak eklemleri birbirine kaynamıştı. Kamburu çıkmıştı. Öğlenleri ve akşamları, korkunç yorgunluk ne iştah bırakıyordu zavallıda, ne bir şey. Geceleri, yanıklar uyumasını engelliyordu. Ama yakınmıyordu. Yazgısının kötü yanıydı bu.

Yalnız, diyordu kendi kendine, nereye gidiyoruz böyle? Asıl soru buydu. Tamam: sıkı çalışalım, bedensel acılar çekelim. Hiç bir şey okumamaya, görmemeye, bu hayvanlaştırıcı işi yaparken yaşamamaya da eyvallah! Ama bir koşulla! Bütün bunlar, sonunda insana, çalıştığı süre kadar tatil yapabilmeye yetecek parayı biriktirme izni verirse ne âlâ, yoksa yaşamaya değmez. Oysa, haftada yirmi dört franklık ücretle, bir hasır üzerinde parasız yatıp yarı aç yarı tok gezmedikçe, tek bir kuruş biriktiremediğin zaman nerden gelecekti tatil?

Bununla birlikte, kendi uğraşından bir sürü insanın, beşikten gömüte dek, sığır gibi bu yaşama katlandıklarını görüyordu. Birkaçı ayrık tutulursa, yazgılarına, bilinçsizliği insanın içini ürperten bir neşeyle katlanıyorlardı. Bütün umutları, işverenin günün birinde farkedip ödüllendireceği bir titizlik, uğraşıp didinme, uşaklık, hattâ üçkâğıtçılık sonucu elde edecekleri üç kuruşluk ücret artışındaydı.

«İşte sınıfım! Bağrından çıktığım ve içinde çürümeye hükümlü olduğum sınıf! Yarınki

büyük kurtuluşu beklediğimiz kitleye özgü insan saygınlığı duygusu bu işte!»

Toplumculuk diye bir şey vardı elbet. Ama bu, halk kitlelerinin kafasına kaplumbağa hızıyla giriyordu! O günkü aşamada, devrimci «Hayvanlar Bahçesi»nin bir köşesinde sergilenen pelteleşmiş bir kaplana benziyordu. Ismarlama başkaldırı. Haplar halinde verilen, sindirilmesi olanaksız bir öğretiye tıpatıp uygun umut. Ve bu umut insanoğlunu yargılama ve duyma zahmetinden kurtarmaktaydı. Hattâ ona, kitleden ayrı, buyruk almadan duyup düşünmeyi bile yasaklıyordu. İşin bu yanı kurmay takımına, üye kütüklerini ellerinde tutan önderlere bırakılmıştı.

«Evet, toplumculuk! Kölelerin binbir sorunlu kurtuluşu. Yosma, iyi bacak gösteriyor doğrusu!»

Peki ama başka türlü davranılamaz mıydı yani? Tek başına. Görevden kaçarak. İşi aksatarak. En kötü yoksunluklara katlanarak, daha az çalışılamaz mıydı? Düzen, düzen olasılığı, buydu işte asıl düşman! Kargaşacılar haklıydı. Yeni bir düzen — ama ne düzen! — isteyen devrimci koyunlar da içinde olmak üzere, en küçük bir saygıya hakkı yok şu insan toplumunun.

«Yaman bir kazık atmalı bu topluma, her gün, şöyle okkalı bir kazık!»

Ne yani, yarının ortak ülküsü varsa, insanın bugünkü yaşamı, en iyi biçimde gerçekleştirmesi gereken bugünkü günlük ülküsü de

vardı. Adrien'in eskicilerden aldığı, okumaya fırsat bulamadığı o güzelim kitap yığını vardı. Güzelim düşünceleri, kuracağı tatlı düşler vardı.

Ya şu harika caddeler? Şu çiçek açmış ıhlamurlar? Şu kuş sesleri? Şu serinlik? Sabah kırağısı yaptığı ve onu yaşadığına şükrettiren şu orman gezintisi? Bütün bunlar hesaba girmiyor muydu? Sendika ödentisini verip, birtakım söylevleri dinleyip yüzyıllarca **L'Internationale**'ı söylemekle mi yetinmeliydi?

— Adrien.

Güzel bir araba geçmişti önünden. Az ilerde durdu. Giyimi süssüz, genç ve güzel bir kadın atladı arabadan. Kollarını açıp Adrien'e doğru geldi.

— Luçya!

— Benim ya, ben! Ah ne çok sevindim sana rastladığıma! Ne zamandan beri Bükreştesin, ne yapıyorsun? Neyse, burda konuşmayalım. Hadi gel! Arabaya binip uzaklara, ta ötelere gidelim!

Adrien feleğini şaşırmıştı. Bütün düşünceleri eriyip gitmişti. Kadının iri kara gözleri yüreğini deliyordu. Saçtığı koku başını döndürüyordu. Vücudu, eldivenli ellerinden taşan sıcaklıkta erimekteydi.

— Gel hadi! Neden duraksadın?

— Yoo, hayır, diye kekeledi. Binmem. Bırak arabayı. Yayan daha iyi.

— «Araba içinde» de kötü olmaz!

— Belki. Ama binmem. Üstelemen bir işe yaramaz. En iyisi, yürüyerek, şu yan yollardan birine dalalım.

— Hey ulu Tanrım, ne garip adamsın! Oysa ne de hoşlanıyordum şu araba gezintisinden. Kadın olduğum halde, ben mi boyun eğeceğim?

— Evet, her zaman.

— Bir bakıma öyle, ama özençlere değil.

— Benimkisi özenç değil ki.

— Ne peki.

— Olanaksızlık.

— Arabaya binmen mi olanaksız?

— Hayır... bir... «muskal'a kurulmam» olanaksız.

Kız yüzünü buruşturdu. Sıkıntısını sezemedi, ama dinginliğinden etkilendi, gidip arabayı savdı, dönüp koluna girdi:

— Seni rahatsız ediyor muyum?

— Yok canım.

— Ee, hepsi o kadar mı?

Lusia Nikolesko, ya da kısa adıyla **Luçya,** son derece güzel, sırılsıklam salak bir taşbebekti. İbrail'li bir kümes hayvanları satıcısının evlilikdışı kızıydı, yaşadığı baharların sayısı Adrien'inkilerin aynıydı. İlk gençlik yıllarında kapı komşuydular, ve ayyaş anası tarafından her gün dövülen Luçya, çoğu kez, Adrien'in araya girmesiyle ölümden kurtulmuştu. Neyse ki, huysuz anası tam zamanında öbür dünyaya göçmüş, ona küçük bir evle, yaz akşamları, ta-

kıp takıştırıp Anıt'ın ordaki ağaçlıklı yollarda pembe burnunu göstermeye gitmesine izin verecek birkaç kuruş bırakmıştı; çok geçmeden, dürüst ve yaşlı bir toprakağası onu kaldırımdan kurtarıp ana yaptı. Daha on yedisindeydi.

Ondan sonraki iki yıl zavallı kız-ana için pek korkunç oldu. Ölen anasıyla aynı soydan gelen ve veliliğini yapan dayısı, kızla çocuğunu tam birer çileci haline getirdi.. Öyle ki, Luçya, Adrien'e gidip kendini Tuna'ya atmayı düşündüğünü açıkladı.

— Peki, ya sevgilin, toprakağası?

— Çok hasta.

— Hasta, ama varlıklı ve evlenmemiş!

— Onun başını ağrıtmayı göze alamıyorum artık. Ayrıca, mirasçıları yatağının başında nöbet tutuyor, geç geçebilirsen.

Adrien aştı bu mirasçı çemberini, ve lâftan anlayan biriyle karşılaştı. Alabildiğine bilgili, bu dünyadan ayrıldığına hemen hemen sevinen, iyi yürekli, kuşkucu bir adamdı toprakağası. Delikanlı, dölünün içinde yüzdüğü yoksulluğu anlatıp Luçya'nın canına kıymaya karar verdiğini aktarınca gözyaşlarını tutamadı.

— Dinle beni, oğlum, dedi Adrien'i göğsüne bastırıp ölüm kokan soluğunu yüzüne üfleyerek: Luçya'ya biraz para bıraktım zaten, ama onunla evlenmeye söz verirsen, küçük bir gelir de bağışlarım. Sever misin Luçya'yı?

— Çocukluğumdan beri, diye karşılık ver-

di bizimki istenen her şeye he deyip hiç birini tutmama kararıyla.

— Güzeel! Evlen onunla! Ve de al şunu!

Bir kâğıda birşeyler karaladı, ikiye katlayıp delikanlıya uzattı.

— Noterime götür bu mektubu.

Sonra Adrien'in boynuna sarıldı, babaca öptü.

Birkaç ay sonra, ömürleri boyunca bir düzine Luçya'yı gebe bırakan, ama içlerinden yalnız birine gelir bağışlayan — o da kime rastlarsa! — toprakağalarından biri olan bizim soylu bey de ağaların Tanrısına teslim etti ruhunu.

Üç bin franklık yıllık gelire kavuşan mutlu mirasçı, Adrien'e «hadi gel evlenelim» dedi. Bizimkiyse, karşılık olarak, Bükreş'ten sıvıştı. Kız ardına düştü, aradı taradı, bulamayınca, dingin bir mutluluk içinde, bağımsız yaşamaya koyuldu. Aynı zamanda da sakınımlıydı. Çünkü, bütün saflığına karşın, Luçya iki elinden başka şeyi bulunmayan erkeklerle güzelliğinden başka şeye yaslanmayan kadınlara şu dünyanın ne denli acımasız baktığını açıkça görüyordu. Ayrıca, yavrusunu da taparcasına seviyordu. Günün birinde onunla birlikte yeniden çok iyi tanıdığı yoksulluğa düşme korkusu kızcağıza her kuruşu hesaplayarak harcattırıyor, aylık bütçesinden arttırdığını ancak zararsız şeylere verebiliyordu.

Hiç kadın arkadaşı yoktu. «Sülük gibi ya-

pışkan» yavuklusu da. Kimse bilmiyordu alçakgönüllü evinin yerini. Oysa severdi erkekleri. Ama evin dışında, kırk yılda bir, ve ufak kaçamaklarında gönlünü kaptırmadığına aklı keserse.

Bir tek ayrığı vardı bu kuralın: Adrien. Adrien'e gönlünü de, tüm varlığını da seve seve verirdi, çünkü sapına dek dürüst olduğunu biliyordu. Aylarca ona sayısız mektup yazmış, «kurtarıcım», «düşlerimdeki koca», «biricik dostum» diye seslenmişti. Adrien'se tek bir karşılık vermiş, öbür erkekler kadar kendisinden de çekinmesini öğütlemişti:

«Kurtarıcın'ım belki, çünkü bugün yediğin ekmeği sana borçlu olan adamı görmeye gitme fikri benden geldi. Ama hiç bir kadının, hele düşlerindeki 'kocası' olabileceğimi sanmıyorum. 'Biricik dostum' lâfına gelince, hey ulu Tanrım, n'edeceksin benim dostluğumu? Sandığın kadar kolay değildir benimle dost olmak!»

Gazetelerdeki günlük olaylara düşkünlüğünü, sıradan konuşmasını, en küçük bir değerlendirme yapamayan aklını, sokak yosmalarına özgü havailiğini anımsayıp çekiniyordu Luçya'nın budalalığından.

Oysa, gerçekten severdi Luçya'yı. Tam anlamıyla kadındı. Sıcacık bir kadın. Erkek bedeni, onun yanında, çoğu kez ateşlenmişti. Ötedenberi arzulamıştı onu. Ama daha aşkı tatmadığından, kızın kollarına atılmak için hazırladığı bütün fırsatlardan kaçınmıştı. Kaçınma-

sının nedeni de, bir erkek için onur kırıcı saydığı bilgisizliğini açığa vurma korkusuydu.

O günden beri, bu konuda da epey yol almıştı.

Adrien, içine od düşüren bu kadın karşısında son derece dürüst ve zayıf bir oğlandı. Luçya'nın ardına takılmış, Şose'nin ağaçlıklı anayollarına dalmış, hiç sesini çıkarmıyor, kızın o konudan bu konuya atlayan tekdüze sesini yarım kulakla dinliyordu. Daha başından biliyordu onun kendisine anlatabileceklerini. Yakayı kaptırırsa, bu yönden değil, kendi bedenine değen ve aklını başından alan şu körpecik, sıkı, yakıcı bedenden ötürü kaptırırdı. Bütün isteminin, bütün düşüncelerinin, binbir tasarı ve düşle dolu varlığının, kadının kendisine aktardığı şu karşı konmaz, zorba sıcaklık önünde eriyip gittiğini, buharlaştığını duyuyordu.

Ve işte o zaman, belki yüzüncü kez, erkeği kadına, aileye tutsak eden, içindeki bütün öbür şeyleri, bir düşün evrenselliği içersinde soylu bir serseriliğin insana sağlayabileceği her şeyi öldüren o ürkütücü bağlanma sorununu geçiriyordu zihninden.

Onun gibi başına buyrukluğu yaşamının ereği sayan ve ekmeğini alnının teriyle kazanması gereken biri için, aile, düşmanların en amansızıydı.

Bu aile ailelerin en kusursuzu, en kaynaşmışı da olsa, insan ailecek dolaşamaz düşler

evreninde. Hele, atalarsözünün dediği gibi, «evi bir sürü dangalakla dolduran dangalak bir karı»ya bağlanırsa.

«Bakın, iyi yürekli insancıklar, diye düşünüyordu gittikçe zayıfladığını duyan Adrien, bakın ne kadar az şeye gözden çıkaracağım yüceliğe duyduğum özlemleri. İki saattır bıkmadan usanmadan anlattığı sersemliklere bakın! Bakın, kulak verin, ve aile denen yarım düzine ağaç kurdu için evrene sırt çevirip varlığını adamaya değer mi değmez mi söyleyin!»

Gerçekten de, zavallı Luçya, tam o sırada:

— Ah! bilsen ne güzel Bükreş'te yaşamak! diye mırıldanıyordu. Hiç değilse benim yaşamını. («Seninki başka!» diye düşünüyordu Adrien.) Sabahları geç kalkıyorum. Bayılıyorum yatağa! («Hey dinine yandığımın! Kim sevmez ki?») Zile asılıyorum, kahvemi getiriyorlar. («Oo, hizmetçin var demek?») Küçük bir kız, bir köylü kızı var, her işimi görüyor, hattâ bir kuruş harcamadan, çamaşırımı bile yıkıyor. Karnını doyurup yatacak bir yer göstermek, zaman zaman da eski giysilerimden birkaçını vermek yetiyor. («Ve çok insanca buluyorsun değil mi bunu!») Sonra Maritza'yı yollayıp **Universul**'u aldırıyorum. («Onun neresini okuduğunu, içinde başka da bir şey bulunmadığını çok iyi biliyorum.») Ondan sonra da, Koko'm uyanıyor. Tam bir saat elini yüzü-

nü yıkayıp pudralıyor, kucağıma alıp okşuyorum...

— Minik bir kuçun yok mu?

— Yok! Bütün yosmaların var. («Bak hele! Hiç de kötü sayılmaz!») Son olarak de kendim süsleniyor, sokağa çıkıyorum. Tam içki saatında.

— Sen de bir kadeh içiyor musun?

— Pek ender olarak. Ismarlanırsa. Çağrı kuşku verici değilse.

— Nasıl oluyor, kuşku verici olunca?

— Aman şekerim! Bükreş'te, benim gibi bağımsız yaşayan kadın, yüzde doksan, belgeli serseriye çatar. Göz açıp kapayıncaya dek baştan çıkarılırsın. Böyleleri vücudundan yararlanmaz, ama sonradan, senden yağ çıkarmaya bakar. Dolayısıyla, yalnızlığı yeğlerim. Ayaküstü tanışmalardan çekinirim. Ve işi böylece sürdüreceğim pekâlâ. Yalnız, operete bayılıyorum. Temsillerse pahalı mı pahalı. Jigolonun biri alıp götürmeli insanı. Can sıkıcı olan bu işte! Nerden bulacaksın seni iki kez Oteleshanu'ya götürdükten sonra, gece yarısı, «evinize kadar» eşlik edeyim mi demeyen ince adamı? «evinize kadar» derler, sonra «içeri girip bir soluk alma»larına izin vermenizi isterler. Yoo! çok iyi bilirim ben bu numaraları! Şimdiye dek kimsecikler kapana düşüremedi beni! Hiç biri evime kadar gelemedi.

Bir an düşlere daldı, ve ekledi:

— Yalnız sen öğreneceksin nerde oturduğumu.

— Neden böyle bir ayrım yapıyorsun? diye sordu Adrien dediğine kendi de pek inanmadan ve söyler söylemez de pişman olarak, çünkü insanın elini kolunu bağlayan kadından ölesiye korktuğu halde, hemen o anda kollarına alıp göğsüne bastırmaya hazırdı.

— Bu ne biçim soru! diye sordu kız saatına bakarak. Öğle yemeğine çağırıyorum seni. Umarım hayır demezsin!

Ve Adrien'in karşı koymasına fırsat bırakmadan bir muskal çağırdı, arabaya atladı. Adrien, başı yerde, aynı şeyi yaptı. Beyninde düş müş kalmamıştı, vücudu şu kadını yiyip bitirme arzusuyla yanıp tutuşuyordu! Evet; şu körpe ve alık eti yiyip bitirmek! Alık! Budalalığa bak! İnsan zekâsıyla mı sevişir yani! Hem sonra, sevişme de «bir düşün evrenselliği içersinde başıboş dolaşma»ya girer. Şu anda mutluluktan uçmuyor muydu? Bu da Tanrı'nın bir lütfuydu! Bütün Bükreş'in yanıp tutuştuğu kadına, tüm alıklığına karşın, körpecik etinin olanca ateşiyle arzuladığı kendisi sahip olacaktı! Hem sonra dürüst olalım canım, bir aydır Bükreş'te, en az arzuladığı kadına bile el süremeden çile doldururken, güç yaşamının boşluğunu duymamış mıydı? Neden çekip ayıracaktı dudaklarından ve gözlerinden yanıbaşında titreyen şu vücudu? Neden ha? Bir akşam, Taştan Haç sokağına gidip, bir franklık sevgiyle nefsini körletmek için mi? Kitaplar, kurduğu düşler, özgürlüğü var elbet! İyi ya işte! Hem onlar olacak... Hem de bu. Kız hiç bir

koşul öne sürmüyor, evlilik lâfı etmiyor. Kendi eliyle sunuyor ona kendini. Geri mi çevirmeli yani? Bu kadarı ahmaklık olur işte.

— İyi ama, bir de şu rezil muskal var!

— Amann! diye bağırdı yüksek sesle, muskal da oluversin!

Kız, sevgi dolu bakışlarla onu süzdü:

— N'oldu sevgilim, neden «muskal da oluversin» dedin?

— İnançlarımdan biri geçti aklımdan.

Söğütlü Sokak'ta, küçük, ama tertemiz bir dairede oturuyordu. Varlıklı kişilerin oturduğu bir mahalleydi burası. Adrien, beğeni yoksunluğuna karşın, girer girmez sevdi evin içini. Ayrıca, beğeni konusunda kendisi de pek ahım şahım değildi, dolayısıyla çok aldırmazdı. Bununla birlikte, Luçya'nın evinde, renkli posta kartlarının, masaları dolduran küçük süs eşyasıyla alçıdan heykelciklerin, duvarları kaplayan rafların karşısında ağzı bir karış açık kaldı. Sevişme sahneleri, «çıplak» resimler, renkli «güzel başlar». Köpekler, kediler, papağanlar, Venüs'ler, minelisi, kaymak taşından yapılmışı.

Ona da söyledi bunu:

— Bütün yosmaların kuçusu var, diyordun. Şu güzellikleri de bütün fahişelerin evinde görebilirsin.

Mutfağa gidip ellerini yıkayıp döndüğünde, bütün o kıvır zıvır yokolmuştu.

— İşte! dedi kız kollarını açarak. «Güzellik» falan kalmadı.

— «Harika, diye düşündü Adrien, bu kadar iyi bir kişiliği olabilir mi acaba?»

Beline sarıldı, başını omuzuna doğru yatırıp usul usul okşadı, bir yandan da kendi kendine: «Ne yazık, diyordu, yaşamın bu güzel yanı, benim gibi insanlar için çok büyük tehlikeler taşıyor! Yoksa, hangi çılgın kalkar da kendini böyle bir mutluluktan yoksun bırakırdı?»

Daire, zemin kattaki iki güzel odadan oluşmuştu, üç büyük karaağacın süslediği dörtköşe bir avluya açılıyordu. Adrien bayıldı ona. Dalgın dalgın pencereye yaslandı, kurumdaki, içinde yüzdüğü yoksulluğu haykıran, iç karartıcı, düşmanca tavırlı hasır yatağı düşündü. Buradaysa, ılık bir temizlik, sevgi dolu bir yuva, yarınına güvenme vardı. İt gibi değil, insana yaraşır biçimde yaşamak!

«Bir işaretinle bütün bunlar senin olabilir. Hepsinin efendisi olabilirsin.»

Güzel bir ev giysisine bürünen Luçya gelip başını ellerinin arasına aldı, uzun uzun öptü onu

— Titi'mi görmek istemez misin?

Hem oturma, hem de yemek odası olarak kullanılan bir odadaydılar. Kadın Adrien'i yatak odasına götürdü, bizimki orada, halının üzerinde, bir yığın bebek ve ayı yavrusuyla oynayan, iki buçuk yaşlarında, yumuk yumuk bir oğlan gördü. Çocuk, yabancıyı görünce pek şaşırmadı. Anasınınkilere benzemeyen iri mavi

gözleriyle yeni gelen adama baktı, sonra «Lola» diyerek kollarını anasına uzattı. Çocuğun temizliğine diyecek yoktu. Adrien yumuk ellerinden birini tuttu, usulca öptü. Sırf sevimli gözükmek için. Yoksa çocuk sevmezdi.

Kadın bunu anladı:

— Başka hiç bir şeyi olmayan anaya çocuk sevgisinin getirdiği mutluluğu bilemezsin.

— Belki... Hele ananın küçük bir geliri varsa.

— Yoo! Onun için hizmetçilik bile yaparım.

— Ama üvey babanın kayıtsızlığına dayanamazsın.

— Hayır.

— Tamam! Yavrun için ben işte böyle bir üvey baba olurum. Dolayısıyla bana pek güvenmemelisin!

Bunu dedikten sonra arkasını döndü, soğuk bir tavırla, odadan odaya, eşyadan eşyaya dolaşmaya, Luçya'nın evini süsleyen, usta parmaklarından çıkmış dantelleri, işlemeleri, oymaları hayranlıkla seyre koyuldu. Kadın, üzüntülü bakışlarla onu izliyordu. Can evinden vurmuştu kızı. En güzel umudunu: Adrien'i Titi'sine baba yapma tasarısını kökünden yıkıyordu. Hem de üvey değil, gerçek baba. Ama «kayıtsız» üvey baba hiç istemezdi.

Luçya'cık, çocuğu kucağında, kendini koltuklardan birine bıraktı, sessizce ağladı. Adrien, yemek odasında, çoğu forma halinde raflardan birine yerleştirilmiş birkaç kalıp kitap

gördü. Birer birer inceledi onları: **Üç Silahşörler, Rus Çariçesi II. Katrina, Kaptan Dreyfus Şeytan Adasında, Tatsız Şaka.**

«Hımmm! Bir kadın güzelse, ancak Bayan Thüringer'in okuduğunu okur: **Asaletli Efendimiz Para Hazretleri ile Haşmetli Efendimiz Aşk Hazretleri. Güzelliğin kara bahtı bu!»**

Derken **Graziella'**yı buldu. Raftan alıp çocuğuyla tortop olmuş ağlayan Luçya'nın yanına döndü.

— Hadi, hadi... Ağlama... Şu anda duyduklarımı söyledim sana, oysa... Nerden bilirim ilerde ne olacağımı! İnsan taştan değı ki... Yaşarken her şey olabilir...

Kadın başını kaldırdı, Adrien sertliğinden ötürü kendi kendini kınadı. Zavallının gerçekten acı çektiği görülüyordu. Çocuğu yere bıraktı. Adrien'in elini tutup yanağına bastırdı.

— Bir ananın havailiğinin ardında neler gizlendiğini bilemezsin. Evet, hafif bir kadınım, şu kolay ve bağımsız yaşamı seviyorum. Ama bu yuvadaki her şey toz pembe değil. Erkek eksik burada. Her giriş çıkışımda duyuyorum bu eksikliği, masa başındayken, gece yarısı uyanınca. Bütün yalnız kadınların bu eksikliği duyduğunu sanırım. Neden, biliyor musun?... Gülüyorsun, ama yanılıyorsun, bilemedin. Aptal olduğumu biliyorum! Ama ben de sana şunu öğreteyim: bir kadın — ister aptal, ister akıllı, ister varlıklı, ister yoksul olsun — en çok, aşkın, ekmeğin, hattâ çocuğu için ba-

banını değil, koruyucu birinin eksikliğini çeker. Eğer kadın gerçekten kadınsa, koruyucu ya da destekleyici erkek, yaşama atılır atılmaz karşısına çıkan ilk gereksinimdir.

«İşte bu yüzden yosmaların kabadayıları var. Dört bir yanları erkek dolu olduğu halde, kadınlar içinde en yalnızı onlardır. Bütün bu erkekler onların gençliğinden, güzelliğinden yararlanır. Gençlik ve güzellik gittiği gün kabadayının da öbür erkeklerden ayrımı kalmaz, ama asıl görevi bu değildir. Bir yosmanın yaşamında bol bol bulunan dertli saatlarda onun derdini paylaşır. Tanrı'nın her dürüst kadına bağışladığı bu dert ortağını, yosma satın alır, parayla tutar. Hattâ, dövülmek, kıyasıya sömürülmek pahasına. Çünkü yalnız bir kadın için yalnızlık, belâlısından daha beterdir.

— Epey ders aldım, dedi Adrien **Graziella**yı karıştırırken. Ancak, ne yazık ki, kadınların en onurlusunun bile dert ortağı olamam.

— Hiç de övünülecek bir durum değil doğrusu! Korkunç bir bencilsin galiba!

Adrien kızdı.

— Sen kaçıksın valla! Bir kere ben askerlik işini aradan çıkarmadım, ayrıca sağlam bir işim de yok.

— Hepsi palavra bunların! Dul ve yoksul bir ananın biricik oğlu olduğun için, askerlik yapmayacaksın. Sağlam işe gelince, ne bekliyorsun yani? Günün birinde kapatma tutacak hale gelmeyi mi? Ekmek paranı kazanmıyor musun? Daha ne istiyorsun?

— Belki de bana senin gibi geliri olan bir kadın gerek! Çalışmayı sevmiyorum çünkü, tembelin biriyim. Böyle ister misin beni?

— Evet.

Adrien uzun uzun yüzüne baktı kadının.

— Çılgınsın sen, Luçya!

Kapının ardından titrek bir ses geldi:

— Hanımefendi, sofra hazır.

— Al işte! dedi Adrien gülmekten kırılarak. «Hanımefendi, sofra hazır!» Sen mi öğrettin ona soylu kadınlara özgü bu sersemliği? Zavallı Luçya! Acıyorum sana... Neyse bırakalım şimdi bunları da gidip yemek yiyelim. Burnuma burcu burcu biber kokusu geliyor.

Luçya boynuna sarılıp öpücüğe boğdu bizimkini:

— Evet, evet, evet! Dert ortağım, kocam, sevgilim, hattâ Titi'nin gerçek babası olacaksın, çünkü dürüstsün, anladın mı, dürüst!

Boynuna dolanan kollara karşı koyamadı. Kanı beynine dolmuştu. Boşluğa bakıyormuş gibi başı döndü. Şakakları canını yakarcasına zonkluyordu. Kadın bunu sezdi, yüreklendi, arzusunun tutuşturduğu bedeniyle yaktı kavurdu onu.

Bunun üzerine, Adrien de içinden yükselen yanardağa boyuneğdi, kadını kucağına alıp yatağa attı.

— Maritza! diye bağırdı beriki.

— Evet, hanımefendi.

— Dolmayı ateşten indirme!

BEŞİNCİ BÖLÜM

Adrien, ancak pazartesi günü saat dörtte ayrılıyordu Söğütlü Sokak'taki aşk yuvasından. Böylece, haftanın ilk çalışma gününü kaçırmış oluyordu.

«Bütün ayyaşlar gibi, **blau-Montag** (Mavi pazartesi) yaptım», diyordu kendi kendine, tüm Rumen işçilerinin bildiği bu Almanca deyimi kullanarak; Almanlar Rumen ulusuna ilk krallarını armağan ettikten sonra, bildikleri uğraşların hepsini öğretmişlerdi.

Pazartesi sabahı işbaşı yapmayan işçi sert bir biçimde yargılanıyordu. Gerçekten de, işe gelmeyiş, pazar günü bir haftalık kazancını içkiye veren ve ertesi sabah kalkamayan cebi delik adamı simgeliyordu. Böyleleri bir kez bağışlanıyor, suçun yinelenmesi kovulmayla sonuçlanıyordu. Adrien'in kovulmaya falan al-

dırdığı yoktu, ama cebi delik ayyaşlar defterine yazılmak istemiyordu. Dolayısıyla, yaşadıklarının sevinci uçup gitmişti.

Sevinç diyoruz, çünkü gerçekten de, körpecik sevi yaşantısının o dönemde tadabileceği en geniş tensel hazzı tatmıştı. Luçya karşısına, hafif kadınlara özgü inceliklerden uzak bir sevdalı gibi çıkmıştı. Köküne dek dürüst ve içtendi. Adrien de buna vurulmuştu. Doğal olarak evliliği aklının köşesinden bile geçirmiyor, ama Luçya'nın oynaşı olabileceğini düşünüyordu. O da kadının içten yavuklusu olurdu. Birbirlerine yalnız sevgi verirlerdi. Dürüstlüğe aykırı bir yanı yoktu bunun. «Sağlam iş»e gelince, sevgilisinin ekmeği güvenlik altında bulunduğuna göre, bu konuyu da şimdilik bir yana bırakabilirlerdi. Gerçi kendi ekmeği torbada keklik değildi, ama hiç bir şey istemeyecekti kadından. Başının çaresine bakacaktı. Günün birinde yoksulluğun göbeğine yuvarlanırsa, kız bunu bilmeyecekti. Gerekli şeyleri varmış gibi davranacaktı. O kadar. Böylece yaşamı, doyurulmamış arzular içinde kıvrana kıvrana, sevgisiz yaşayacağı bitkisel yaşama oranla müthiş zenginleşecekti. Her cumartesi akşamı, Taştan Haç Sokağı'na koşup bir franga sevgi satın almak yaşamak değildi çünkü. Rezillikti bu. Pislikti.

Tam ayrılacakları sırada, Luçya'nın beklenmedik bir isteği onları yeniden birbirlerine düşürdü. Kadın ondan gelip evine yerleşmesini istedi. Delikanlı böyle bir şeyi aklından geçir-

mediğini söyledi. Dökülen yeni gözyaşlarının ardından, haftada iki gün, pazar ve çarşambaları yatmaya gelirim diye söz verdi.

— Daha çoğu olanaksız! Bütün iyiniyetime karşın, bugünkü gibi işe gitmediğim günlerin sayısı artar yoksa. Kadının, erkeğin geceliğinin ucuna yattığını, sabahleyin, böylesine tatlı bir uykuyu bozmaya kıyamayan adamın da yataktan kalkmadığını boşuna söylememişler.

— Sen de geceliksiz yatarsın!!

— O zaman da gelir kolumda uyursun. Hayır, hayır! Şakayı bırakalım. İşsiz kalırsam, çok daha pahalıya öderiz. O zaman senden de ayrılmak zorunda kalırım.

— Kaldığın yeri söyle bari. Nerde oturuyorsun?

— İğrenç bir kovukta!

— Nerde?

— İzin ver de yerini söylemeyeyim. Utanıyorum çünkü. Sırf Mihail istiyor diye kalıyorum orda.

— Haa! Mihail'le birliktesin demek? Mançurya'dan döndü mü? Peki! yanaklarından öptüğümü, gelecek pazar öğle yemeğine çağırdığımı söyle ona. En çok sevdiği yemeği, bezelyeli ördek pişiririm.

Adrien, İş Bulma Kurumu'na geldiğinde, Mihail'i sıkıntılar içinde buldu. Başına bir kaza geldi sanıyor, polise gidip bilgi almaya hazır-

lanıyormuş. Adrien başından geçenleri olduğu gibi anlattı. Mihail bağırdı:

— Böyle güzel bir kadının koynundan çıkıyor, yine de surat mı asıyorsun? Dalgacı sen de!

— Evet ama, gördüğün gibi **blau-Montag** yaptım.

— Haa, sorun bu desene... Ee, serüven pahalıya patlar adama. Peki gidip onun evine mi yerleşeceksin? Elbette!

— Aslâ!

— Bak hele! Yaman adamsın canım! Hem serüven için, hem de gösterdiğin sağlam kişilik için kutlarım seni. Yeter ki sürsün... Neyse, söylesene kuzum: bu durumda paraya gereksinim duymuyor musun, ha? Dün akşam, cebinde iki frankla çıktın gittin çünkü.

— Hâlâ cebimde! Muskal'ın parasını bile verdirtmedi.

— Aman ne piliç bu be! Yazık ki bana da bir kızkardeşi yok! O zaman harika bir dörtlü koz olurduk.

— Dediğin yanlış, diyerek söze karıştı Makovey. Pokeri iyi bilmiyorsun: dörtlü kozda, iki **dame** (hanım) olmaz.

— Emin misin? Bay Leonard'la sizin kurduğunuz dörtlüyü düşünsene! O çok daha karışıktı, çünkü iki paşa, bir yeniçeri, bir de pahalı mı pahalı odalık vardı.

— Tamam işte, son derece başarısız bir kurusıkı atmaydı o: sonunda battık!

Leonard, yazı masasının arkasında oturuyordu, yavaş yavaş döndü, açık renk gözlerini Makovey'e dikti:

— Senin «yeniçeri» batırdı bizi!

— Benim «yeniçeri» mi, senin «odalık» mı bilmem artık. Bildiğim bir şey varsa, bu dörtlüler önünde sonunda batırır adamı. Çekinmeli böylesinden.

— Makovey haklı, diyerek sözü bağladı Mihail, çömleğime dikkat edeceğim.

«Kurum»daki güzel hizmetçi kızları teker teker süzdükten sonra ekledi:

— Ancak, «odalıklar»ı da severim! Öyle değil mi, Tassia?

Transilvanyalı olduğundan «güzel **Mokankutza** (Çoban kızı)» adını verdikleri Tassia Mihail'in yavuklusuydu. Güzelliğinden ötürü, gittiği her evden, çapkın kocasını kıskanan hanım yüzünden, birkaç günde kovuluyordu. Ama çok tutumlu kızdı, bu kovulmalara aldırmıyordu. Ve hiç bir zaman neşesini bozmuyor, çalıştığı evler konusunda bildiklerinin hepsini anlatarak «Kurum»u eğlendiriyordu.

— «Odalık» nedir bilmem, diye karşılık verdi, ama az önce paşalardan söz ettiğinizi işittim. Bir hanımım vardı, kocasına «Paşam benim» derdi. Karnı bir fıçı birayı alabilecek kadar iri, hantal, kellesi açık bir adamcağızdı. Kadın kocasının göbeğinden yakınırdı. Her Tanrı'nın günü, mutfakta, aşçı kadınla bana, geceleri Paşa'sının göbeğiyle nasıl boğuştuğunu anlatırdı.

Tassia anlamlı anlamlı güldü, yanaklarını al bastı:

— Aslında kadının derdi adamın göbeğiyle değil, altındakiyleydi, diye devam etti: «Ah, ah, alnımın kara yazısı, derdi bizim Hanım. Benim Paşa'nın, herkes gibi hatırı sayılır bir maslahatı yok, ufacık bir sivri biberi var!» Lâfa bakın, lâfa! «Ufacık sivri biber» diyordu kadın buna!

Makovey oturduğu yerden atladı:

— Ne demek bu? «Ufacık sivri biber» ha? Abaro-o-ov! Aman ne yazık koskoca bir erkeğin «ufacık bir sivri biber»inin olması!

— «Erkeğe» yazık mı dediniz? diye karşılık verdi Tassia. Özür dilerim! Asıl kadının hakkı yakınmak. Hanım'ım haklıydı!

Bütün «Kurum» kasıklarını tuta tuta gülüyordu. Bundan yüreklenen birkaç kaba müşteri, eşek şakası yapmaya yeltendi. Leonard, kapı önünde duran bir Bey arabasını göstererek susturdu hepsini. İçeri giren soylu hanımı karşılamak üzere görkemli bir tavırla doğruldu. Kadın ciddi, hemen hemen hırçın yüzlü, ama ince ve iyi giyimliydi, yalnız işvereni selâmladı:

— Günaydın, Bay Leonard.

— Ellerinizden öperim, Bayan Stoenesko. Oturun lütfen. Uzun zamandır görememiştik sizi. Amelya'mızdan hoşnut olduğunuzu umarım.

— Evet... Bu son oda hizmetçisi hoşuma

gidiyor. Ama aşçı kadınlarla durum aynı değil. İyi bir aşçı bulamıyorum bir türlü.

— İyi ama, Hanımefendi, Polonyalı...

— Evet, evet, hemen hepsi işinin ustası, ama beri yandan da hırsızlık ediyorlar!

Kurum'daki aşçı kadınlar, kimseye çaktırmadan yüzlerini ekşittiler. Ne diyeceğini bilemeyen Leonard uzun süre düşündü:

— Kimi salık verebilirim size, Hanımefendi? Şu anda evinize yaraşır kimse yok elimde. Durun bakayım, şöyle bir göz atayım.

Masasındaki kalın deftere baktı, ama gerçekte bir oyundu bu. Açık işleri de, hizmetçilerin adlarını da ezbere bilirlerdi. Deftere bakmak yalnızca dış görünüşü kurtarır, insana zaman kazandırırdı.

Kadın imdada yetişti:

— Yanılmıyorsam, hani şu **adventist** adı verilen, İsa'nın ikinci kez yeryüzüne geleceğine inanan Protestan tarikatı üyelerinden bir görevliniz vardı galiba.

— Evet, Hanımefendi. Vassili.

— Tamam! O bana uygun birini bulamaz mıydı acaba? Bu tarikattaki hizmetçilerin hiç bir zaman hırsızlık edip yalan atmadıkları söyleniyor. Sanırım, inançlarına aykırıymış. Ben de bir deneseydim.

— Size **adventist** bir aşçı kadın bulmaya çalışacağız, pek sayın Hanımefendi. Şu anda burada yok, ama Vassili elinden geleni yapıp size böyle birini bulacak. Her zaman sınama

fırsatını bulduğunuz bağlılığımıza güvenin, lütfen.

Tam o sırada içeri giren Kristin, ortağının ancak son sözlerini işitebildi. Kurumdan ayrılmakta olan hanım müşteriyi soğukça selâmladı, suratı bir karış asık, odanın dibine doğru yürüdü. Leonard koşup koluna yapıştı:

— Bana bakın, Kristin! Biraz daha çelebice davranın müşterilerimize! Öyle dürüstlüğe yakışmaz biçimde kimi selâmladığınızı biliyor musunuz?

Kristin karşılık vermeye fırsat bulamadı: odadaki yarım düzineye yakın hizmetçi hep bir ağızdan yaygarayı bastı:

— İnek karı!

— Serseri!

— Hırsız kendisidir!

— Amanın, sevsinler, **adventist** istermiş!

Leonard, bu apansız kazan kaldırma karşısında şaşırır gibi oldu. Böğürmeye hazırlanan Kristin bile takımını yatıştırmak zorunda kaldı. Sonra:

— Çok iyi tanıyorum onu, dedi. Hattâ, yerlere kadar eğilerek verdiğiniz selâmlara bakılırsa, sizden daha iyi tanıyorum. İki yıl önce, kızına çeyiz yapma talihsizliğine bile uğradım, ve bugüne dek ancak yarısını alabildim paramın. İneğin biridir! Kimseye para vermez, ne eve öteberi getirenlere, ne de hizmetçilere, ya da gıdım gıdım verir. Yılda otuz kere mahkemeye verilir, ama kim çıkıp da ben dâvamı kazandım diye övünebilir? Çünkü kardeşi ba-

kan değilse, yeğeni Meclis Başkanı'dır, ya da eniştesi senatör. Yargıtay üyesi amcasıyla, Devlet ormanlarını babasının malı gibi kullanan, bu konuda tekerleğine çomak sokmaya kalkanı ya parayla satın alan ya da ortadan kaldıran bilmem kaç milyonluk kocası da cabası. Tam bir ahtapot sürüsüdür bu aile! Budur işte sizin o «pek sayın» Bayan Stoenesko'nuz!

— Babasını unuttunuz, dedi Makovey, kilise mallarının bedel karşılığı devlete aktarılmasını düzenlemekle görevli kurulda çalışmıştı, ve... Hadi dahasını söylemeyeyim.

Karısıyla birlikte kendilerine iş aramaya gelmiş olan zavallı bir ihtiyarcık da bildiklerini anlattı:

— Ben de tanırım bu kadını. Geçen yıl, üç arkadaşımla beni, bodrumundaki iki vagon yakacak odunu yarıp yerleştirmek için tuttu. O kadar çok pazarlık etti ki, sonunda, emeğimizin yarısını para, yarısını yiyecek olarak almaya razı geldik. Oysa bir lokma ekmeğini görmediğimiz gibi, «bunca parayı» ne yapacaksınız diyerek ücretimizin dörtte üçünü vermeye yanaşmadı, evet yanaşmadı. Dahası var. Arkadaşlarımdan biri, her ne pahasına olursa olsun hakkını almaya kalkıştı, gidip kapısının önünde söylenme yürekliliğini gösterdi. Kadın bekçiyi çağırttı, adam bizim arkadaşı alıp karakola götürdü, iki kaburgasını kırdılar. Doktorun verdiği belgede bile vardı bu kırıklar.

— Peki o belgeyle de bir şey elde edemediniz mi? diye sordu dinlediklerine müthiş sinişlenmişe benzeyen Nitza.

— Ne elde edecektik ki?

— Mahkemede, hakkınızı be!

Yaşlı adam acı acı güldü.

— Mahkemede ha... hangi mahkemede? Siz buralı değil misiniz? Bir oduncu, bir polisle soylu Bayan Stoenesko'yu mahkemeye verecek ha! Şaka mı ediyorsunuz?

— İyi ama, elinizde doktor belgesi varmış!

— Haa! Belge! Evet, olsa olsa kıçını silmeye yarar! Hastaevinden çıkarken kendisini görmeye gelen bir herife beş liraya sattı belgeyi. Ben de olsam öyle yapardım!

—İşitiyor musunuz, Bay Leonard? dedi Kristin. Malın gözüymüş sizin «saygıdeğer» müşteriniz. Ne istemeye gelmiş?

Leonard karşılık vermedi. İriyarı bir kadın kahkahayı bastı:

— Ha, ha, haa! Parasını çalmayacak, kendisine yalan söylemeyecek, imanı bütün aşçı kadın istiyor! Doğrusunu isterseniz, ufak tefek şeyler tırtıklıyoruz elbet, ama ev sahiplerinin kesesinden değil, en aykırı saatlarda pazara gidip, deli gibi çekişe çekişe pazarlık ederek aldığımız öteberinin parasından.

— İmanı bütün aşçı mı! diye bağırdı Kristin. Cüretine bak sen, pis karının! Ah, ah, yazık ki bana çatmadı bu isteğiyle! Görürdü bak nasıl imanı bütün aşçılar verirdim ben ona!

O sırada Vassili gözüktü. Gözleri maymunkiler kadar hareketli, müthiş kaslı, sinirli, soluk yüzlü, ufak tefek, otuz yaşlarında bir adamdı. Şişko kadın hemen üstüne atladı:

— Hah, Bayan Stoenesko'nun işini görecek olan sevgili Adventist'imiz geldi! Ceketinin yeninde, kimsenin parasını çalmayan, yalnız doğruyu söyleyen, imanı bütün aşçılar var.

— N'oluyor sana? diye karşılık verdi Vassili, gerçekten şaşırıp «Kurum»un ortasında durarak, hemen hemen cırlak bir sesle; bir yandan da, çevresindekilere bakıyordu.

Konuyu anlattılar. Büyük bir merakla, her söyleneni onaylayarak, herkesi dinledi.

— Ee! diyerek sözü bağladı, hiç de olağandışı bir şey yok bunda. İnsanlar çalmayı sever, ama mallarının çalınmasından hoşlanmazlar. Yeryüzü, geçimini haksızlıktan sağlayan Bayan Stoenesko'larla dolu.

Sinirlenen yaşlı oduncu sordu:

— Peki, bu hanımlara hizmet edilmeli mi diyorsunuz yani?

— Yok canım: insan yalnız Tanrı'ya hizmet etmelidir!

— O başka iş. Yalnız, atasözü diyor ki: «Tanrı'nın adaletini beklerken, ermişler canımıza okuyor!» Bu hanım da benim canıma okudu.

Öyküsünü bir kez de Vassili'ye anlattı, beriki sonuna dek dinledi, bitince, herkesin şaş-

kın bakışları altında, zavallı ihtiyarcığa çullandı:

— Senin o varlıklı kadından daha iyi olduğunu kim söylüyor? Tamam, hakkın çalınmış. Ama elinden geldiği zaman sen de çalmıyor musun? İnsan kardeşine karşı daha dürüst müsün? Daha iyi yürekli misin? Ne diyor Ermiş Matthius: «Tanrı katı, masaldaki imparatora benzer; imparator, hizmetindekilerden birini çağırır, efendisine borçlu olduğu on bin altını ister. Adam borcunu ödeyemez. Bunun üzerine, efendisi adamı, karısını, çocuklarını ve mallarını satmak ister. Adam diz çöker, imparatordan belli bir süre ister, imparator da hemen verir. Adam efendisinin evinden çıkarken, kendisine yüz dinar borcu olan bir yoksula rastlar. Adamcağızın gırtlağına sarılır, yere yatırır, alacağını ister, beriki ödeyemeyince, kodese atar. Bunun üzerine, efendisi onu çağırtır: 'Bre aşağılık adam! der. Rica ettin, onca borcunu bağışladım. Senin de ödemek için süre isteyen adama aynı şeyi yapman gerekmez miydi, ha?' Ve küplere biner, adamı, borcu ödenene dek ağır işlerde çalışmaya gönderir.» Bu dediklerim, İncil'in Ermiş Matthius kesiminde, VIII. Bölüm'de yazılıdır. Sen de o aşağılık uşaklardan mısın, değil misin görmek gerekirdi.

Mihail, Adrien'in kulağına:

— İncil'i ezbere bilir, diye fısıldadı, ama okuyarak öğrenmemiştir, çünkü okuması yaz-

ması yoktur. Kutsal Kitabı birkaç kez okutmuş, hepsini aklında tutmuştur.

«Kurum»da Vassili'nin kendini Tanrı'dan esinli sandığını bilenler, aşağılık sıfatıyla nitelenen yaşlı uşağın surat asmasına bakıp güldüler. Beriki bunu farkedip alındı:

— Nerden çıkardın bu Ermiş Matthius öyküsünü! Hiç bir yoksulun bana borcu yok, kimseyi kodese tıkmıyorum. Ama alnımın teriyle kazandığım parayı çalan zenginlerin yakasına yapışabilseydim, öyle süre falan tanımadan, o saat öbür dünyaya gönderirdim alimallah, hem de senin İncil'e hiç aldırmadan!

Vassili, dalga geçerek kalçalarını dövmeye başladı:

— Tamam, tamam! Bu da var kitapta: «Tanrı'nın katına, habire 'Tanrım! Tanrım!' diyenler giremeyecekler. Ha, ha, haa! Yoksullar! Yoksul ya da varlıklı, herkes sırf: Tanrım! Tanrım! diye bağırarak ruhunu kurtarmaya çalışıyor.

Gittikçe kızıp köpüren yaşlı adam, dinleyicilerini kırıp geçirerek:

— Sen bundan fazlasını mı yapıyorsun, **adventist?** diye sordu.

— Ben mi? diye krşılık verdi Vassili, birdenbire ciddileşerek, ben ha? Peki! sonradan suratının halini görmek için tek bir olay anlatacağım sana: askere alındığım zaman, sonuna dek diretip bayrağa bağlılık andı içmedim. Çünkü Kutsal Kitap'ta şöyle der: «Vereceğin söz evetse, evet; hayırsa, hayır

olsun!» Ve o baylara dedim ki, and içmeden bayrağa bağlı kalacağım, yeter ki bayrak benden İncil'in sözüne aykırı bir şey istemesin. İşte o kadar. Ve o baylar, ağzımdan alamadıkları sözü kıçımdan almaya kalkıştılar. Aylarca kötek attılar, sonunda cılk yara oldu zavallı kalçalarım. Ondan sonra kodese tıktılar. Kodesten çıkarıp kötek attılar, sonra yine kodese! Yıllarca sürdü bu iş. Ölüyorum sandım. Ama boyuneğmedim, onlar da, askerliğe lâyık değil diyerek kışladan kovdular beni. Tam bir yıl hasta yattım, ekmeğimi kazanamadım, ama bu, içimi sevinçle dolduran ömrümün en mutlu dönemi oldu, çünkü şöyle der Kitap: «Ben'im adıma, haksız yere hakarete, eziyete, işkenceye uğrayanlara ne mutlu.»

Vassili, bunu dedikten sonra, kışladaki acıklı olayı yeniden yaşamışcasına, soluk soluğa, yüzü heyecandan kızarmış bir halde sustu, utanıp sıkılan yaşlı adama baktı, o da:

— Anlattıkların doğruysa, dedi, Yüce Tanrı için ben senin kadar acı çekemem hakçası. Bir kere bende artık kalça diye bir şey kalmadı. Her bir parçasını odun kestiğim varlıklı beylerin avlularında bıraktım.

İriyarı aşçı kadın:

— Zenginler bizimkinin kaçını yiyip yutmuş! diye bağırdı. Verimli toprağa tohum ektiğini sanan **adventist,** herkesi müthiş eğlendirdiğini farketti. Şapkasını alıp çıktı. «Kurum»un yabancısı olanlar da ardına düştüler. Yavaş yavaş karanlık basıyordu çünkü.

Leonard, uzun, beyaz ekmeğinin bulunduğu çekmeceyi açtı, ve hemen her akşamki gibi, parçaların tam anlamıyla simetrik olması için bin bir özen göstererek, çakışıyla kestiği kare biçimindeki lokmaları atıştırmaya başladı. Odada kalan zayıf aydınlık yüz çizgilerini yumuşatıyordu. Hiç de mutsuz gözükmüyordu. En azından içacıcı olmadığı söylenebilecek şu yazgıya boyuneğdiği bile ileri sürülemezdi. Gözleri hep sokağa dikili olan Leonard edilgin bir insandı ve buyurgan bir havayla aynı noktaya çakılı bakışlarına karşın, yansız bir bekleyiş içinde gibiydi. Zihni kaygı dolu, ama dingin bir adama benziyordu.

Oysa, «Kurum»un işleri kötü gidiyordu. Kiranın dışında iki üç kuruş zor kâr ediyorlardı. Sözün kısası, Mihail de içlerinde olmak üzere, işçisi de işvedeni de kuru ekmeğe kalmıştı, yalnız «Kurum»un kârıyla yaşamayan Kristin bunun dışındaydı. İşverenler, gelenek uyarınca, memurlarından daha çok kazanıyorlardı elbet, ama Leonard, on frangın üstündeki kazancını koşup oynaşının eline tutuşturmakta gecikmiyordu. Hele yirmi otuz frank kazandı mı, bayram demekti. Haftada birkaç gün güzelinin yanında yaşamanın keyfini sürüyor, sonra uykusuz geceler geçirdiği «kurum»una ve yavan ekmeğine dönüyordu.

Adrien, bu giz dolu insanın o gece de aralarında kalacağını anladı. Gidip her birinin on paralık kara ekmek aldığını, sıralar üzerine çö-

küp sessizce yediğini görünce, Nitza'yla Makovey'in o akşam pek gevezelik etmediklerini, akıllarının fikirlerinin para keselerinde olduğunu farketti.

Makovey, neşeli bir bonyuneğişi dile getiren haliyle Adrien'i öfkeli Nitza'dan daha çok üzüyordu.

«Asıl öteki acı çekiyor,» diyordu kendi kendine, Makovey'i kaçmak bakışlarla gözleyerek.

Mihail'e, başıyla, hadi dışarı çıkalım diye işaret etti.

— Ee? diye sordu sokakta

— Ee? diye yineledi Mihail gülümseyerek. Böyle işte! Bu son hafta çok kötü geçti. Sanırım yalnız Vassili ile Florea Baba birkaç kuruş kazandılar, oysa onlara hiç de gerekli değildi, çünkü hem çalışan karıları var, hem de bir köşeye konmuş üç beş liraları Makovey'le Nitza, kendilerine epey iyi davranan Kristin'den borç alıp duruyorlar. Hiç bir zaman yarım lira vermeden geri çevirmez onları.

— Peki, ya sen? Kesenin durumu nasıl?

— Yirmi frank var, bunun on beşi senin, beşi de benim. Bir aydır benim payım durmadan azalıyor. Senin payın ya da katkın kurtarıyor bizi.

— Ne demek «senin payın», «benim payım»?

— Hiiç. Durumu söylüyorum sana.

Mihail gülümsüyordu, ama üzüntülü olduğu seziliyordu.

— İşine dikkat et, diye öğütte bulundu. Olabildiğince uzun süre elinde tut onu. Yerini yitirdiğin gün, hapı yuttuk demektir! Şu anda ben bir kuruş bile getiremiyorum. İşler düzelmezse, yakında beni beslemen gerekecek. Dolayısıyla, sakın bir daha **blau-Montag** yapmaya kalkışma.

— Ne yedin iki gündür?

— Peynir ekmek. Bu akşam da ikimizin yiyeceği bu. Peynir ekmek yemekse ölüm değildir. Hele senin gibi iki gün karnını tıka basa doyurduktan başka, bizim Allah Allah dediğimiz cennet yemeğinden kendine güzel bir şölen çekmiş adam için!

— Haa, aklıma getirmişken sorayım: Tassia'yla aran nasıl?

— Kandırmak üzereyim. Kristin benden önce kandıramazsa tabi. Bu akşam birbirlerine garip işaretler çakarken gördüm çünkü. Aynı anda yokolduklarını farkettin mi? Ama ancak «Kurum»un küçük odasında sahip olabilir kıza, ben de durumu çakarım. Bu sefer de bana oyun oynarsa, gırtlağını sıkarım valla.

Her zamankinden daha hüzünlü bir gece geçirdiler. Saat onda, «Kurum»daki konukların her biri, boşu boşuna, ötekinden gecenin bir kesimini dolduracak bir konu açmasını beklediğini farketti. Orada, sıralar üzerinde, sokak lâmbasının odayı azıcık aydınlatan ışığından ötürü hayaletlerinkini andıran yüzleri, kıpırtısız vücutlarıyla yan yana duruyorlardı.

Yalnız Nitza arasıra kalkıyor, kafese kapatılmış vahşi hayvan gibi fırıl fırıl dönüyor, yere tükürüyor, kendi kendine anlaşılmaz birtakım sözler geveliyordu; ama Leonard. başının döndüğünü söyleyerek bu dolanmayı kesmesini rica etti. Böylece, Koltsea Hastaevi'nin saatı on biri vurduğunda, «kurum» her zamanki yatakhane görünüşüne bürünmüş, uyuyacakların her biri, battaniyesinin ya da paltosunun altında, her zamanki yerine uzanmıştı: Nitza'yla Makovey odanın ta dibindeydiler; Leonard sağda, Kristin'in küçük odasının penceresinin dibinde; Adrien'le Mihail'se, yazı masasının dibine serdikleri hasırlarında yatıyorlardı. Uyumazdan önceki son mırıltı, gelip sokak lambasına her günkü sopa darbesini indiren, uzun ve uğursuz sesiyle:

— **Pa-ri-i-is!** diye bağıran zavallı Mefisto yüzünden çıktı ağızlarından.

Kaçık oğlan, bağırır bağırmaz toz oldu.

Delinin kendilerini rahatsız edeceğini sanan Nitza, kovmak üzere başını doğrultmuştu. Çekip gittiğini görünce, başını yeniden partal yorganının altına gömerken: «Paris! Kim gidip görecek Paris'i? Varlıklılarla kaçıklar!» diye düşündü.

Mihail, aklı Tassia'da, uzun süre, küçük yan odadan, Kristin'in bu sefer de **Mokankutza**'yı ağına düşürdüğünü belli edecek gürültünün gelmesini bekledi. Çapkın oğlanın, avluya bakan ayrı bir kapıdan, usulca içeri girdiğini biliyordu. Ama çok yorgun olduğundan, kısa

bir süre sonra, hemen hemen yüreğine su serpilmiş halde uyuyuverdi. Bir kez uyuduktan sonraysa, sabahtan önce pek ender uyanırdı. Kendi kendine verdiği telkinle, zihninden, uykusuzluğa yol açacak her türlü fikri kovmayı bilirdi.

Çoğu kez gözünü kırpmadan sabahı eden Leonard içinse durum aynı değildi. Dolayısıyla, gece yarısı vurduktan sonra Kristin'in gelişini ilk o duydu.

— Hah, bizimki gene işbaşında, diye homurdandı sinirli sinirli.

Homurtusu, uykusu hafif olan Adrien'i uyandırdı. Hiç bir şey anlamamıştı, ama gözünü açınca, işverenle göz göze geldi.

— Ne var? diye fısıldadı.

Kristin'in «müziği» başlıyor gene! diye karşılık verdi beriki alçak sesle.

«Müzik» dediği, iki sevdalının oynaşmasından çıkan gürültüyü: alabildiğine gıcırdıyan yatak, iç çekmeler, zaman zaman da kadınların inlemesi. Kimi zaman Kristin'e sorarlardı:

— Ne yapıyorsun bu «piliçler»e de böyle böğürüyorlar?

— Hoşlarına gidiyor! diye karşılık veriyordu bizimki, şişine şişine.

Üstüne yatağın gıcırtısı da eklenince, bu zevk, o gece de «müziği» epey şiddetli hale getirdi. Öbür yatak arkadaşları gibi Adrien de bunun yabancısı değildi aslında, ve yeniden uyusa çok daha iyi ederdi, ama bu kez de oynaşdaşın Mihail'in göz koyduğu kız olup ol-

madığını merak ediyordu. Kulak kabartıp dinledi, fasıl sona erdiği zaman en küçük bir ipuçu yakalayamamıştı. Uyku göz kapaklarını kurşuna çevirdiği anda, konserin ikinci bölümü başladı.

Uykusu kaçmıştı. Yaşamak, şu «yarı iş bulma kurumu, yarı yatakhane»de, eskisinden daha iç karartıcı bir dert olmaya başlamıştı.

Yarın n'olacaktı acaba?

Ertesi gün, işyerinde, korktuğu başına geldi. Sabah altıda, işliğin bir köşesinde üstünü değiştirirken, ustabaşı doğruca yanma geldi:

— Soyunma! İşvereni bekle!

— Neden?

— Bir de «neden» diye soruyorsun ha? Bu ne cüret be! Hanyayı Konya'yı öğrenesin diye! **Blau-Montag** yaparsın, ha?

«Bana Hanya'yı Konya'yı öğretecek olana bak, diye düşündü Adrien saç kutulardan birine oturup bir sigara yakarken. Bu bokoğlu bok ülkenin astığı astık kestiği kestik yöneticisi olsa, pazartesi işi asanların hepsini darağacına çektirirdi.»

Adrien, ustabaşının işverenden daha kaba olduğunu biliyordu; beriki, çoğu kez, herif işçilere küfrederken araya girer, işçileri tutardı. Ufak tefek, uyuz köpek kadar kötü, işini bile beceremeyen bir adam olduğundan, kendisini aşan herkese diş bilerdi; tek bir özelliği vardı, hem de ne özellik: adamlarını it gibi izlemek, durmadan çalıştırmak, bir saniye soluk aldırmamak, su dökmeye gittikleri zaman bile

söylenmek. Buysa, onun gibi adamlara işçilerinkinden bir frank fazla gündelik veren bütün işverenlerin işine geliyordu. Ustabaşı, bu bir frank için ruhunu İblis'e satmaya hazırdı. Adrien öldüresiye nefret ediyordu ondan.

İşçiler, birbiri ardından, soluk soluğa geliyor, dörtnala soyunuyor, azıcık geç kaldıkları için kendilerini suçlu hissedip bir iki özür sözcüğü geveliyorlardı. Cellât hepsini beylik azarla karşılıyordu:

— Elbette efendim: suç hep tramvayda, evin uzaklığında, hiç bir zaman benimkini tutmayan saatınızdadır! Tembeller! İşe yaramazlar! Hadi, tez olun, koşun: saat altıyı çeyrek geçti!

Ansızın sesini değiştirdi, alaycı bir yüzle Adrien'e takılmaya başladı.

— Şu beyefendiye bakın, şu kalıp gibi beyaz yakaya bakın! Dün patlattığı bombayı unutturmak için, bugün erkenden gelmiş. Ve sanki hiç bir şey olmamış gibi, her şeyin üstüne sünger çekileceğini sanıyor! Hayvan sende!

Adrien yağa fırladı:

— Hayvan sensin! Budala herif! Gaganı kapamazsan, şu arabayı suratına indiririm.

Bunu derken de, bir üstübeç arabasının sapına yapışmıştı, ama iş bu kadarla kaldı, çünkü tam o sırada işveren içeri girdi, ilk sözü kimsenin işbaşı yapmadığını saptamak oldu.

— Gördüğünüz gibi! diyerek paçasını kurtarmaya çalıştı ustabaşı. Her gün aynı şey, ama elimden bir şey gelmiyor.

— Ya sen? diye sordu işveren Adrien'e. Tulumunu bile giyemedin mi?

— Ben giydirmedim, dedi ustabaşı. Biliyorsunuz, dün işe gelmedi.

— Ee? Bu daha ilk galiba, öyle değil mi? Bir güzel azarlarsın, yeter! Hadi bakalım, yürüyün! Benim kesemden bu kadar hovardalık yetişir!

En önde, Adrien'le çatışmasına beklenmedik bir çözüm getiren işverenin vardığı sonucu bir türlü sindiremeyen ustabaşı, hepsi koyun sürüsü gibi itişe kakışa koşuştular. Kaba herif, Adrien'i çalışacağı yere götürürken kolunu sıktı, dişlerini gıcırtatarak:

— Ödetirim ben sana bunu! dedi.

— Dokunma bana pis herif!

Adam uzaklaştı, ama gerçekten de ödetti. O hafta cehennem oldu Adrien'e. Ustabaşı, kabasını aldığı hiçbir işi bitirtmedi ona; oysa, bu, başlangıçta korkunç çaba harcayan usta işçiye, sonunda azıcık soluk aldırdı. Adrien, bütün hafta, yalnızca kazıdı, zımparaladı, yıkadı. O bunları yaptıktan sonra, öbür işçiler geliyor, hiç yorulmadan, işin en kolayını tamamlıyorlardı.

Ağzını açıp tek söz demedi. Bu eziyetin ne kadar süreceğini görmek istediği ve zamanı gelince işverene başvurmaya karar verdiği için, hiç bir şeyin farkında değilmiş gibi davrandı. Çünkü, ustabaşının günde dört frank verilen adamı, çırakların ya da yamakların yapacağı raspalama işlerinde kullanmaya yetkisi yoktu.

Ayrıca, düşmanından dayak yiye yiye işi bırakmak, adamın ağzını keyiften dört köşe etmek olurdu. Hayır! İşten gebermeyi yeğlerdi!

Ödül kendi kendine gelmekte gecikmedi. Haftanın son günü, Adrien, sodalı suyla giriş kapısının eski boyalarını çıkarırken işveren gördü ve küplere bindi. Ustabaşıyı çağırdı:

— Bu adam neden böyle işlerle vakit geçiriyor? İyi bir «cephe işçisi» bu. Hemen cephenin batı yakasındaki büyük iskeleye yerleştir onu.

Zafer Caddesi'ndeki Fransa Oteli'nin yapımında çalışıyorlardı. Ve Adrien, işte o gün, hiç beklenmedik ve garip biçimde işlikten ayrılmak zorunda kaldı.

Gün bitmek üzereydi. İskelenin tepesine tüneyen Adrien, yapının ikinci ve son katını beyaz badanayla boyamaktaydı. Hemen altındaki iyi bir işçi olan arkadaşı, birinci katın üstlüğünü çekiyordu. En altta da, üçüncü bir adam, zemin katı çırpıştırıyordu. Her işçi arasında aşağı yukarı bir iki metre aralık vardı. Konan tahta engellere ve dikkat boyalıdır yazılarına aldırmadan tam altlarından geçen züppe bir albayı badana yüklü fırçasını sallayarak tepeden tırnağa giydirenin kim olduğu, bütün soruşturmalara karşın, saptanamadı. Yalnız şurası belli ki, kireci yiyen subay korkunç bir şamata kopardı, bekçiyi çağırdı, leş gibi kirlenen giysisinin parasını istedi. İşveren, işçiler ve albay, hep birlikte karakola gittiler, böyle ensesi kalın birinin karakolda haklı çıkmama-

sına olanak yoktu elbet, gelip geçenleri uyarmak üzere **Dikkat Boyalıdır** yazısının bulunduğu resmen saptandığı halde. Ülkenin adaletini çok iyi tanıyan, tuzluya patlayacak bir dâvanın gürültü patırtısına ve tehlikesine girmektense, işi tatlıya bağlamayı yeğleyen işveren oracıkta ödedi giysinin parasını, adam da yakınmaktan vazgeçti. Adrien'le birinci katı boyayan arkadaşınaysa hemen o akşam yol verildi.

İşin aslı bambaşkaydı, Adrien de bunu biliyordu. Subay haksızdı elbet, ama böyle tepeden tırnağa kirece bulanışı da dikkatsizlikten değildi. Bile bile yapılmıştı. Birinci katı boyayan ve böyle oyunlardan hoşlanan şeytan oğlan yapmıştı bu işi. Adrien, hemen altında çalışırken, kaç kez onun fırçayı kovaya batırdığını, sakin sakin yürüyen birinin tepesine silktiğini görmüştü. En büyük zevki, uyarmalara kulak asmayanlara verdiği ceza buydu. Olan olduktan sonra, rahatça, benim bunda kusurum yok diye yemin edebilirdi. Bir de bakıyordunuz, zavallı yaya avaz avaz bağırırken, bizimki hiç istifini bozmadan işine devam ediyor. Adam gittikten sonraysa, katıla katıla gülerdi.

Bu sefer, oynadığı oyun pahalıya patlamıştı. İşveren, bunun öyle rasgele düşen birkaç damla kireç olmadığını görmüştü. Albay düpedüz yıkanmıştı. Soruşturma sonunda zemin katta çalışan işçi sorumsuz sayılınca, üstelik de yakın dost olduklarından, Adrien arkadaşı-

nı ele vererek kendini kurtarmak istemedi. Sustu, son gündeliğini aldı, gidip bu eğlenceli öyküyü Mihail'e anlattı.

Mihail tutumunu onayladı.

— Başka türlü davranamazdın. İş giderse gitsin! Belki başka bir yerde iş buluruz. Her neyse. Kötü ama, böyle.

Ayrıca, ertesi gün pazar olduğuna, Luçya onları bezelyeli ördekle beklediğine göre, üzülmenin hiç de sırası değildi doğrusu!

Yaşasın Luçya... ve de ördeği!

ALTINCI BÖLÜM

Bükreş, 10 Ağustos 1904

Gönderdiğin on beş frangı aldım. Bütün çılgınlıklarıma karşın, hep iyi davranıyorsun bana. Yalnız, beni evden kaçıran şeyin kötülük olduğunu söyleyebilir misin? Hayır, anacığım, alınyazım böyle. Alınyazısıysa, yüreğimizdir. Körü körüne boyun eğdiğimiz gönlümüze göre büyük ya da küçük, ulu ya da sıradan insan oluyoruz. Bizi iyiliğe de kötülüğe de götüren o. Benimki beni nereye götürecekti? Kim söyleyebilir bunu? Sabahtan akşama dek, yalnız güzel ve yüce şeyler düşünüyorum. Kendi yanılgısından, bencilliğinden ötürü acı çeken şu dünyaya yararlı olmak isterdim. Ama düşüncem, kendi yoksulluğunda boğulup gidiyor.

Bu sabah postacı senin para kâğıdını getirdiğinde, kış ortasında kıpkızıl aç kalmış kurt

gibiydim. Bir haftadır, Mihail'le ikimiz kuru ekmekle besleniyorduk, üstelik bu da, günde bir mekle besleniyorduk, üstelik bu da günde bir somundu. İşimiz falan yok. Bükreş bomboş. Varlıklılar köylük yerlere gittiler. Sonbaharda işler düzelir belki. O zaman dek, düpedüz açız.

Ama insan açlıktan ölmüyor. Onun için, şunu bil ki, yoksulluk içersinde pek de o kadar mutsuz değilim. Her gün kızarmış piliç yiyip de gönlümün çektiğini yapamadığım günse, tam anlamıyla mutsuz olurdum.

Okuma yazma öğrenememiş olman ne talihsizlik! Başkaları aracılığıyla yazışmak can sıkıcı. İleana'ya rica ediyorum, biraz daha okunaklı yazsın ve yalnız senin sözlerini aktarsın, başka bir şey değil. Ayrıca, ona teşekkür ederim.

Seniyse sevgiyle kucaklar, çamaşırdan kavrulmuş zavallı ellerinden öperim. Bugün yirmi yaşına basan ve senin sayende karnı doyan,

Oğlun ADRIEN

Eliaçık insanların yazgısı! Bundan daha acı şey yoktur!

Serseri takımı her türlü çılgınlığı, sakınımsızlığı yapabilir: hiç bir şey gelmez başına. Hep işin içinden sıyrılır. Yoksulluk nedir bilmez böyleleri. Gönlü geniş adamsa, en küçük hovardalıkta sonu gelmez dertlere düşer.

Adrien, başıboş yaşayışının getirdiği dertleri anasından saklardı. Yeterince mutsuz olduğunu bildiğinden, komşularından hemen hemen kara cahil, genç bir kadın olan İleana'ya yazdırdığı mektuplarda aralıksız sorduğu halde, gerçek durumunu açıklamazdı ona.

Sen bana diyorsun belediye başkanı (anne yerine, ona çok benzeyen belediye başkanı sözcüğünü yazmış kadın Ç.N.) **ki çalışıyorum ama ben inanmıyorum diyor Zoizta na kalbim her akşam böyle diyor sol gözüm habire seğiriyor ve Baba Tinka'ya fal baktırdım acı çekiyorsun çalışmıyorsun... Doğrudur iskambil falına görmeye ben De gittim.**

Annesine böyle iç karartıcı bir mektup yazdığına göre, bu seferki yoksulluğu korkunçtu besbelli. Üstelik, yine her şeyi söylemiyordu anasına. Mihail'le birlikte yalnız bir bardak su içtikleri günleri bir yana bıraksak bile, öyle «bir haftadır» değil, tam bir aydır kuru ekmekle besleniyorlardı.

Bütün giysilerini-takımını on franga-satmış, parasını yiyip bitirmişlerdi. En iyi gömlekler de, birer franktan, teker teker Yahudi tüccarın eline geçmişti. Bu öyle bir yuvarlanıştı ki, on beş güne kalmadan uçurumun dibini boyladılar Mihail:

— Başımıza geleni, bir tek, Akdeniz limanlarında görebilirsin, diyordu, oralarda güneş, serseriyi sevinçten çılgına çevirir, en akla

gelmedik budalalıkları yapacak hale getirir. Nitekim, bir keresinde, İzmir'de, genç bir Rus Kontu'yla tanıştım, ailesi tarafından Tobolsk'a sürülmüş bir alıktı, ordan, babasının imzasını kullanıp yüklüce bir parayı cebe indirdikten sonra, denize açılmıştı. İzmir'e indiğinde, on bin rubleden fazla parası varmış, ama sekiz gün geçmeden, bizim Kont, bizimkinden daha kötü bir yoksulluk içersinde, konsolosluk kanalıyla kendisini yurduna göndertiyordu. Bizim gibi, o da sırtındaki gömleğe varana dek her şeyini satmıştı, İzmir güneşinin «bir **Beşlik**'e (1) küfeyi bile gözden çıkartacak» kadar değerli olduğunu söylüyordu. Biz de o Kont'a döndük. Ve bu kez suçun büyüğünün bende olduğunu kabul ediyorum, daha doğrusu, topu topu üç gün parlayan İzmir güneşimde, güzel Polikseni'mleydi suç!

«Ama ne diyeceksin?...

Adrien'in bir şey «dediği» yoktu. Her şeyi anlıyordu. Her şey yıldırım hızıyla olup bitmişti, Luçya'nın onları yemeğe çağırdığı o güzelim pazar günü, yiğit kız, Mihail'in yalnız geleceğini bildiğinden, ona güzel bir şaşırtmaca hazırlamıştı: Polikseni!

O gün, dul avcıları gibi iki dirhem bir çekirdek giyinmiş, saçlarını tarayıp parlatmış, erkenden Luçya'nın evine gitmişlerdi. Şöyle bir-

1 O günün parasıyla, aşağı yukarı elli altın kuruş.

kaç kişiye iyi birer «kapı bulup yerleştiren» Mihail, «küçük bir bomba» patlatmaya karar vermişti. Luçya'nın evindeyse onu büyük ve tuzlu bir bomba bekliyordu, ama doğrusunu isterseniz, bütün suç yazgısındaydı. O, şöyle küçük bir dinlenme düşünüyordu yalnızca.

— «Kese»mizde aşağı yukarı elli frank var. Luçya'nın arkadaşları arasından bulmakta güçlük çekmeyeceği sevimli bir «piliç»e on, on beş frank harcarsam, pek büyük bir tehlikeye girmiş olmayız. Sen de hak veriyor musun, ha? Bir ayı aşkın süredir «oruç»tayım. Bu akşam, benim için bayram var!

Hem de ne bayram!

Saat on bire doğru, hizmetçi kadın tarafından içeri alındıklarında, son derece güzel, tam bir Doğu dilberiyle karşılaşınca ağızları açık kaldı; kız onları görünce hiç istifini bozmadı, uzandığı divandan kalktı, ellerini uzatıp bizimkilerin yanına geldi:

— Kendinizi tanıtmanıza gerek yok, Beyler! Biz de sizi bekliyorduk. Oturun. Dostumuz havyar ve şarap almaya gitti. Nerdeyse gelir.

Adrien'le Mihail, küçük dillerini yutmuş gibi, şaşkın şaşkın, alık alık bakıştılar. Babasının evindeymiş gibi davranıp kendilerini karşılayan bu kadın, bu «odalık» da kimdi? İlk ağızda, lise öğrencileri gibi birer sigara yakıp yerdeki halıyı seyretmekten başka bir şey yapamadılar.

Düzmece ev sahibi hanım hizmetçiye seslendi:

— **Tzuyka** ile zeytin getir bize.

Tam zamanıydı doğrusu. Cankurtaran içkiye saldırdılar ve ikisi de, bir solukta, üçer kadeh yuvarladılar. Genç kadınsa bir kadeh içti. Divana sereserpe uzanmış, moda dergilerinden birini karıştırıyormuş gibi yapıyordu, ama bizim iki kafadar gizli bir kahkahanın karnını indirip kaldırdığını farkettiler. Adrien yüreklendi.

— Şey, hanımefendi, gerçi biz dut yemiş bülbül gibi susuyoruz, ama siz yine de ki... kiminle konuşma onuruna erdiğimizi söylemeliydiniz! Kusur sizde!

Kız sonunda kahkahayı bastı, doya doya güldükten sonra Adrien'e yaklaştı:

— Ah gidi unutkan dostum, ah! Kimseye benzemiyor muyum dersin?

Adrien hiç sesini çıkarmadı, kapkara kirpiklerle kaşların altından dosdoğru gözünün içine bakan kara gözlere zor dayanıyordu.

— Hayır, kimseye! diye geveledi.

— İbrail'de, Grivitza Sokağı'nda zaman zaman Luçya'yı görmeye gelen kıza da benzemiyor muyum?

Adrien başını salladı.

— Vay canına! diye bağırdı kız. Oysa hiç de küçük değildin!! Sekiz dokuz yaşındaydın herhalde. Peki, kendimi tanıtayım öyleyse. İşin kötüsü, kocamın soyadını da hiç sevmem: Polikseni... Hani şu yer adlarının bulunmasıyla uğraşan Polikseni!

— Hah, Polikseni! diye bağırdı Adrien. Ah ne sersemim! Tamam, tamam, anımsadım şimdi. Yalnız, şunu kabul et ki, o zamanlar tam bir güzellik züğürdüydün.

— ...Şimdiyse? dedi kız burnu havada.

— Şu korkunç «Ad Bilgini» kocanın dışında, bir içim susun!

— Evet, evet, bir içim su! diye onayladı yarı **tzuyka**'dan yarı beslediği umutlardan başı dönen Mihail.

Kendinden emin, güvenli, çelebi bir insan gibi kalktı, Polikseni'nin elini tutup öptü:

— İzin verirseniz, kendimi tanıtayım: Mihail Mihailoviç Kazanski, Sahra Dükü! dedi.

Ve bir daha öptü kızın elini.

Tam bu sırada Luçya gözüktü.

— Oo, işler sandığımdan daha...

— ...daha ne? diyerek sözünü kesti Mihail, sevgili dostunun yanına koştu, kucaklayıp havaya kaldırdı. Bilmiyor muydun böyle olacağını?

Evin iki odasında fır dönmeye başladı, çocuğu buldu, kucaklayıp öpücüğe boğdu, sonra kollarını havaya kaldırıp uludu:

— Oh, oh! Bayram bu be, bayram!

Birbiri üstüne iki kadeh **tzuyka** daha yuvarladı.

— Nasıl, her şeyi düşünmüşüm, değil mi? dedi Luçya.

Kendinden geçmiş olan Mihail genç Doğulu dilbere baktı:

— Polikseni!.. Polikseni ha? Rumca, **çok yabancı kadın** demek bu! Peki ya ben, ya ben? Ben de çok yabancı adam değil miyim, ha?

— Rumca bilir misiniz? diye sordu Polikseni.

— İkisi de bilirler, dedi Luçya.

Polikseni:

— Yaşasın! diye bağırdı. Öyleyse, size bu akşam **Stasso, stasso, emorfi nikrula**'yı söylerim!

Mihail'in iyice aklı başından gitti. Ayakta, yanakları al al, saçları darmadağınık, elini havaya kaldırdı.

— Dinleyin, dostlarım, bu akşam öleceğimi biliyor musunuz...

— Bu akşam ölmek mi? dedi Luçya. Bu akşam ölmeyecek, tam tersine, şu güzel Rum kızıyla sevişeceksin-öyle değil mi, Polikseni?

Rum kızı gelip kollarını Mihail'in boynuna doladı.

— Evet, polikaryacağım, bu akşam kollarımda can vereceksin.

— Dinleyin beni! Bayram var bugün! Kumandayı ben ele alıyorum! Bugün her şey aşk için! Öyle değil mi, Adrien?

İki dost bakıştılar. Ve yalnız ikisi anladılar bu bakışmanın anlamını.

— Evet, diye onayladı Adrien. **Her şey** aşk için!

— N'olursa olsun, değil mi, Adrien?

— N'olursa olsun, Mihail!

— Hiç pişmanlık duymaca yok?

— Hiç.

Mihail şapkasını aldı.

— Yarım saat sonra burdayım!!

Tutmak istediler, ama çoktan dışarı fırlamıştı.

— Nereye gidiyor? diye sordu Luçya.

— Ne bileyim ben? diye karşılık verdi Adrien. Yalnız, mutlu olduğunu biliyorum! Ne şeytan kadınlarsınız be!

Adrien, sofrada, Mihail'in parmağındaki güzel bir zümrüt taşla süslü yüzüğün yerinde yerler estiğini farketti.

«Bunun için yel gibi çıkıp gittin demek? diye düşündü. Sattı mı, yoksa rehin mi verdi acaba?»

Yuvarladığı küçük kadehlerin esrikliğinden azıcık kurtulan Mihail, bir yandan ördeği mideye indirir, sorulara karşılık verirken, öte yandan da, gizli gizli birşeyler düşünüyor gibiydi. Ama artık eski coşkunluğu kalmamıştı. Ve Adrien, bir kez daha, en küçük bir çaba harcamadan, tutumuyla soyunun, kökünün yüceliğini ortaya koyan bu adamın başkalığını saptadı. «Şu sofrada, iyi yetişmiş tek insan o. Bizlerse kaba saba adamlarız.»

— İçin, için! diye çağrıda bulunuyordu Luçya. Demin daha neşeliydik. Özellikle sen, Mihail: o giz dolu koşu keyfini falan alıp götürdü galiba. Ne yaptın neşeni?

Mihail soruya yan çizdi.

— Konuşmaya değmez. En iyisi sen şimdi Adrien'le ikimize, böyle tam gününde, şu

güzel Polikseni'mizi nerden bulup çıkardığını anlat...

— Hah, şöyle! Talihlisin doğrusu. Polikseni'nin kocası...

— Ad Bil-gi-ni! Aman Tanrım, ne korkunç şey!

— Korkunç, ama dostumuzun müthiş işine yarıyor, elinden tuta tuta aldatıyor adamı. İşte böyle! Bizim Ad Bilgini, aynı zamanda, Kalas'da yaşayan ünlü bir çizmeci ve toplumcudur, güzel bir dükkânı var orada.

— Nee? Polikseni Kalas'dan mı geliyor şimdi?

— Evet, sevgili Sahra Dük'üm! Toplumcular, bugünden başlayarak, üç gün süreyle genel kurul toplantısı yapıyorlar. Polikseni'nin burda, mirasına konacağı yaşlı bir teyzesi var, kocası kendisiyle gelmesine ve bu üç günü teyzesinin yanında geçirmesine ses çıkarmadı.

— Yoo, pek üç gün değil, dedi Polikseni. Bugün öğleden sonra, saat beşe doğru, benim boynuzluyla Baneasa'daki kır bayramına gideceğim; taşralı delegeler, başkent toplumcu güç ve bayraklarının geçişini seyredecekmiş.

— Saat beşte mi? diye bağırdı Mihail. Desene ben ayvayı yedim!

— Pek sayılmaz! O zamana dek üst üste altı kez sevişebiliriz.

— Üst üste altı kez mi? Aman ulu Tanrım! Sen hep böyle Herkül'lerle mi düşüp kalkıyorsun yoksa?

— Onun için durmayıp içelim, dedi Luçya. Hem de, şimdiden sonra, yalnız Fransız şarabı.

— Hımm! yaptı Mihail. Yerli şaraplar da onlar kadar nefis değilmiş gibi! Örneğin, sahici bir Kotnari'ye ne buyurulur,ha?

— Kulak asma. Ben Fransa'ya, Paris'e vurgunum. Paris, Paris! Beni alıp oraya götürenin bir yıl kölesi olurum!

— Hergün oraya giden birini tanıyorum, ama biraz hızlı koşar.

Adrien kahkayı bastı, bunun üzerine, iki kadına zavallı Mefisto'nun öyküsünü anlatmak zorunda kaldılar.

— Her neyse, dedi Mihail üzgün üzgün, Polikseni'nin saat beşte bizden ayrıldığını görmek hiç hoş olmayacak.

— Kısa bir süre için gideceğim, sevgilim! Akşama, bizim yiğit toplumcu yöneticilerin uzun bir yarkurul toplantısı var, oraya gidip de ne yapacağım.

Adrien elini alnına vurdu.

— Bir fikrim var! Hepimiz gidelim şenliğe. Ben de bir bakıma toplumcu değil miyim? Birbirimizi tanımıyormuş gibi davranırız. Sonunda da buluşuruz. Böylece Mihail, her türlü kuşkudan ırak, hazinesini bir an bile gözünün önünden ayırmamış olur.

Herkes bu fikre bayıldı. Hemen Fransız şarabına yumuldular. Saat üçte, Adrien'le Luçya Baneasa'ya yollandılar.

— Toplantıcıların içki masasının başından ayrılmayacağız. Hadi çocuklar, yaşasın aşk!

Toplumculuğun ve insanlık inancının o altın çağında, toplumcuların kır şenliği, en azılı kuşkucunun bile kanını kaynatacak nitelikte bir gösteriydi. Başlangıcında dayanılmaz kerteye varan bir sömürünün insanı canından bezdirecek hale getirdiği zorunlu çalışmanın kurbanları, buraya, yakında gerçekleşmesini umdukları kurtuluşu kutlamaya geliyordu. Orman, güneş, açıkhava ve uğul uğul bir kardeşlik. En açık gülüşünü takınmamış bir tek surat göremiyordunuz. Ne de en büyük özveriye hazır olmayan bir gönül. İnsanlığın geleceğine beslenen tam ve evrensel bir umuttu bu. İnsan denen vahşi hayvan, kendine inanıyordu.

— Hey, arkadaş! Kimsin sen? Kâmpina'lı sondacı mı? Kalas'lı dülger mi? Jassy'li dokumacı mı? İbrail'li gemi boşaltma işçisi mi? Köstence'l C.F.R. mi? Gel sana bir içki ısmarlayayım! Yerin dibine girsin sermayecilik! Yaşasın Uluslararası Toplumcu Örgüt!

Hepsi o kadar. On beyinden dokuzu daha fazlasını bilmiyordu. Ama bu dokuzunda da, bir daha görülmeyecek derecede verici yürekler vardı. İşte bu yaşayabilirdi. Büyük kurtuluş yanlış yoldan dönenlerin yapıtı olacaktı. Ölü doğmuş bir yapıt. Herkese, üstüne zekâ yolsulluğu sürülmüş koca bir dilim ekmek. Yengiye ulaşan vahşi insan soyunun yazgısı bu.

Bir sel gibi çağlayıp coşan kalabalığın

oyunlarına kendilerini kaptırmaktan başları dönen, pestilleri çıkan Adrien, Mihail ve Luçya, ormanda dolaşıp azıcık temiz hava almaya gittiklerinde, haziran ayının batan güneşi yüzleri yassılaştırıp biçimlerini bozuyordu. Gezintiye çıkmazdan önce, Polikseni'yle bakışmak, susuzluklarını gidermek üzere, ağır ağır içki masasına yollandılar.

Adrien, yolda, kendilerine doğru gelen birini gördü. İki dirhem bir çekirdek giyinmiş, sporcu yapılı, ama üstünden düşünürlük akan biri. Yüreği ve beyni, yüzündeki ayrıntılardan ve davranışından anlaşıldığına göre, her saniye tıkır tıkır çalışan, istemeden, doğuştan düşünür olmuş biri. Adrien, onun, İşçi Sendikaları yazmanı, toplumcu hareketn en usta yazar ve konuşmacısı Kosti Alloman olduğunu tanıdı. Toplumsal yerine yaraşır bir işte çalışıyor, Saray'ın süslemelerini yapıyordu. Birkaç yıl yaşadığı Paris'ten yeni dönmüştü, orda, güzel bir genel kültür edinmişti. Azıcık ozanlığı ve çapkınlığı da vardı, ama özellikle iyi bir konuşmacıydı. Bu niteliği, kimsenin yadsıyamadığı bir Tanrı verisiydi. Herkes onunla yan yana olmaktan hoşlanıyor, o da, pek ender olan boş zamanlarını tek bir ereğe harcıyordu: kendi çapında biriyle tartışıp bilgisini arttırmaya ya da başkalarını aydınlatmaya, bilgi sahibi kılmaya, yapılan yanlışlıklardan dâvalarına yararlı dersler çıkarmaya. Yaşamında bundan daha baskın bir tutkusu ya da ereği olmadığı söylenebilirdi rahatça.

Adrien, Mihail'in dışında, ve ondan ayrı bir türde olmak üzere, dogmacılığa kapılmadan kendini toplumcu ülküye adamış bu derin, değişik, açıkgörüşlü, ciddi, hoşgörülü ve dürüst insanın gönül ve akıl güzelliğine erişecek başka birini tanımıyordu. Hele dogmacılıkla hiç alışverişi yoktu. Buysa, Parti'nin öbür şamatacı, kafası karışık, onun seçmeciliğinden ürken kuramcıları arasında Alloman'ı biraz yalnız bırakıyordu.

Adrien'se, karanlık duyguculuğuyla, onun bir tek mantığından çekiniyordu. Bu yüzden, çok tanışmak istediği halde, o güne dek yalnız halka açık konuşmalarından birkaçını dinlemek, ve bir keresinde de, biraevlerinden birinde, katılmaksızın, Alloman'ın siyasetçi dostlarıyla giriştiği tartışmayı izlemekle yetinmişti. Bu tartışmadan, Alloman'ın, toplumcu açıdan tutarsız zihniyle karşılaştığı zaman kendisini bir lokmada yutacağı inancıyla ayrılmıştı.

Bununla birlikte, bu yüce insanı, ülkücüyü tutkuyla seviyor, ona hayranlık duyuyordu. Adrien, onun tek başına, ve bu sefer elinden kaçırmamak üzere kendisine doğru geldiğini görünce, yazgısına boyuneğercesine, uzaktan gülümsedi. Alloman da, uzaktan, tatlı ama kararlı bir sesle:

— Yoldaş Adrien Zograffi, değil mi? diye sordu.

— Yoldaş Alloman'ı dostça selâmlarım! diye yanıtladı Adrien, elini uzattı, beriki de belli belirsiz bir içtenlikle sıktı.

Adrien bir akbaba bakışının dingin, ama yine de tam bir akbaba bakışının - yanındaki kuzuya çevrildiğini farkettiği an, tanıştırılma yapıldı. Adamın bakışı hoşuna gitti. İnsan, sapma dek erkek adamla kolay anlaşırdı. Hem de, şu erdemli insan denen kurtçuklardan daha yararlı bir biçimde.

Alloman:

— Ee, dostlar, nasıl, başarılı değil mi bizim şenlik? diye sordu. Ne diyorsunuz şu halka? Biraz örselenmiş görüyorum sizi: kalabalık arasında çok daha iyi eğlenmişsinizdir.

— Tek başına dolaşan sizden daha çok, diye karşılık verdi Adrien.

— Bu da gösteriyor ki, halk kitlesi en onur verici üyeliklere, hattâ bağımsızlıklarına korkunç bir tutkuyla bağlı kişilerinkine lâyıktır.

— Tam üstüne bastınız! Yalnız, söylermisiniz bana: siz de yalnızca biçimsel üyeliklerden yana değilsiniz herhalde? İnsan üye sayısını kabartmadan da bir ülküyü benimseyip hizmet edemez mi?

— Karmaşık bir soru. Hem yanayım, hem değilim. Burada, ormanın ortalık yerinde, güzel bir hanımı bizleri ayakta dinlemek zorunda bırakarak tartışmaya giremem doğrusu.

— Peki! çok basit: dostlarımla ben, böyle bir tartışmaya uygun bulacağınız yere dek sizi izlemeye hazırız. Sizinle bu konuyu konuşmak, benim için son derece önemli.

— Sahi mi? Savımın doğru olduğunu kanıtlarsam, bundan gerekli sonucu çıkarınama izin verir misiniz?

— Daha şimdiden mengeneyi uzatıyorsunuz! Vah bana! Ne söyleyeyim istiyorsunuz? Yüreğimi tüm çıplaklığıyla gözünüzün önüne serıneye söz veriyorum. İster alırsınız, ister almazsınız.

— Ha, ha, haa! Benim «mengene»ye karşılık, sınırsız içtenliğinizi sunuyorsunuz demek? Tuzak bu! Ama kabul. Ve bugünlük sizden umarım dostça bitiririz bu tartışmayı - hiç bir söz istemiyorum. Gerçi, Parti'nin yayın organında çıksalardi daha iyi bir etki bırakacak olan parlak yazılarınızdan epeyce tanıyorsam da, yüreğinizi yakından görmeye dostça can atmaktayım.

— Parti'nin yayın organında çıksalardı, topu topu beş yüz okuyucu bulurlardı!

Alloman şahlandı: ,

— Zograffi yoldaş!! Şunu anımsayın: yeri kutsallaştıran insandır!

İçki masasının başına gittiler. Tutkulu, ama dingin tartışma tam iki saat sürdü. Adrien, Alloman'ın kendisine zaman zaman tattırdığı su götürmez yenilgilere karşın, içinden, bu güzel toplumcu savaşerinin yanında geçirdiği dakikaları kutsuyordu. Her zamanki gibi, tartışmayı Alloman yönetiyor, konudan ayrılınmasma, ele alman sorun bir çözüme bağlanıp gerekli sonuç çıkarılmadan sağa sola sapıl-

masına izin vermiyordu. Çünkü Adrien'in, fikir tartışmalarında, birkaç yoldan yürümek ve her şeyi birbirine karıştırmak gibi kötü bir alışkanlığı vardı. Bile bile yapmıyordu bunu. Elinden olmadan yön değiştiriyordu. Konuşmacı verisi yoktu onda. Ancak kâğıt üzerinde işlediği konuya eğemen oluyor, fikrini açık seçik anlatıyordu. Alloman bunu farketti, delikanlının temel dürüstlüğünden emin olduğu için, bağışladı.

— Dikkat edin: habire konu dışına çıkıyor, karşınızdakini şaşırtıyorsunuz, yok yere dürüstlüğünüzden kuşkulanabilirler. Çok garip doğrusu: yazılarınız öyle açık, öyle mantıklı ki;

Sonu gelmez bir konuyu, toplumcu savaşerinin devrimci bilincini tartışıyorlardı. Adrien: **bağımsızlık ve dürüstlük** diyordu. Alloman'sa: **dürüstlük ve disiplin**'i savunuyordu. Uzun süre devrimci ilkelere uyduktan, böylece toplumsal dâvaya hizmet ettikten sonra, bir ülkeerinin döneklik edebileceği görüşünü savunan Krayoveanu'ya katılmıyorlardı.

— Hayır. Hain, haindir. Parti ondan ya kaçınmalı, ya elin günün karşısına çıkarmamalı ve en kısa zamanda örgütten atmalıdır, çünkü uzun üyeliğiyle son hainliği kitlelerin zihninde düş kırıklığına yol açar; bu düş kırıklıkları çoğalırsa, kitleler toplumcu öğretinin sağlamlığından kuşkulanmaya başlarlar. Bununla birlikte, şurası da bir gerçek ki, savaş-

çılarının disiplinine güvenemeyen parti bilinmezlik uçurumuna yuvarlanır, dağılır gider.

— Öyleyse, iyi bir ülkücü olabilmek için, papazlar gibi, kendi kişiliğini öldürmeli insan. Bir dizinin içindeki herhangi bir sayı halne gelmeldir.

— Tastamam öyle, ve rolünü de işte bu kimlikle oynamalı. Toplumcu bir harekette, kişilik, ortaklaşmacı toplumu erek bilen devrimden başka şey olamaz.

Adrien'in buna aklı kesmiyordu, insan aklının bağımsız kalması konusunda doğal hak ve üstünlüklerden söz etti uzun uzun, ama Alloman şu lâflarla zihnini karıştırıp etkiledi onu:

— Verici olduğunuzu ileri sürüyorsunuz ve buna da kuşku yok. Peki ama, eliaçıklığı, kişilliğinden hiç bir ödün vermeye yanaşmayan insanın bencil tutumuyla nasıl bağdaştırıyorsunuz? Çünkü, özveri anlayışı olmazsa, eliaçıklık boş lâftan öteye geçemez.

Alloman, bunu dedikten sonra, savını, tarihten alınmış bir sürü örnekle süsledi; bu örneklerin hepsi, büyük adamların, ancak kendilerini insanlığa adayarak ereklerine vardıklarını gösteriyordu.

— Küçümseyip savaş açtığımız Kilise bile, tarihteki rolünü oynayabilmeyi, o koskoca katedralleri yükseltebilmeyi, sunak taşında yığınla eliaçık insanın bağımsızlığını kurban ederek başarmıştır. İlerlemenin yasası bu. İnsanın ruhu ne denli yüceyse, acı çeken insanlığa hiz-

met etme, adaletsizliği ortadan kaldırma ve yetkinliğe yakın toplumsal düzeni kurma kutsal görevi karşısında bilincimizin cimri kuruntularının sağlayacağı doyumların birer hiç olduğunu o denli iyi anlamak zorundadır. Özveriden aldıkları güçle, bu düzeltimi eliaçık insanlar yapmayacak da kim yapacak? Hadi, karşılık verin!

Adrien ses çıkarmadı. İki elini birden Alloman'a uzattı, o da bunları tutup sevgiyle sıktı, delikanlının «aralarına katılması»na pek bir şey kalmadığını görerek müthiş sevinmişti.

Biraz pohpohladı:

— Hiç kuşkusuz gerçek bir yetenek, yüce bir insansınız. Bizim yeteneğe müthiş gereksinimimiz var, çünkü kentsoylu sınıf bütün yetenekli kişileri kendine çekip ödüllere boğuyor, bizimse onlara, yerine getirilen görevin tattırdığı doyumla maddesel yoksulluğumuzdan başka verecek şeyimiz yok.

Tam bu sırada, kentsoylu sınıf tarafından kapılan bu yeteneklerden birinin, eski toplumculardan, **Dimineata** gazetesi yazarının masalarına yaklaştığını gören Alloman:

— Bakın, dedi, örneğin ılımlı «arkadaşımız» Yosif Nadejde. Bizden ayrıldı, gönlünü ve yeteneğini kentsoylu demokrat Konstantin Mil'in buyruğuna verdi. Yemin ederim ki sizinle konuşmaya geliyor.

— Pek değil, dedi yanlarına gelen dingin yüzlü genç adam. Her şeyden önce, senin eli-

ni sıkmaya geldim. Beni bu kadar kötü karşıladığına göre, ben de Zograffi'ye, yine **Dimineata**'yla çalışmasını önereceğim.

Nadejde masalarına çöktü. Bu öneriye açıkça canı sıkılan Alloman bir sigara yaktı, kayıtsız bir tavırla başını çevirip yana bakmaya başladı, ama her an saldırıya geçmeye hazırdı. Kanadının altına aldığı civciv, her şeyi unutup bu öneriyi kabul ettiği an araya girmek üzere, göz ucuyla Adrien'i kolluyordu.

İyi bir soydan gelen demokrat gazeteci Yosif Nadejde durumu kavradı, şöyle belli belirsiz üsteledi.

— Bükreş'te olduğunuzu daha geçen gün öğrendim, dedi Adrien'e. Boyacılık yaptığınız doğru mu?

— Çalıştım. Dün akşam yol verdiler.

— Öyleyse, tam zamanında gelmişim. Çalışma koşullarıyla işbırakımları konusunda haber yazıları hazırlayın bize. Böylece yaşayacak parayı da kazanırsınız. Öylesine iyi bir başlangıçtan sonra, kaleminizi uykuya yatırmak yazıktır. Sizin yerinizde olmaya can atan binlerce kişi vardır. Toplumcu yazılarınızı Parti gazetesine vermenize de hiç bir engel yok tabii.

Alloman için için kaynıyordu. Adrien, yüreği kan ağlaya ağlaya, bir ölüm hükümlüsü gibi karşılık verdi:

— Hayır... Teşekkür ederim... Öneriniz bana onur ve zevk verdi. Ancak, şu anda, hiç bir yayın organıyla işbirliği yapmaya niyetli

değilim. Ayrıca, gazetecilikten de hoşlanmıyorum. Zaman zaman bu işe de özenen biriyim, o kadar.

Nadejde başka konulara geçti, sonra kalktı. Alloman da masadan ayrıldı.

— İstediğiniz zaman görüşmek üzere, güle güle derim size. Şimdi yarkurul toplantısına gitmek zorundayım.

Sevincini pek iyi gizleyemiyordu doğrusu.

Alloman'la yaptıkları tartışmanın sonlarına doğru, bizim üç arkadaşın masasına yeni biri gelmişti; sırık gibi ince uzun boylu, züppe ve kendini beğenmiş, ama sevimli genç avukatlardan Raul Penesko. Nedendir bilinmez, belki de çocuklar gibi j ve ş'leri z - s diye söyleyişinden ötürü, dostları ona Putzi diyordu. Herkesle senli benli konuşan, şakacılığı yüzeysel bu kadınımsı, gülünç oğlan, Parti'nin cici beyiydi. Eliaçıktı. Kadın Kulübü'nün şımarık çocuğu durumundaydı. Kimsecikler onu ciddiye almazdı.

Adrien onu uzaktan tanırdı. Penesko, güya, Adrien'i daha iyi tanımak için gelmişti; gerçekte, Luçya'yı gördüğü için oradaydı.

— Bak hele, Putzi, sen ha! dedi Alloman. Bu bizim, hani Marx'ın «dâvasız avukatlar» dediği avukatlarımızdandır. Nerde güzel bir kadın görürse, oraya burnunu sokmadan duramaz.

— Özür dilerim! Avukat çıkalı topu topu bir yıl oldu, daha şimdiden kendi kendimi ge-

çindiriyorum. Güzel kadınlara gelince, eh, kim sevmez onları? Örneğin, sen?

Kimse lâfına kulak asmadı. Tartışma sürdü. Buysa bizim cici beyin işine yaradı, Luçya'yı eğlendirmeye başladı ve az sonra kahkahalarla güldürdü kızı. Yalnız, birazdan arkadaşları çağırınca, giderayak eğildi, çelebice elini öperken, bir şeyler fısıldadı kulağına. Luçya, oğlanın gidişine üzüldü.

— He ulu Tanrım! Ne can sıkıcısınız şu sonu gelmez gevezeliklerinizle! İşte gelip beni tıraşlamayan bir toplumcu!

— Oo! dedi canı sıkılan Alloman. Haklısınız, hanımefendi: herkeste Putzi'nin üstün yeteneği yoktur!

Yalnız kaldıklarında, Adrien ne yapacaklarını sordu. Luçya'nın kendine göre bir tasarısı vardı:

— Flora'ya çağırıyorum sizi! Polikseni de olur diyor. Bu akşam şöyle küçük bir şölen çekelim kendimize.

— «Küçük» bir şölen mi? dedi Adrien. Flora'da! İyi ama, ensesi kalınların gece kulübüdür o.

— Olsun! Bu akşam biz de ensesi kalın oluruz!

Mihail, Adrien'e Rumca:

— Görüyor musun, yüzüğü okutmakta haklıymışım! dedi.

Gece olmuştu. Kocasıyla takımının bir süreden beri yan masalardan birinde acımadan «tıraşladığı» Polikseni, Luçya'ya, biraz daha

sabretmesi için işaretler gönderiyordu. Elli yaşlarında, göbekli, kel kafalı bir adam olan yiğit Ad Bilgini kocası kafayı bulmuştu. Konukların giriştiği her toplumculuk savunmasından sonra **Toplumcular Marşı'**nı söylüyordu bağıra bağıra.

Sonunda, şenliğin bozuk sesli bandosu da, dağılışı haber vermek üzere, **Toplumcular Marşı'**na başladı. Ad Bilgini, daha önce söylediği şeyi, boğuk bir sesle yineleyerek karısından ayrıldı:

— İstersen, teyzende yatabilirsin! Bakarsın, bu akşam gecikirim. Alınacak bir sürü ciddî kararımız var.

— Öf! diye bağırdı Polikseni dostlarının yanına gelince. Yeryüzünde, bir toplumcunun karısı olmaktan daha beter şey yoktur. Neyse ki, hep yarkurul toplantılarmdadırlar!.. Hemen tüyelim burdan!

Sabah saat üçte, hâlâ Flora'daydılar. Şöyle «akıllı uslu» çıkıp gidebilmek için birkaç kez istedikleri hesap altmış frangı bulmuştu. Sizin anlayacağınız, koskoca bir servet. Polikseni'nin dışında, hepsi körkütüktüler! Rum kızı az içiyor, hiç kendini yitirmiyor, her zamanki korkunç başağrısına tutulmaktan çekiniyordu!

Buna karşılık, sevişmeye bayılıyor, Adrien'le Luçya Flora'nın çevresindeki Anayol'un kıyısındaki ağaçlar altında temiz hava almaya gittiklerinde, hemen oracıkta, özel odanın kanapesi üzerinde payını alıyordu.

Polikseni, gece yarısına dek, bir Çingene kemancı eşliğinde, o akşamın en güzel gösterisi olan Rumca şarkılar söyledi. Gece yarısından sonraysa, ağzını açmadı. Yeni gelen bir müşteri topluluğu kapılarının önünden geçerken, kocasının sesini işittiğini öne sürüyordu.

— Oysa, görürsünüz nasıl bir ders vereceğimi!

— Çıldırdın mı sen! diyordu Luçya. Bir kere, o burada olamaz. Ayrıca, gelmişse bile, çıkıp kendini göstermeyeceğini umarım.

Onu bu kuşkulardan kurtaramadılar bir türlü. Her gürültüye kulak kabartıyor, öbür locaların kapısını dinlemek için dışarı çıkmak istiyordu. Zorla engel oldular.

Polikseni boyuneğmiş gibi yaptı, ama çok daha sonra, hiç biri bu konuyu düşünmediği anda, fırlayıp çıktı. Ve tabii kıyamet koptu. Komşu kapılardan birinin önünde öfkeli öfkeli bağırdığını duydular:

— Oooh! Yarkurul toplantısı buydu demek?

Biraz şaşkın, ama neşeli Ad Bilgini, açıklamada bulunmak için kapıya çıkmıştı.

— Kusur bende değil! Tutup kolumdan getirdiler. N'eylersin, yavrucuğum, Genel Kurul Toplantısı bu. Yalnız, söylesene bana: sen nerden öğrendin burda olduğumu?

— O benim bileceğim iş! Çabuk üstündeki parayı, bütün parayı ver, o zaman kalabilirsin. Hah! evde dişimden tırnağımdan arttırdığım paracıklar nereye gidiyor bak! Flora

gazinosuna demek? Tam da Flora'ya gelecek adamsın ya! Hele şu bizim sevgili Kristin'e de bak sen, o da burda!

Garsonlar, çaktırmadan kikirdiyorlardı.

Kadın kocasının üstünü aradı, parasını aldı, sonra katıla katıla gülen arkadaşlarının arasına itti:

— Yarın sabah, Kalas'a dönüyorum! dedi.

Ve kapıyı vurup çıktı.

Ertesi sabah, Söğütlü Sokak'ta kahve içen dört kafadar, neşelerinden ölüyor, gülmekten kırılıyorlardı.

— Şu işe bak sen! diye bağırıyordu Polikseni. Gördünüz mü? Toplumcular Flora'da! Hele herkeslere aktöre dersi veren Kristin'e ne demeli!

Hâlâ bu işe akıl erdiremiyordu.

Mihail'se bunu son derece doğal buluyordu.

— Neden bu kadar şaşıyorsun? Toplumcular da insan değil mi? Bir Fransız atasözü: «Hiç kimse kıçından daha yükseğe yellenemez!» der.

YEDİNCİ BÖLÜM

O Ağustos, Bükreş cayır cayır yandı. Sabahın sekizinden karanlık basana dek, gökkubbe tam bir fırın haline geliyordu. Ne bir bulut. Ne de ufacık bir esinti. Kaldırım taşlarının ve beyaz badanalı evlerin ısıyı yansıtması, havanın esintisizliğiyle de birleşince, sokakları soluk alınmaz kılıyordu. Toprak düzleyiciler, yükçüler ve yapı işçileri adımbaşı düşüp bayılıyorlardı. Herkes yarı çıplak dolaşıyordu. Gömlekler, sıktırmalar, etekler terden ıslanmış vücutlara yapışıyordu.

Öğleyin işten çıkışta, ve saat birle iki arasında, işbaşı yapılırken, tıklım tıklım dolan tramvayların atları, şaplağı yemiş sinekler gibi küt diye oldukları yere yıkılıveriyorlardı. Hayvanları kaldırana dek, vagonlar, dakikalar

boyu güneş altında duruyor, içerde, balık istifi yığılmış insancıklar sıcaktan bunalıyor, erkekler, kadınların «leş gibi koktukları»nı söylüyorlardı bağıra bağıra.

Kentin her yanında, pencerelere mavi kâğıtlar yapıştırılıyordu.

Adrien iki üç kez evlerin ön yüzünde çalışmayı denedi, ama sonunda yenilgiyi kabul etti. Bir günlük, kimi zamansa yalnız birkaç saatlık çileden sonra, Mihail onun yorgun, bitkin, üzgün çıkageldiğini görüyordu. Hep kardeşçe karşılıyordu onu:

— İşler iyi değil mi, ha? Eh, n'apalım! Daha çok üsteleme. Açlıktan ölmeyiz ya. Sen de şu hizmetçi yığınından birkaç kız alıp işe yerleştirmeye çalış. Kimi zaman tutuyor. Haftada iki «yerleştirme vergisi» alsan, yeter.

Böylece, Adrien de iş bulma görevlisi olup çıktı. Ve işte ancak o zaman başlangıçta müthiş kötülediği bu «Kurum»daki dayanışmanın derecesini anlayabildi.

Bir somun kara ekmeğin parası olan on kuruşu ya da yarım ekmek aldıran beş kuruşu en yoksul cepte, hattâ Florea Baba'nın cebinde bile buluyorlardı; patlak kurbağa gözleri dışarı uğrayan bu yaşlı pinti, parayı vermemek için deli gibi çırpınır, ancak dört bir yandan sarılıp rezil edildiği zaman vermeye razı olurdu. Kimi zaman, bir ya da yarım somunu bile veresiye alıyorlardı. Oturdukları sokakta, birkaç kapı ötede, bütün mahalleyi besleyen, hep kara kara düşünen Sandu Baba'nın tahta baraka-

sı vardı. Veresiye vermekten çekinirdi, çünkü yalnız yoksullar değil, varlıklılar da kazıklamıştı zavallıyı. Bununla birlikte, üstelemelere ve çekilen aktöre söylevine dayanamaz, pos bıyığının altından homurdanarak razı olurdu:

— Al bakalım... Göreceğim ne edeceğini... Yarın borcunu ödersen, gelecek sefere gene alırsın. Yoksa, işin bitiktir!

İçinden gelen inanca bakarak «cebine el attıkları» Adventist Vassili, hemen hiç bir zaman ses çıkarmazdı bir metelik ya da on kuruş almalarına. Florea gibi onun da parasız kalmayışı, hizmetçi ödentilerini sektirmeden ödeyen «iyi evler»e sahip oluşlarından değil, ikisini de barındırıp besleyen bir kadının bulunuşudandı.

— Kardeş, diyordu Mihail Vassili'ye, ver, ver, iyiliğin ulu Tanrı'nın defterine yazılsın!

— Evet, kardeşim: ver, ver! Ama Kutsal Kitap, iki gömlekten birini ver der, ikisi birden değil!

Bununla birlikte, zavallıcık, varını yoğunu verirdi. Ama en sık «cebi yoklanan» Kristin'di. Gün geçmezdi ki otuz, hattâ elli kuruş dağıtmasın. O anki keyfine göre, ya seve seve, ya bütün ermişlerin canına okuyarak veriyor, ama veriyordu.

Bu aç karınlar için en kötüsü, çoğu kez evdeki yemeği kaçıran Kristin'in yemeklerini «Kurum»da, gözlerinin önünde yemesiydi: bir çanak patatesli yahni ya da tabak sebzeli sığır çorbası, biber dolması, **yaprak sarması** ge-

tirtiyordu köşedeki içkili aşevinden, bunların misk gibi kokusu, yirmi dört saattır açlıktan kurumuş ağızların suyunu akıtıyordu.

Hep acelesi olduğundan, her zamanki gibi, hiç değilse çakıyla kestiği has ekmek lokmalarını mideye indiren Leonard'la konuşarak, hızlı hızlı atıştırırdı. Ötekiler, burunlarını uzatıp kokuları içlerine çeker, ya yutkunur, ya da büyük bir özenle tükürürlerdi.

Adrien'le Mihail, Transilvanyalılar Kulübü'ndeki aşkın bedelini ödeyebilecek işler yapan erkekten daha kötü duruma düşmüşlerdi; çünkü Kulüp'te, hiç değilse, zevk paylaşılıyordu. Hattâ, bizimkiler, on santimlik bir kahve içip bir frank vererek Taştan Haç Sokağı'ndaki genelevlerde sevişebilecek adamdan daha kötü durumdaydılar. Bir franklık meteliği kırk yılda bir görüyorlardı, o zamansa, ilk akıllarına gelen fırıncıya borçlarını ödemek, kalırsa, şöyle sıcak bir şeyler yemek oluyordu. Söğütlü Sokak'taki güzel sevgiye gelince, topu topu haziran boyu sürmüştü. Adrien, yoksul düşer düşmez, haber bile vermeden ayrıldı Luçya'dan. Şimdi kız İbrail'den acıklı mektuplar yazıyor, Adrien bunlara karşılık göndermiyordu.

Uçurumun dibindeydi. Bir İş Bulma Kurumu'nun karnı aç görevlisi. Elin günün içine çıkamayacak kadar kılıksız. Küçük düşmüş. Genellikle saldırgan ve namussuz müşterilerle alacağı vergi konusunda savaşamayacak kadar güçsüz. Bir hükümlü gibi, başkentin geniş volta avlusunda, acımasız bir güneş altında,

beş aşağı beş yukarı dolanıyor, yüzde doksan, kendisini küfre boğan eli bayraklı bir kadın tarafından düş kırıklığına uğratılıyordu.

— Getirdiğiniz şu hizmetçiler gibi hepiniz işe yaramaz, serseri, hırsız heriflersiniz, birbirinizden daha aşağılıksınız! Bir de utanmadan vergi istiyorsunuz! Çık dışarı!

Ya da hizmetçi, mutfağın bir köşesine çekip sızlanmaya başlıyordu:

— Yoo, hayır. Kalamam burda. İş ağır mı. Yemekse, domuzlara lâyık. Her şey kilit altında. Sabahları, tek bir parça şeker. Her yemekte bir dilimcik ekmek. Hayır, hayır. Bırakıyorum bu işi.

Böylece öğlen oluyor, şöyle bir tas çorbayla kemirecek bir kemik bile bulamayan için günün en zor saatı gelip çatıyordu. Cebinde üç beş metelik varsa, o saat Adrien'i büyük Hal'in çevresinde dolanırken görüyordunuz. Orada, domuz yağı artıklarını satan barakalar vardı. Azıcık besleyici ve iştah açıcı tek beslenme yolu buydu, çünkü yağda kızarmış et kokusu bulunduğundan, ekmeğin daha insanca yutulmasına yardım ediyordu. İki meteliğe, şöyle bir dilim domuz yağı alınıyordu. Alınanın hepsi yenilebilir halde olmuyordu. Bal gibi tatlı kızarmış iç yağı dilimlerinin arasında, pıhtılar, çiğnenmesi olanaksız, kayış gibi sinirler, kemik parçaları ya da kaskatı deriler bulunuyordu. Bununla birlikte, yine de insanın damağını kayganlaştıracak bir şeyler kalıyordu.

Bunlar, yine dayanılabilir günler oluyor-

du. Özellikle, başkalarının derdi insana kendi derdini unutturduğu için. Görevlilerin, öğlenleri ve akşamları, koşuşmaktan dönüşte, kuru ekmeğini ya da yalnızca umutsuz suratını ortaya serdiği «Kurum»da, **jumari** adı verilen bu erimiş domuz yağı artığı, zaman zaman, açlara bayram ettiriyordu.

— **Jumari** var, çocuklar! diye bağrışılıyordu.

Getirilen yağ, en yoksulla paylaşılıyordu, ve bu konuda birincilik Nitza'daydı. Zavallı oğlan koskoca haftayı kıpkızıl aç geçiriyordu. Elinde minicik somunu, ağzına attığı lokmalarla felsefî küfürleri birbirine karıştırarak, beş aşağı beş yukarı gidip geliyordu:

— Söylesene bana, hırsızlık etmek çok daha iyi değil mi, ha! Kodese girmek böyle yaşamaktan kat kat iyidir valla. Dürüstlük, kentsoylulaların, yoksullar kullansın diye ortaya çıkardıkları şeytanca bir buluş. Aşağı tabaka insanlarına zorla uygulatıyor, ama kendileri hiç aldırmıyorlar buna. Nedir dürüstlük, ha? Güçlülere, zayıfları içeri tıkıp bütün dünya nimetlerine el koyabilme olanağını sağlayan bir erdem. İşte o kadar!

— Onun için, diye karşılık veriyordu Kristin, insan toplumcu olmalı ve yalan üstüne kurulu kentsoylu düzeni alaşağı etmeli.

— Evet; toplumcu düzen geldikten sonra, kimileri Flora'ya gitsin, kimileri de fabrikada kalsın diye, öyle değil mi? Yoksa sen, o gün, herkesin Flora'ya gideceğine inanmamı mı is-

tiyorsun? Eh, çok matrak olur doğrusu! Daha şimdiden görüyor insan sizin toplumcu düzeninizi: Bebel allı pullu arabalarda dolaşıyor, memur ordusu da, görkemli çalışma odalarının perdeleri ardında, tam bir kentsoylu gibi yaşıyor.

Ortalıkta dolaşan, Alman toplumculuğunun yaz-çizci eğilimlerine ilişkin öykülere eklenen bu Flora serüveni, Nitza'yı, ilerde gerçekleşecek daha iyi bir toplum konusunda verilen umutlara kuşkuyla bakmaya yöneltiyordu. Ayrıca, Adrien de, her geçen gün, arkadaşları arasındaki siyasal tartışmalarda, aynı inanca bağlı kişilerin kavram ya da düşünce yönünden birbirlerinden nasıl ayrıldıklarını görüp saptıyordu. Bu tartışmalarda kitle adamıyla bireyci açıkça seçiliyordu. Birinci, önüne getirilen beylik kuramları hiç bir denetimden geçirmeden, olduğu gibi kabul ediyordu: bir gün tepe noktasına çıkacak olan işleyimsel gelişme işçi sınıfını yaratacak, ona toplumsal sınıf bilinci kazandıracak, anamalcı düzeni yıktırıp yerine toplumcu düzeni kurduracaktı. Ondan sonra her şey tıkır tıkır işleyecekti. Öyleyse, insan gözünü tek bir ereğe dikmeliydi: örgütlenmeye. Bireyci, bu kuramlara pek inanmıyordu. Bu tarihsel görevi yerine getirecek adamı gözlüyor, onda birtakım temel ruhsal zayıflıklar buluyordu. Örgütlenmenin devrim yapmaya yetmeyeceğini, yetse bile, işçi kentsoylu yaşama kentsoyludan daha büyük bir açlıkla baktığı sürece, yeni düzenin

eskisinden ayrı olmayacağını öne sürüyordu. Eşitliğin lâftan öteye geçmeyeceği, çürümüş, aktöresiz ve adaletsiz bir toplumcu düzen kurulmuş olacaktı. Dolayısıyla, insanoğlunun kafasını ondan yalnızca her türlü aktöresel zorunluluktan uzak bir dayanışma isteyen kuramlarla doldurup belli bir örgüte sokmak yerine, onu daha aktöreli kılmaya çalışmak gerekliydi.

Bu, Adrien'in de benimsediği düşünme biçimiydi.

Başka bir tartışma konusu da, geleceğin dünyasında makinalaşmanın oynayacağı roldü. Sürü toplumcuları makinalaşmaya, işçi sınıfını mutlu kılacak, şaşmaz değerler yüklüyorlardı. Makinalaşma sağlandıktan sonra, işçi sınıfı artık ağır işleri yapmak zorunda kalmayacaktı. Her şeyi makina yapacaktı. Anamalcı toplumda bile, çalışmanın uygulayım koşulları, toplumcu programın en önemli noktalarından biriydi. Bunun en güzel örneği Almanya'ydı, orada, güçlü işçi örgütleri, gittikçe kusursuzlaşan uygulayımın yardımıyla, işçi sınıfına insanca bir yaşam sağlamışlardı. Alman fabrikaları eczane gibi tertemizdi. İş kolaydı. Çalışma saatları gittikçe düşmekteydi. Eh, insanın düşlediği en son erek de buydu işte.

Kristin, özellikle akşamları, işsizlerle açların her zaman diledikleri kadar çay, peynir, ekmek bulabildikleri yorgancı dükkânında yapılan olağanüstü toplantılarda sistemin savunmasına girişirdi. Toplumcuların eline geçtiği

gün, çağdaş uygulayının insanlara sağlayacağı yararları överdi

— Bugün, en temel ürünler işçinin erişemeyeceği yerde. Biz, yaşama koşullarını denkleştirerek işçi sınıfının tüketim gücünü arttıracağız. Böylece işsizlik ortadan kalkacak. Yalnız isteğe göre üretim yapılacak. Üretim hızıyla tüketim hızını hiç bir sakınca yaratmadan birbirine eş kılacağız. Hemen hemen evrensel yoksunluğun ortasında çürüyüp giden ürün birikimleri olmayacak. Pazar bulabilmek için savaş açılmayacak. Makina, anamalcılığın boynunu koparıp toplumculuğun kurulmasına izin verecek.

Adrien, işte bu noktada, hemen herkesten ayrılıyordu. İlkel sayılma pahasına, çok ileri götürülen uygulayıma duyduğu nefreti açık açık söylüyordu. Gerici Tolstoyculukla suçluyorlardı onu.

— Hayır, değilim, diye karşılık veriyordu. Simya'ya ya da yağ kandiliyle aydınlanmaya dönelim demiyorum. Demiryoluna, elektrikli tramvaya, telefona, acıyı, zahmeti ve vahşiliği ortadan kaldırarak insan yaşamını kolaylaştıran bilimlere karşı değilim. Ama insanoğlunu başka bir makina, düşünme gereğini duymayan, sıkılma hakkından yoksun basit bir araç haline getiren uygulayıma karşıyım. Çalışma, işletme koşullarına göre paylaştırıldı mı, bu oluyor. O zaman bir pabuç, bir giysi, bir gömlek tek bir adamın elinden değil, her parçası başka birinden olmak üzere, otuz kişinin elinden

çıkıyor. Böylece uğraşlar yok olup gidiyor, onlarla birlikte de çalışma zevki. Gözetmenliğe indirgenen işçi, yalnızca, birtakım anlamsız, insanı köreltici el kol hareketleri yapıyor. Atılım, yetenek, ilgi uçup gidiyor. Saatlar yüzyıl kadar uzuyor. İnsan beyni, makinanın başdöndürücü itişi altında taşlaşıyor, ölüyor. Makinalaşmış insanlık, tam bir salaklık içersinde özgürlüğüne kavuşur. Günde beş ya da sekiz saat çalışan adam, bugün el zanaatlarında on iki, on dört saatını harcayandan daha alık olur. Hayır. Ben, düşünen, elleriyle yaptığı şeyden duygulanan yaratıktan yanayım. Kendimi işime kaptırmak, onunla ilgilenmek, dikkatimi onun üzerinde toplamak isterim, ama tabii sömürülmeden. Yeğlediğim şeyler var. Uğraşımı sevmek istiyorum. Her önüme getirilen işi, gık demeden yapamam.

Ayrıca, uygulayımsal ilerleme aktöreden yoksundur. Her şeyin değerini düşürür. Makinayla yapılan hiç bir şey elle yapılana kıyaslanamaz. Çingene kölenin iki yüz yıl önce efendisinin kapısına taktığı kilit hâlâ çalışmaktadır. Fabrikadan gelenlerin en iyisini bile, her yıl değiştirmek gerekir. Ninemin kendine çeyiz olarak diktiği yarım düzine gömlek, ben dünyaya gelene dek dayanmış. Bense çarşıdan istediğim kadar sağlamını alayım: bir gömlek çok çok üç ay dayanıyor. Makinadan çıkan her şey böyle. Habire kazıklanıyoruz.

Son olarak da ben, insanların maddesel gereksinimlerinin arttırılması gerektiği görüşüne

katılmıyorum. Her gün bin bir gereksiz şey ortaya atarak neden çoğaltalım insan çalışmasını? Bu, olsa olsa, her yola başvurarak, durmadan yenilenen zenginlik kaynakları arayan anamalcılığın işine yarar. Peki ya toplumculuk? O, insanı bütün gereksiz zahmetlerden kurtarmak, düşünmesine, Evren'i gözlemesine izin vermek üzere, yaşamı esenliğe kavuşturmalı, basitleştirmelidir. Şuna kuşku yok ki, kötü bir toplumcuyum ben.»

Adrien, daha başka yönlerden de kendini yalnız hissediyordu. Marxçılıkla, siyasal iktisatla ve edebiyatla çalım yapan -«eski» ve yeni tüfekçi başkan ve asbaşkanlardan oluşmuş - bir «toplumcu seçkinler takımı» vardı. Adrien, zaman zaman bu takımla düşüp kalkıyor, onu anlamaya çalışıyordu. Ya hiç anlayamıyordu, ya da pek az. Bu adamlar şaşmaz, kaskatı bir öğretisel bilgiyi yutmuşlar, her şeyi bununla açıklıyor, kendini beğenmiş bir kolaylık ve ivedilikle her şeye karşılık veriyor, hiç bir çelişmeye göz yummuyorlardı. Ve tabii kuşku nedir bilmiyorlardı. En küçük anlayış bağımsızlığı ya da yapı ayrılığı karşısında düpedüz bedensel bir tiksinti duyuyorlardı. Adrien'in belitsel doğruluğunu da, sürekliliğini de kavrayamadığı **Tarihin Maddeci Açıdan Kavranması** bu adamlara bütün toplumsal olayların, bütün insan eylemlerinin, tarihin başlangıcından günümüze dek ve en ince ayrıntılarıyla, anahtarını veriyordu. Bu «kavrama» bütün tarihsel olaylara aynı özdeksel ne-

deni yakıştırıyordu: gölüstü yerleşmelerinden tutun da insanoğlunun mağaralara çizdiği resimlere; Truva Savaşı'ndan Sokrates felsefesine; Sezar'ın ortaya çıkışından İsa'nın doğumuna; Haçlı Seferleri'nden Rönesans'a dek her şeyi aynı maddesel nedenlerle açıklıyordu.

Bu bilim yardımıyla insanlığın olgu ve davranışlarına yakıştırılan açıklamalar arasında, Adrien'i ağzı açık bırakan, son derece doğru olanlar vardı. Ama gelip geçici Cromwell'le kalıcı Shakespeare'in, buhar makinasıyla Byron'ın, Rumen köylüsünün çektiği yoksullukla, bile bile yoksul yaşayan üstün yetenekli ozan Eminesko'nun şiirinin neden aynı yoldan açıklandığına akıl erdiremiyordu bir türlü. Bu adamların gözünde mizaç, karakter, kişilik, bağımsız yargı insanlık yoktu. Yaşamın içindeki olayların tümünü, hem de evrensel açıdan açıklamak üzere aynı sonu gelmez tıraşlara başvuruluyordu.

«Demek ki, diyordu kendi kendine, sırf yoksul olduğum için toplumculuğu benimseyeceğim! Yok, efendim, hayır! varlıklı da olsam aynı yolu tutardım. Hattâ, toplumculuk insanların adaletsizliğini düzeltemezse, kaba etlerine kırbacı indirerek yurttaşlarımı dürüstlüğe zorlayabilirim. Yeter ki, her ne yolla olursa olsun, adaleti sağlamak için mutlak gücü elime versinler. Peki, ne işi var şimdi tarihi maddeci açıdan kavramanın burda? Yoksul olduğum için değil, eliaçık olduğum için başkaldırıyorum. Evrensel acılar ortasında yaşayacak-

sam, neme gerek başıma konacak devlet kuşu? Şu yoksul düşünür kötümser idiyse, koskoca bir imparatorluğu yöneten beriki de öyleydi.»

Şimdiki iktisadî nedenler ortadan kalkar kalkmaz adaletsizliğin yokolacağını varsayan toplumcu öğretinin zayıf kaldığı sonucuna varıyordu.

«Bencil insanın yüreği örneklere baka baka ve eğitimle değişmedikçe, yeryüzünün görünüşünü değiştirecek toplumsal düzen yoktur. Hakları en kusursuz biçimde eşit kılsanız da, aşağılık adam zayıfı ezmenin yolunu bulur. Ayrıca, emekçi sınıfının meleksi iyiliğine de inanmıyorum. İnsanların haklarının eşit olması gerektiğine de. Herhangi bir edim belli bir durumda adaletliliktir, başka bir durumduysa adaletsizlik. Bütün insanların gereksinimleri bir değil. Aynı adalet anlayışı içersinde, bir adamın yiyecek ekmeğini kazanmasına izin verip bir saraya sahip olması önlenerek, herkese geniş bir kitaplık kurma olanağı sağlanamaz da, varsa elinden alınamaz da.»

Adrien, yanında bir hizmetçiyle ya da tek başına Bükreş'i arşınlarken işte bunları evirip çeviriyordu kafasında. Yoksulluk içinde düşünebilmek gibi büyük bir gücü vardı. Açlık bile onu daldığı düşlerden ayıramıyordu. Gönlünün istekleri midesininkilerden güçlüydü. Ve birincilerin ikincilere üstünlüğü, kendisinden hiç bir çaba beklememeleriydi.

Başıboş yaşayışının en belirgin iki özelliği,

bir yandan doğayla, öte yandan kitaplarla içli dışlı olabilmesiydi. Biri öbürünü tamamlıyordu. Ama Luçya'ya rastlama korkusuyla Kisseleff Şosesi'ne gidemediğinden, leş gibi uşak takımı koktuğu için ağzının tadını kaçıran Çizmeci Bahçesi'nde dolaşıyordu. Doğuştan gelen ve en ünlü ailelerin üyeleri arasında bile bulunan gerçek uşaklık, uşaklardan vazgeçemeyen sınıf kadar nefrete değer, aktöresel kusurlar taşıyan, kapalı bir insan kümesi oluşturuyordu. Bu iki sınıf da, sıradan insanın dışına çıkan şu iki aşırı ucun ortasında bulunan insanlık görünüşüne bürünmekten kaçınır. İşte bu yüzden, efendilerinin önünde yere kapandıkları anda, uşak soyundan gelenle diplomat soyundan geleni birbirinden ayırmak öylesine güçtür. İkisi de, kendi sınıflarından olmayan insanın soluk alamayacağı bir ortam yaratarak, ancak sıradanlıkla saldırganlık arasında yaşayabilirler.

O çağların Çizmeci Bahçesi'nde, büyük çoğunluğu Transilvanyalı olan uşak takımının ortasında boy gösteren özgür kişi, tavus kuşları arasına karışmış timsah kadar garip kaçıyordu. Bu kendini beğenmiş sersem kuşlar gibi, uşak takımı da, başıboş gezinen özgür kişiyi isterik gülüşmeler ve haykırmalarla karşılıyordu. Yalnız gezenin üstünde başında ya da tutumunda bir gariplik arıyor, her fırsatta gülünç düşürüyordu.

Adrien, onu ikide bir çimenlerin kenarındaki tellere taktıran miyopluğu ve bulutlarda

dolaşan başıyla hemen dikkati çekti, «genç felsefeci» adını aldı. Ondan sonra, gelsin en can sıkıcı sataşmalar ve gülüşmeler! Kısa bir süre sonra Çizmeci'den vazgeçmek zorunda kaldı, yalnızca, Elizabeta Caddesi'ndeki eski kitapçıların orda zihinsel gezintiye çıkmaya başladı.

Yoksulluklarını, ellerinden geldiğince, ustaca ütülenmiş giysiler, selüloit takma yakalar arkasında gizlemeye çalışan zavallı Yahudiler. Hepsi zeki mi zeki: kimisi eğitim bile görmüş; hele daha uzaktan kokusunu aldıkları müşterileri tanımakta üstlerine yok. Adrien, onlar için, çok pazarlık etmeyen, hiç bir zaman hır çıkarmayan, küçük çaplı bir alıcıydı. Kesesinin hoşuna giden kitabı almaya elvermediğini bilmez değillerdi, zorlamak için, ağzının suyunu akıtan kitabı bir günlüğüne eve götürmesine izin verirlerdi. O ise, kendi yaşantı dağarcığını genişletmek üzere Yahudi'nin her zaman öyle sanıldığı gibi çıkarına düşkün bir satıcı olmadığını saptar, bu öneriyi kabul etmezdi. Eski kitapçılar, müşterilerden biri ellerindeki ender ya da ilginç kitabın değerini anladığı zaman gerçekten sevinirlerdi ve bu sevinç açgözlülüklerinden değil, ünlü bir yapıtı o gün ya da ilerde alacak müşterinin yüzünde gördükleri mutluluktan gelirdi.

İşte böyle amansız yoksulluk günlerinden birinde, cebinde metelik yokken, Carlyle'in yeni çevrilmiş, epey pahalı kitabı **Kahramanlara Tapma**'ya rastladı. Kitap, üstelik temiz ve ye-

niydi. Gazetelerde okuduğu eleştirilerdeki alıntıları anımsayıp kitabı göğsüne bastırdı, gözlerini yumdu.

— Sahi mi? diye bağırdı kitapçı. Bu kadar çok mu seviyorsunuz o kitabı?

İkisinden hangisinin daha mutlu olduğunu kimsecikler söyleyemezdi doğrusu.

— Ah! dedi Adrien, özgürlüğümü yitirsem, bu kadar acı çekmezdim! Alamam onu. Ve akşama kalmaz gider.

— İki gün saklarım onu sana!

— Hiç yararı yok! Yoksulluğum sürekli.

— Al öyleyse, yarın geri getirirsin.

— Olmaz. Ayrılamam ondan.

Ne yapmalı? Hemen hemen dost olduklarından, üzüntüyle bakışıyorlardı.

— Durun! dedi Adrien. Karımın armağan ettiği güzel bir cüzdan var. Karşılığında onu vereyim size!

Adının baş harfleri gümüşle yazılı olduğundan değeri artan bu cüzdanı Luçya'dan almıştı.

Satıcı cüzdana bakmadı bile. Hemen kabul etti.

— İnanın, hiç ilgimi çekmiyor. Ailemin cüzdana değil, ekmeğe gereksinimi var. Ama Carlyle sizi böylesine mutlu ettiğine göre, alın. Bir gün parasını ödeyebilirseniz, cüzdanınızı geri veririm.

— Yoo, olmaz! Kitabın parasını ödeyebildiğim gün, bugün beni ne kadar sevindirdiğinizi anlayasınız diye cüzdanı size bırakırım.

Sevdiği kadını ilk kez öpen sevdalı gibi, mutluluğun bedenine kazandırdığı yoğunluğa karşın, sevinçten uçarak uzaklaştı oradan.

Az ilerde, ansızın yolunu kesen biriyle burun buruna geldi. Bu, **Dimineata**'ya günlük olayları toplayan ve bu işten ötürü kabına sığamayan genç bir Yahudi yurttaştı. Delikanlıcık, daha şimdiden, ömrünün sonlarına doğru ulaşacağı, başyazarlığın, hattâ, kimbilir, sorumlu yöneticiliğin düşünü görüyordu, isteyip de elini uzatabilenin her şeye kavuşacağını bilenlerdendi. Bu amaçla, daha başka bir sürü Yahudi'nin izinden giderek, utanç verici, uğursuz «Schwartz» adını atmış, onun yerine Rumence Kara'yı almıştı. İki katlı çenesiyle ve sesiyle övünen, iriyarı, güçlü bir oğlandı, dostluğa özenen bir saldırganlıkla yanaştı Adrien'e:

— Ho, ho, hoo! Dur bakalım, (öhö!) «yetenekli» yazar! Birtakım iş önerilerini beğenmeyip burun kıvırıyormuşsun ha!

Adrien, aşağılık insandan yana zengin, Carlyle'lrden yanaysa yoksul mu yoksul şu dünyaya böyle küt diye döndürüldüğü için bütün kanının beynine sıçradığını hissediyordu.

İş Bulma Kurumu'yla bitişiğindeki yorgancı, Adrien'e, dilediği gibi yaşayabilme konusunda bir üçüncü yol sağlıyordu. Artık oraya «iç karartıcı bir kovuk» gözüyle bakmıyor, Mihail'in dediği gibi, yoksulluğa daha kolay dayanmaya izin veren bir yer olarak görüyordu. Şimdi anlıyordu Mihail'in sözünün doğruluğunu.

Kimseden metelik almayan ve de vermeyen şu içine kapanık Leonard bile, payına düşen sıkıntıyla, umutsuzluğa açılan ortak savaşa katkıda bulunuyordu. Ötekiler gibi kuru ekmek yiyor, «kurum»un sıraları üstünde yatıyor, susuyor ve belki umutlanıyordu. Ötekileri avutmak için tek bir söz söylemiyor, ama küfür de etmiyordu, işveren olduğu halde, ağlayıp sızladıkları, gürültü patırtı ettikleri, işyerini doldurdukları için onlara kızmıyordu. Hattâ, genel karışıklığın doldurduğu şu boşluk içersinde, edilgin tutumu, dalgın kişiliği, herkesin ortasındaki yalnızlığı, insanca hoşgörü yüklü suskunluğu, bir bakıma herkese destek oluyordu.

Leonard, gerçekten de, «Kurum»un asıl sahibiydi. Ayrıca «gece barınağı»nın baş arkadaşı. Sabahları, ötekilerin kendisinden biraz daha çok «uyuklama»larına izin verip herkesten önce kalkıyordu; sabah temizliği epey sürüyordu çünkü. Üç kez sabunlanıyor, şakır şakır durulanıyor, tepesindeki bir tutam saçı düzene sokabilmek, bıyık fırçasından yararlanıp eski kuyruklu ceketinin tozunu alabilmek için dakikalar harcıyor, ikide bir elinden fırlayan fırçayı, yarı uyur yarı uyanık adamlarının kısık gülüşlerine aldırmadan, sabırla yerden alıyordu. Sonra, taptaze bir yüzle, sabahın güzel bir şaşırtmaca getireceği inancıyla, paldır küldür «kurum»un kapısını açıyor, eskiden Kaleraş'taki büyük ipekli mağazasının açılışında yaptığı gibi, yüzü güneşli sokağa dönük, eşikte di-

kiliyordu. Bu, hepsi için kalkış işaretiydi. Bir sigara içimi orda duruyordu. Eğer geri döndüğünde herkes kalkmamışsa, kusursuz bir hareketle uzun ceketinin kuyruklarını toplayıp yazı masasının arkasındaki yerine otururken, kimsenin yüzüne bakmadan, usulca:

— Hadi bakalım... Kalkın artık, diyordu.

Yatanlar, pılılarını pırtılarını topluyor, on bir saatlığına yerine kurulmuş bulunan adama kaçamak bir bakış gönderip sağa sola seğirtiyorlardı. O ise, bütün gün, kıpırdamadan orada oturacaktı. Hattâ, büyük bir ciddilikle ayakyoluna gitmek üzere yerinden kalktığı zaman, epey şaşıyorlardı.

Makovey, «kasası para yüzü gördüğü» günler, sabahleyin herkese şöyle okkalı bir Türk kahvesi ısmarlamaktan zevk duyardı. O zaman, Leonard, eski ortağının, bir eliyle kahve fincanını, öbürüyle de anı yüklü keçi sakalını okşayarak, tatlı bir yüzle, gülümseyerek yanma oturmasına sevinse de, azıcık gülünç bir biçimde diklenirdi.

— Hımmm...

Leonard: «Ne hımm'ı?» dercesine, bir saniye ona bakardı.

— Hımm... Biliyor musun, Leonard?

— Hayır, bilmiyorum.

— ... Zaman zaman, kendi kendime diyorum ki... belki de...

— «Belkisi» falan yok.

— İsteseydin...

— Hiç bir şey isteyemezdim.

— Bu iş başımıza gelmezdi.

(Bu iş dediği, iflaslarıydı. Kimi zaman da ona «şey», ya da «kaza» derdi.)

Leonard müşteri defterini açardı. Makovey, bıyıklarını ıslatmamak için dudaklarını uzatır, kahvesinden ilk yudumu alırdı. Kahveyi içerken, ürkmüş bir kedi gibi sırtını kabartırdı. Yüzü o güzelim gülüşle aydınlanmış, gözleriyle uzun süre yerde bir delik açardı. Leonard ağır ağır sayfaları çevirir, denetler, biraz daha çevirir, dururdu.

— Rumanya Sokağı'na yerleştirdiğin hizmetçinin vergisini «alıp almadığını» söylemedin.

— O sefer de, elli bin frank yetişecekti paçamızı kurtarmaya.

Ellerinde olmadan kulak kabartan Mihail, Adrien ve Nitza kahkahayı basardı:

— İyi ama, ikiniz de ayılamadınız daha!

Tam bu sırada gelen ilk uşak bu tatlı başbaşalığı bozardı:

— Günaydın.

Ve daha fazla söz etmeden, gider duvar dibindeki sıralardan birine çökerdi. Tanrı bilir hangi yıkıntıda, hangi partal yatakta, kimlerle koyun koyuna, giyinik yatan uşak ve hizmetçi takımı suya düşmüş sıçan ya da it gibi kokardı. Kimse aldırmazdı buna. «Kurum»dakiler de misk kokmazdı çünkü. Gelen tanımadıkları bir kadın ya da erkekse, sorguya çekilirdi:

— Nereyi istersiniz?

Uşak için, şurası ya da burası olmuş, hiç önemi yoktu. Ama, bir iki saat içinde, işsizler sürüsü «kurum»u doldurur, bizimkiler de efendilerin özel yaşamı konusunda bilgi sahibi olmaya başlardı.

— Evet, öksüzüm. Ve dediğim gibi, erişkin olana kadar, para falan almadan çalışabilirdim pekâlâ; küçük bir çeyiz karşılığında. On dört yaşındaydım. «Yirmisine kadar kalırsan, diyordu Hanımefendi, sana bin frank verir, hoşuma giden bir delikanlıyla evlendiririm.» Derken yirmisine bastım, ama Hanımefendi gönlüne göre delikanlı bulamıyordu bir türlü. Bir alay genç getirdim ona. Benim gibi «çeyizli bir bebeğe» yakıştıramadı hiç birini. Ben de bıktım. Çekip gitmek üzere paramı istedim. Tam dokuz yıl, bir kuruş almadan çalışmıştım, sırtıma en partal şeyleri, ayağıma da topuğu falan yenmiş tahta çarıklar giydiriyorlardı. Başlangıçta duymazlıktan geldi. Aylarca üsteledim. Çekiştik. Sonunda, bana «şırfıntı» ve «serseri» diyerek çıkarıp beş yüz frank attı suratıma! Ben de avaz avaz bağırdım helbet! Bunun üzerine, kızıyla ikisi birlik olup beni kıyasıya patakladılar ve evden kovdular... Ne dersiniz siz bu işe, ha?

— Adı ne bu sevimli hanımın?

— Kivuleanu... Dul bayan Kivuleanu.

— ?...

— Hani şu, hayvanların korunması için bir Dernek kurulması amacıyla toplantılara ka-

tılan, gazetelere yazılar yazan yaşlı karı olmasın bu?

— Ta kendisi. Dairesi kanarya dolu. Hattâ, günün birinde gelip kendisinden satın alacaklarını umduğu kuş yuvaları yapıyor. Uygar ülkelerdeki kuşların bu yuvalara yumurtladıklarını söylüyor. Uygar insanlar bu kadar aptal olabilir mi?

— «Çeyizini verdikleri» bebeklere karşı da bu kadar tatlı?

Bu dedikodular Adrien'i pek az ilgilendiriyordu. Sahici, insanca yanlarına karşın, belli oranla inanıyordu bunlara. Onun asıl tutkusu düşünsel tartışmalardı. Ancak bunlardan zevk alıyordu.

Yiğit **palapamari**'ler (yorgancılar), her akşam, ciddî arkadaşları kadar kargaşalıkçı serserileri ve yarı çılgınları da aynı sıcak içtenlikle karşılıyorlardı. Güzelim **palapama**'larını yayan dört, beş, altı adamın rahatça çalıştığı ranza biçimindeki geniş yatağıyla işlik tam bu toplantılara göreydi. Saat yedide, işçiler yorganlarını katlıyor, tavana yakın bir ipe asıyordular. Kumaş kaplı geniş tahta yatak boş kalıyordu. Çay, peynir, ekmek getirtiliyordu; hemen hepsi bekâr olan işçiler gece yarısına dek orada kalmaya, bir şeyler atıştırmaya, öğretici ya da gülünç tartışmaları dinlemeye ya da katılmaya ya da katılmaya bayılıyorlardı.

Delikanlıların çoğu taşralıydı, Moldavya'dan ya da Oltine'den gelmişti. Bükreş bu insancıkları hemen yiyip yutuyor, kimisini türe-

di, kimisiniyse haydut yapıyordu; ancak küçük bir azınlık ülkü ateşiyle aydınlanıyordu. Bunlar, ister **plapamari** ister başka dalda işçi olsunlar, ülkücülüğün kutsal tohumunu içlerinde barındırıyor, önünde sonunda Krayoveanu - Kristin işliğinin özgür toplantılarına katılıyorlardı; yorgancı dükkânı hem Bükreş'in en iyi yorganlarını yapmakta, hem de bir toplumcu yuvası olarak ünlüydü. Kimisi dükkâna yorgancılık öğrenmeye geliyor, bir süre sonra çekip gidiyor, ya da orada kalıyordu; Mihail ve Adrien gibilerse, dostluğun ve toplumcu fikirlerin sıcaklığını aramaya geliyorlardı.

İki dükkân sahibi, bu yolunu şaşırmış insanları dostça karşılıyor, onlar arasından toplumcu partilerine olabildiği kadar çok üye bulmaya çalışıyor, ama Adrien gibi bölücülere, Mihail gibi yansızlara, hattâ işçileri döndürmeye, düzensizliği savunmaya gelen kargaşacılara bile insanca, dostça davranmaktan geri kalmıyorlardı. Bütün bu karnı aç ülkücülerin anarşalcılığına karşı olduklarını bilmek onlara yetiyordu.

Akşamları **palapamari** işliğinde boy gösteren adamlar arasından, Adrien, özellikle Pekâlâ adlı birini seviyordu. Bu tam ona göre bir addı doğrusu, çünkü adamcağız herkesi, özellikle de kimseciklerle anlaşamayan ve buna, büyük bir içtenlikle, en az başkaları kadar üzülen yarı acıklı, yarı gülünç tıraşçıları alaya alan bir halk taşlamacasıydı. Sizin anlayacağınız, Pekâlâ, palavracının hınk deyicisiydi.

O da **palapama**'ydı, ama sıradan bir işçiydi. Eski toplumculardandı. Saftı. Kara kuru bir adamdı. Yüzü hiç gülmezdi. Kaşları hep çatık, gözleri fıldır fıldır ve ateşliydi. Çabuk çabuk ve kötü konuşurdu. Gülünç bir biçimde elini kolunu sallardı. Aklı da, bakışları da sürekli olarak çelişkiye düşeni kollardı. Kendi kendini yetiştirmiş, kafası karışık felsefeci Pekâlâ, ömrü boyunca, Parti kitaplığındakinden iki kat fazla kitap karıştırmış, okumuş, kemirmiş, yiyip yutmuştu. Bunun sonucundaysa, tutarlı kişiliğiyle birlikte, hem kendi başına, hem de arkadaşlarına dert olan özellik ortaya çıkmıştı: Pekâlâ, Parti'nin en gözde üyelerindeki toplumcu tutarsızlığı yakalayıp göstermeye hastalık kertesinde düşkündü. Nerde olursa olsun, sokakta, bir kahvenin taraçasında, hattâ kürsüde konuşurlarken yanlarına gider, seslenirdi. Kaşlar çatık, istem gergin, sözcük ve el kol hareketi fırlatılmaya hazır, konuşmacıyı adım izler, kırk yılda bir onaylar, kimi zaman daha sözü bitmeden, tek başına alkışlar, paldır küldür lâfını keser, konuşmayı dinlemek isteyen ve hemen yakınında oturan kişilerden azar işitirdi. Hiç aldırmadan devam ederdi: «Tamam, tamam! Çok doğru söyledin! Harika! Müt-hiş!» Ama çoğu kez: «Sen sus! Üyelik ödentini bile vermiyorsun!» derdi. Ya da: «Sen kendin kentsoylusun.» Ya da: «Karını dövüyorsun be! - Zilzurna içiyorsun! - Saçmalıyorsun! Hiç bir şey okumamışsın! Öğretiden haberin yok! - Sen de sömürücünün birisin!»

Böğrüne yumruğu basar: «Sus be Pekâlâ!» diye bağırırlardı sağdan soldan.

«Pekâlâ», onlar için, çılgın, dalgacı, alaycı demekti. Bu adı sonradan kendi kendine taktığına inanırlardı. Ama, mahkemeye tanıklık etmeye gittiği gün, bunun doğru olduğuna inanamayan yazman:

— Bay... Bay... Paskal'ı çağırın! dediği zaman, takma olmadığını öğrendiler. Bizimki zaten mahkeme salonundaydı, ama hiç sesini çıkarmıyordu.

— Bay Paskal! diye yineledi tanık çağırıcı.

Kendisini dirsekleyen ve gülmekten kırılan arkadaşlarının üstelemelerine karşın, Pekâlâ hiç tınmıyordu.

— Ne var, n'oluyor orda? diye sordu Başkan.

— Çağırdığınız tanık burda, ama...

— Adım «Paskal» değil, «Pekâlâ», diye bağırdı arkadaşları tarafından sıkıştırılan adamcağız ayağa fırlarken.

— Doğrusu gözlerime inanamıyordum, ama öyle olsun Pekâlâ, dedi mahkeme yazmanı.

Yargıcılar kurulu incelik sınırları içersinde güldü. Ama az sonra, özgür düşünceli olduğunu söyleyerek, haç üstüne değil, «onur», «bilinç» üstüne yemin edebileceğini bildirince, hepsi ne mal olduğunu anladılar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ağustos ayının sonlarına doğru, iş bulma kurumlarının açlık kokan dünyasında, son derece sevindirici bir haber, yıldırım hızıyla dolaştı: varlıklı ve kötürüm bir bey, dışarı göndermek üzere hizmetçi kızlar istiyor; çok iyi para veriyordu. Haberi ilk, kendi çıkarına doğruladıktan sonra, Nitza getirmişti; adamın istediği güzel hizmetçi kızlardan birini işe yerleştirmiş ve bu alanda o güne dek görülmemiş bir yüzdeyi: tam otuz frangı cebe indirmişti!

«Kurum» da herkesin ağzı bir karış açık kalmıştı. Kristin:

— Dışarı götürmek için bile olsa, on franga elde edebileceğiniz bir hizmetçiye otuz frank ha? demişti. Biraz garibime gitti!

— Hiç de çok sayılmaz, dedi Nitza, on günden fazla taban teptim, dilediğini bulana kadar yirmiyi aşkın kadın gösterdim adama. Uzun boylu, güçlü, eli ayağı düzgün, gerçekten güzel kızlar istiyor!

— Hizmet konusunda, işten başka bir şey istemiyor mu acaba?

— Hayır.

—Kadın tellalıdır mutlaka!

— Ha, ha, haa! diye kahkahayı bastı Nitza şişine şişine. Bunu söylemeni bekliyor-

dum. Ama ben de düşündüm bunu, tedbirimi aldım. Adamdan kuşkulanmak yersiz. Her şeyden önce, bir **uyanıklık ve Bağlılık** madalyası var; ayrıca, bir gün onu milletvekillerinden Luka Tomesku ve Stefan Kovrig'le yemek yerken buldum. O vakit her şeyi öğrendim, çünkü bana istediği kadınların nasıl olması gerektiğini anlatırken, aralarındaki konuşmayı dinledim. Paris'teki bilmem ne gösterisi için yardımcı oyuncular arıyor. Senli benli konuştuğu milletvekili dostlarına, Fransızca söyledi bunu. İçişleri Bakanı'na da, adının küçültülmüş haliyle, **Silika** diyor. Ayrıca, emekliye ayrılmış, eski bir Genel Sigorta denetmeni olduğunu anladım. Eh, daha ne istiyorsunuz? Yüksek tabakadan adam!

Bunun üzerine, bütün kuşkular dağıldı. Ve gerek iş bulma kurumları görevlileri, gerekse güzel hizmetçiler arasında çılgınca bir yarış başladı. Herkes, Rakaseanu adındaki bu ünlü kötürümün karşısına, tüm umutları ve olanaklarıyla koşmakta birbiriyle yarış ediyordu. Eldeki bütün işler ikinci plana atıldı. Canı cehennemeydi beş franklık işlerin. Çok geçmeden, Rakaseanu'nun beğeneceği bir kadın için, otuz değil, altmış, hattâ doksan frank ödediği öğrenildi. Ve yasanın bütün hizmetçiler için zorunlu kıldığı **kondikutza**'ya, polis belgesine falan da aldırdığı yoktu. Hem sonra, tutulan kız için koşul mu sorulurdu!! Üç yüz frank öndelik. Yepyeni giysiler. Pasaport. Parasız yolculuk. Ve, **oraya gidince...**

Oraya gindinceyse, talihli kadın için cennet yaşamı başlıyordu: ayda beş yüz frank, peri masallarındaki eğlenceler, şölenler. Ve tabii, bu koşullar altında ister istemez uysallaşan her güzel kadını bekleyen öteki şeyler.

Orası kendi bileceği işti artık!

Bir ay boyunca, iş bulma kurumlarının kaynadığı Aya Yorga sokağında ünlü kötürümün ve oturduğu yerin adından başka söz işitilmedi: Rakaseanu, Gölge Sokağı. Yine Aya Yorga adını taşıyan ve o güne dek yalnız geveze, ya da üzgün hizmetçilere rastlanan bahçenin güzel ağaçları altında, korkunç derecede sürmüş sürüştürünüş, takmış takıştırmış, etli butlu yosmalar alayının, iş bulma kurumu görevlilerine yanaştığı, Taştan Haç sokağına özgü cilvelerle, boğuk seslerle önerilerde bulunduğu görüldü:

— Şekerim! Rakaseanu'ya yaramaz mıyım dersin? Bir deneyelim istersen! İş olursa, sana bir yüzlük!

Aya Yorga Alanı'ndan gözleri kamaştırarak geçen Nitza gibi, iş bulma kurumu görevlilerinden birinin Altın Bit'ten (ya da «Lazar Baba»dan) alınmış yepyeni bir takımla geldiğini gördükleri zaman, kıskançlıkla:

— Hah, Gölge Sokağı'nda bir iş çevirmiş biri daha! diyorlardı.

Adrien'le Mihail de bu akılalmaz serüvene katıldılar. Birlikte «çalıştılar». Hem dostluktan, hem uygulama gereğinden, hem de, başları darda kalırsa, dayanışmayı sağlama iste-

ğinden ötürü. Çünkü Mihail, evinde milletvekilleriyle yemek yiyen, İçişleri Bakanı'na küçültülmüş adıyla seslenen, **Uyanıklık ve Bağlılık** madalyası taşıyan Bey'in aktöresel dürüstlüğü konusunda herkesin inancını paylaşmıyordu.

— Kristin'in dediği gibi, bir kadın tellaliyle karşı karşıya olmamız varsayımın ötesinde. Ama adam yukardan destek görüyor. Bunca adam işe burnunu soktuğuna göre, biz de herkesle birlikte temizdir diyelim, ayrıca Rakaseanu bizi herkesten çok tutuyor.

Rakaseanu onları tutuyordu, çünkü işin başından beri zeki, becerikli insanlar olduklarını göstermişlerdi. Öbür aracılar gibi, olmayacak kadınları getirip kafasını ağrıtmıyorlardı. Üstelik, kendi deyimiyle, üst üste, tam üç «nefis kısrak» getirmişlerdi. Ve Mihail onunla Fransızca konuşan tek görevliydi, buysa aşağılık herifin gururunu okşuyordu.

Sıradan yüzlü, iri yarı bir adamdı. Kral Guillaume gibi bıyıkları vardı. Saçları, tam tepesinden, kırlaşan bir çizgiyle ikiye ayrılmıştı. Bakışları yırtıktı. Giyimi iki dirhenm bir çekirdekti, her yanı pahalı mücevherlerle süslüydü: parmaklarda bir sürü yüzük; boyunbağında kocaman bir inci; göğsünde, bir baştan öbür başa, kalın bir altın köstek.

Voltaire tarzı bir koltukta oturarak karşılıyordu gelenleri. Yanında, hep, istediği kadın tipinin canlı örneği bir kadın göze çarpıyordu. Kadın hiç konuşmuyordu. Neşeli ve karar-

lı bir sesle, ardı arkası gelmeden konuşan o'ydu.

— Beyfendi! diyordu Mihail'e Fransızca. Korkmak yok **heç** bir şey! **Vız gelir ben dolap çevirdiğimden** kuşkulanan adamlar! Çünkü onların kıskançlıktan ağızlarının suyu akar! Ben, **dürüz** bir adamım ve de işleri çok iyi bilen, o kadar!

Günü birinde, bir Côte d'Azur öyküsü anlatırken:

— **Pe-Le-Me**'yi aldım ve pırr! doğruca Nis'e.

PLM'in harflerini Fransızca değil, Rumence hecelemişti. Ondan sonra, Mihail de adama, Rumence'de aşağı yukarı «derim» lâfına yakın düşen **Peleme** adını taktı.

Peleme aşağı, Peleme yukarı derken, Ekim 'in ortalarına doğru bir sabah, gazetelerin **Gölge Sokağı'ndaki Pezevenk**'e yağdırdığı ateşler arasında, Peleme'yi yakasından tuttukları gibi kodese tıktılar.

Ne yazık ki, tutuklanan yalnız o olmadı! Başta işverenler, bütün iş bulma kurumları görevlileri de ardından. Polis Müdürlüğü'nün bodrumlarında, böylece, tuttukları uğraşın dostça birbirlerinden nefret ettirdiği iki düzine adam biraraya geldi: işverenlerle görevliler, çoğu dürüstlük nedir bilmeyen, kişiliksiz insanlar, rüşvet, gözdağı ve yolsuzluk nedeniyle işten atılmış eski aynasız ya da hafiyeler. Hepsi de, ancak görünüşte saygıdeğer, **İş Bul-**

ma Kurumu yaftasının ardına gizleniyordu, oysa bu kurumlarda evlere uşak ve hizmetçi bulmak bahaneden başka bir şey değildi. Arka kapıdan, evleri soymakta usta uşaklar içeri alınıyor, kolayca mücevherleri, gümüş takımları, hattâ kâğıt paraları yürütebilecekleri evlere yerleştiriliyordu. Ünü dört bir yanı tutmuş hizmet «belgeleri» düzenleniyordu. Boynuzlanan hanımlarla beyler adına gizli hafiyelik yapılıyordu. Ciddi aile babalarına belsoğukluğuna tutulmuş güzeller bulunuyordu. O kadar ciddi olmayanlaraysa, sonraki kaçınılmaz sağlık harcamaları dışında, yuvarlak hesap beş franga, hemen oracıkta piliçler sunuluyordu. Büyük bir hırsızlık ya da ahlâksızlık olayı dükkânı tehlikeye soktuğunda, fişler arasında, eskiden küçük bir hizmette bulunulmuş, yardımlarına koşacak, yüksek birine rastlamakta güçlük çekilmiyordu.

Bu kitle halindeki tutuklamalar sırasında, bizim «Kurum»da çalışanlar arasında Gölge Sokağı'na ayak basmamış tek insan olduklarından en çok acınması gereken suçsuz Leonard'la Makovey de göze çarpıyordu. Herkesi üst üste tıktıkları büyük salondan, sırayla bütün «kurum»lar tam takım çağrılıyordu. Getirip dev yapılı, yırtıcı bir komiserin karşısına diziyorlardı hepsini, polis kılığındaki bu vahşi hayvanın ilk sorgusu, sırası gelenin üstüne çullanmak, suratını dağıtmak oluyordu.

Adrien'le Mihail de, onları oldukları yerde topaç gibi çeviren ikişer tokat yediler. Sonra,

nedendir bilinmez-çünkü kaba adam tutuklananların suçluluğunu ya da suçsuzluğunu adı gibi biliyordu-, zavallı Makovey'in gırtlağına sarıldı, kaldırıp duvara çaldı!

— Seni gidi koca **pezevenk** seni!

Bunun üzerine, Kristin, akılalmaz bir cüretle, telefona seğirtti. Daha ileri gitmesini önlediler, ama o da bu arada, kızgınlıktan mosmor kesilmiş bir yüzle, müthiş bir yumruk indirdi komiserin masasına:

— Şimdi yoldaş Mortzun'a telefon edeceğim! İçişleri Bakanı, bu haydut yatağında olup bitenleri öğrenmeli! Evet, düpedüz haydut yatağı burası!

Ağzı bir karış açık kalan komiser, elleri cebinde, dalga geçti:

— Oo! Bay Kristin, Sayın İçişleri Bakanı'nın «arkadaşı» demek! Tüh, hepten unutmuştum bunu! Hey gidi eliaçık İçişleri Bakanları hey! Bak hele, nasıl da ödüyorlar gençlik yıllarındaki yanılgıları. «ar-ka-daş-lar!» Hadi hepiniz basıp gidin bakalım!

Sokakta, Kristin, «komiseri, yaptıklarını bir tutanağa geçirmeye zorlamadığı» için yakınıyor, bir dakika önce kendini «Sibirya yolunda» gören Mihail'se: «Ucuz kurtulduk!» diye düşünüyordu.

Makovey, dalgın dalgın:

— Bu işten yararlananlar, kafamın arkasındaki şişi unutturmak için şöyle bir tabak lahanalı et ısmarlayın bari bana! diye mırıldandı.

Gölge Sokağı işi, gazetelerin resmi kişiler araya girdikçe ya da şarap paraları dağıtıldıkça yoğunluğu azalan ulumaları arasında, tez elden uyutuldu. Rakaseanu, kefillikle salıverildikten sonra, bir daha kendinden söz ettirmedi. Milletvekilleri ya da bakanlarla ilişki kurmayı bilen bütün Rumen «Peleme»lerinin tatlı yazgısıdır bu. Ayrıca, bu işte, ceremeyi suçsuzların çekmemesine sevindiler.

Ama bu tatsız serüven, zaten o işten mideleri bulanmış olan iki kahramanımızın, Adrien'le Mihail'i gözünü korkuttu, İngiliz Oteli,-nden gelen çağrıya uyup kat uşaklığına girerek yaşamlarını değiştirdiler. Bıkkınlığın dışında, insanı ne öldüren, ne de yaşatan her zamanki hizmetçi yerleştirme işine döndükleri an, üç yüz frank koyabildikleri «kese»nin dibine darı ekileceğini çok iyi biliyorlardı. Yağmuruyla, rüzgârıyla, soğuğuyla bastıran kötü havalar da cabasıydı. Bu durumda, İngiliz Oteli'nin sağladığı sıcak «yuva»yı sevinçle karşıladılar.

Zafer Alanı'nda, Ulusal Tiyatro'nun karşısında bulunan otel, o günün ikinci sınıf otellerindendi. Ücret: yatak, yemek ve bahşişin dışında, ayda on beş frank. Her kat uşağının yanında, yardımcı olarak, bir de kadın vardı. İş: bakımı yapılacak yirmi, yirmi beş oda; kadın, ayrıca, müşterilerin giysilerini fırçalayacaktı; uşaksa, pabuçları boyayacaktı. Adrien'e ikinci, Mihail'e üçüncü kat düştü. İşveren: abanoz tenli, tıknaz, gür bıyıklı, hareketli, sert, ama

bir işverenin olabileceği kadar dürüst bir Çingene, Gitza Pârvu. Bay Pârvu da, işler kışladaki gibi tıkır tıkır yürüdüğü sürece dürüsttü. Yoksa, hani şu ünlü Rumen deyimiyle, daha iyi bir kalıba dökülesiniz ve belki de daha büyük başarı elde edesiniz diye, ağız dolusu küfürün ardından, dosdoğru ananızın **dalaverası**'na gönderiliyordunuz. (Yol vermenin en belirgin anlamı buydu.) Otel sahibi, mutsuz olduğundan, zaman zaman sertliğin dozunu kaçırıyordu: çocuklarından biri, kızı, saralıydı, günde birkaç kez yerlere seriliyordu. Çoğunlukla herkesin ortasında tutan nöbetleri dayanılır şey değildi. Zavallı adam, kızından daha çok acı çekiyordu. Kızsa canlı cenaze gibiydi. Otelde çalışanların hepsi acıyor, görevini eksiksiz yerine getirmeye çalışıyordu.

Ama görev de zor mu zordu! Sabah beşte kalkılıyordu. Saat ona, on bire doğru-kadınlı erkekli-insanı canından usandıran bir işe, tavuk yolmaya gidiliyordu. Bütün gün bu öldürücü işte geçiyordu. Öldürücü ve pis işte. Hem de iki kuruş karşılığında.

Müşteriler çok sıradandı. Taşralı avukatlar, hekimler, mühendisler, tüccarlar, emekliler, askerler, papazlar. Zaman zaman, çok şey isteyen saldırgan bir iki rezil milletvekili. Bu beylerin çoğu, koskoca bir haftalık hizmetten sonra, ufacık bavullarını kaptıkları gibi, İngiliz yöntemiyle-eh, İngiliz Oteli'nde değiller miydi? çıt çıkarmadan tüyüyordu. Gidenin

arkasından tükürülüyor: **İyi yolculuklar, kalmasın geride bavullar!** diye bağırılıyordu.

Daha iyi durumlardaysa, müşterinin gideceğini haber veren çıngırağı duyup orangutanlar gibi koridorun iki yanına sıralanıyorlar, elli santim, ya da bir frank bahşiş alıyorlardı. İki frank alındığı zaman, bükülmenin şiddetinden, beller çatırdıyordu:

— Sağolun! Sağolun! Sağolun!

Gidiş anında, daha başından, müşterinin vericilerden mi, yoksa eli sıkılardan mı olduğu kestiriliyordu. Birinci durumda, yolcu, tam zamanında, umutları yolunu bir ırmaktan daha beter kesen «orangutanlar»ın farkına varıyor; çabucak kelleleri sayıyor, gidip kasadan ona göre bozuk para alıyordu. Ve yiğit, dürüst adam, bilinci rahat, daracık koridorun yakıcı aralığına daldığında, parayı eline almış oluyor, hiç bir şeyin farkında değilmiş gibi, dalgın dalgın şıngırdatıyor, bir yandan da, otel sahibiyle konuşuyordu; beriki de, hiç oralı değilmiş gibi davranırken, dağıtımı basit bir ayrıntı sorunu olan bahşişin ne kadar tutacağını hesaplıyordu kafasında.

Parasını çok seven yolcunun durumunu saptamak da en az bunun kadar kolay, ama çok acıklıydı. Bu aşağılık hayvan hiç bozuk para bulundurmaz, alev alev yanan umutlar arasından geçmekten korkmaz, «orangutanlar»ı görmeyen adam oynunu oynar, kasaya borcunu öderken, küçük bavulunu düzeltirken, yağmurluğunu çekiştirirken habire konuşur,

birşeyler anlatır, elini kolunu sallar, güler, sonra, bilincinin sesine kulaklarını tıkayıp ok gibi kapıya yönelirdi. Ama goriller onu gerçekken sıkıştırırdı.

— Güle güle, efendim, güle güle!

— Haa! evet... sizi unuttuk... (ceplerini karıştırır) hay Allah! Bu seferlik, yalnız şu bir kaç kuruş var.

«Bu seferlik» miş!

Ama daha da kötüsü vardı. Örneğin «aylıklar», bir aylığına oda kiralayanlar. Ayda bir kez elinize bir frankcık sıkıştırdıkları yetmezmiş gibi, odalarını müzeye, mutfağa, çamaşırlığa çevirirlerdi. Kimi zaman da ayakyoluna.

Bu sonunculardan bir tiyatro oyuncusu hanım Mihail'in katını onurlandırmıştı. Adrien'inkiyse bir ozan. Tiyatro oyuncusu hanım hiç değilse ortalığın toplanmasına yardım etme ve «doğal gereksinimler»ini W. - C.'de görme inceliğini gösteriyordu. Tiyatro oyuncusundan daha kutsal bir varlık olan ozansa odasında ediyordu. Sabahları yoksulluğuna karşın iki dirhem bir çekirmek, dalgın dalgın, sırayla kapılarını çaldığı bakanlıklara doğru görenler kessen inanmazlardı bu haltı yediğine. Bununla birlikte, dürüst bir insandı. Ayrıca, şiirlerini okuyanlar, bunların perde gerisini bilmiyorlardı.

Evet, zor işti, zor! Eşşek gibi çalışılıyor, azıcık para kazanılıyor, çok kötü yerde yatıp çok kötü besleniliyordu. Bununla birlikte araba kör topal yürüyordu işte. Çünkü, dışarda

daha iyisi yoktu. Dışarda aralık ayı ortalığı kasıp kavuruyor, yel bora gibi esiyordu.

— Aman sıkı duralım! diyordu Mihail. Kendini can sıkıntısına kaptırmak yasak. Bak şimdiden uyarıyorum seni: kış bitmeden bu otelden ayrılmak zorunda kalırsam, Rumanya'dan da giderim. Doğru Mısır'a. Elimdeki üç kuruşu tüketmek, yeniden «Kurum»un hasır yatağına, kara ekmeğine dönmek istemiyorum. «Kurum» işi bitti artık. Veremin yanımızda, yöremizde kol gezdiğini unutma. İkimiz de çok zayıfız. Şu Tanrı'nın cezası havada bir iki ay daha yoksulluk çektik mi, ondan sonra tabancadan başka çaremiz kalmaz. Ya da hiç değilse, bakacak anam olmadığına göre, benim başka çarem kalmaz.

Sıkı durmaya kararlıydılar. Ama talih Adrien'i bambaşka yollara sürükledi.

Noel'den aşağı yukarı on beş gün önce, bir akşam, Nitza soluk soluğa geldi, İbrail sorgu yargıcı Moanga'nın, «on sekiz yaşından küçük insanı kaçırma» suçundan hakkında tutuklama belgesi kestiğini haber verdi. Bir polis gelip göstermişti tutuklama belgesini «Kurum»a:

— Nerde olduğunu bilmediğimizi söyledik. Ama sonunda bulurlar seni. Hemen tüy!

Adrien her şeyi yüzüstü bıraktı, hemen o akşam İbrail'e hareket etti.

«On sekiz yaşından küçük insanı kaçırmak ha! diye düşünüyordu trende. Düş görü-

yorum besbelli! Kimi kaçırdım ya da kaçırılmasına yardım ettim?»

Ve düşüncesi, erişken olmayan birini kaçırmakla uzaktan yakından ilgisi bulunamayacak, sıradan bir serüvene takıldı. Baharda, Bükreş'e gitmezden önce, arkadaşları onu alıp zorla bir halk gazinosuna götürmüşlerdi. Bir bakıma sürükleyerek götürmüşlerdi, çünkü Adrien'in dansla falan başı hoş değildi. Ama arkadaşları:

— Hadi, hadi, yürü! Ayılık etme! Göreceksin, bir sürü o biçim kız var! demişlerdi.

O da boyuneğmişti. «Gazino»nun gürültüsü patırtısı arasında, «kimseye zorluk çıkarmayan» bir kız göstermişlerdi ona.

— İyi ama bunun yaşı on beş bile değil, diye karşı çıkmıştı Adrien.

— Sana ne. Şimdiye dek bir düzine adamla yattı!! Al götür!

Alıp götürmüştü. Sabahleyin, kızın eline yüz metelik tutuşturmuş, ayrılmışlardı.

«Bu mu adam kaçırma?» diye düşünüyordu.

— Elbette, sevgili haydutçuğum! diye yüzüne haykırdı Yargıç Moanga, koltuğa sığmayacak kadar şişman bir adamdı. Adam kaçırmak derler bunun adına! Anladın mı? On sekiz yaşından küçük insanı zorla alı-koy-mak derler! Cezası da bir yıldan üç yıla kadar hapistir! Yasanın sağı solu yoktur. Gazinodan erişkin olmayan bir kızı kaçırmış, kirletmişsin.

— Kirletmiş miyim? Özür dilerim ama Yargıç Bey, onunla benden çok önce yattıklarına tanıklık edecek insanlar gösterebilirim.

— Yaa, böyle tanıkların var demek? Adlarını adreslerini ver.

Adrien, hemen ikisinin adını adresini verdi.

— Yarın da ötekileri getiririm.

İyi bir adamcağız olan yargıcın kolu kanadı kırıldı. Kendine güvenini yitirmişti. Biraz yatışınca, Adrien'i süzdü. Ve Rumen adaletini çok iyi simgeleyen bir olay geçti aralarında.

— Az önce boyacı olduğunu söylemiştin, değil mi? diye sordu Yargıç esneyerek.

— Evet, Sayın Yargıcım.

— Pekâlâ! Bak şimdi ne yaparız: dediğine göre, senden önce bu kızla yatmış olan tanıkların adlarını tutanağa geçiririm, sorguya çekerim, söylediklerin doğruysa **dâvayı düşürmeye** çalışırım. O sırada, sen de benim yemek odasını boyarsın. **Masrafını ben veririm.** Tamam mı?

— Tammam, Yargıç Bey.

Tamam olmak **zorundaydı!** Yoksa, dâva düşmesi suya düşerdi!

Adrien, **çalışırım** lâfının anlamını çok iyi biliyordu.

İbrail'de vakit geçirdiği için keyfi kaçan, canı sıkılan Adrien, beş para almadan boyayacağı yemek odasını görmek üzere Poligon Alanı'na gitti. Bir de baktı ki iş yağlı boyayla olacak. Kışın yağlıboya! Yıkım! Birinci katın

kuruması için günlerce bekleyeceksin. Rahatça Noel'i bulursun. Yoo, hayır, on sekizinden küçük bir kızla yatmak bu işe değmezdi azizim!

— Kırmızı istiyorum, dedi yasa adamı, kan kırmızı. Tavana hafif bir kenarsuyu çekersin. Duvarlara da tahta aynalar isterim. Bayrama kadar bitirmelisin. Hadi yavrum, göreyim seni!

Adrien, Noel'e dek ölesiye çalıştı, yemek odasının boyasını bitirdi, kovuşturmaya gerek yoktur'u kopardı. Ama Savcı Eremi dâvayı Yargıtay'a gönderdi, on beş günlük hapis cezası elde etti, Adrien buna hiç aldırmadı, ancak aylarca sonra, Mısır'dan dönüşünde bir güzel yattı.

İyi ama, neden bu inatçı kovuşturma diyeceksiniz?

Neden olacak, erişkin olmayan kızın, Savcı Eremi'nin evini bekleyen bir dayısı vardı, ondan; sevgili dayı, kadın erdeminin sevimli koruyucusundan Adrien'i kodese attırmasını rica ederken, gerçekte, oğlanı kızla evlenmeye zorlayacağını umuyordu. Zavallının adını lekelemekten başka bir şey elde edemedi.

Adrien Noel'i, İbrail'e gelişini ballandıra ballandıra çekiştiren mahalle halkına karşın, bu beklenmedik olaya sevinen anasının yanında geçirdi.

— Eh, deniyordu dört bir yanda. O küçük

sersemi almak zorunda! Yoksa, savcı üç yılı giydirir! Çok da iyi olur!

Noel'i ve Yılbaşı'nı geçirdikten sonra Bükreş'e dönen Adrien korkulu bir düşten uyanmış gibiydi.

«Sersemin birini alınamdan ya da üç yıl hapis yatmamdan neden bu kadar zevk duyuyorlar? Ne yaptım ben bu adamlara? Hey gidi yaşam, hey! Nerde benim sevdiğim insanlık?»

Mahalle halkının dedikodu gereksinimi tutumunu çekiştirmeye başladığı zaman anasının çektiği ruhsal acıları düşünüyordu. Kadıncağız, gözünün bebeği oğlunun serseri sayılması dışında, her şeye katlanıyordu. Daha ocak ayı bitmeden, yeni bir olay, ömrünün son günlerinde, iyice ağzının tadını kaçıracaktı.

Bu, 1905 Rus Devrimi'ni kutlamak üzere. toplumcuların 24 Ocak'ta, Bükreş'teki Efori salonunda yaptıkları toplantı sırasında çıkan kavgaydı. Kentsoylu sınıfın, Tuna beylikleri, nin, 1859'da, iyi yürekli Prens Kuza'nın buyruğu altında toplanışını davul çalarak, ulus çapında kutladığı 24 Ocak'ta, Toplumcu Parti de, aynı gün Çar ordularının giriştiği kıyımı ve Maksim Gorki'nin tutuklanmasını kınamak üzere Uluslararası Toplumcu Örgüt'ün düzenlediği yarı evrensel gösterilere katkıda bulunmak, kendini göstermek ve yeni etkinlik dönemine girmek üzere büyük bir işçi yürüyüşü düzenlemişti.

Bu toplantıdan önce ortalığı öyle bir coşkunluk kapladı ki, çiçeği burnunda daha bir

sürü toplumcu gibi, Adrien de anamalcılığın son saatının geldiğine inandı. Demokrat basın, Mançurya yenilgisinin öcünü almak üzere büyük kentlerdeki halkı kılıçtan geçiren Çar ordusunun yaptığı iğrençliklerin ayrıntılarıyla doluydu. Rahip Gapon'la Gorki'nin resimleri gazetelerden kesiliyor, ikona gibi, dinsel bir saygıyla saklanıyordu. Hele Gorki, kısa zamanda, devrimci yazarların en bilinenlerinden biri olup çıkmıştı. **Daha İyi, Daha İnsanca Bir Şey** adı altında toplanan ilk öyküleri bir haftada tükenmişti. Kitapta, özellikle: **Okuyucu, Konovalof, Makar Cudra, Yemilian Pilliai, Çelkaş** adlı öyküler göze çarpıyordu. Akşamları, yorgancı dükkânıyla «Kurum» okuma odası haline geliyordu. Yüksek sesle Gorki okunuyor, bir daha, bir daha okunuyordu. Bu sefer işlikte, tek başına yatan Adrien, yazarın fotoğrafına bakıyor:

«Gerçekten, dünya için yepyeni bir şey bu, diye düşünüyordu. Hemen hemen okuma yazma bilmeyen bir yapı işçisi böylesine usta bir santçı ve devrimci olsun. İşte, her benim diyen yazarın sahip çıkamayacağı bir alınyazısı. Yeteneğin ötesinde, manda kadar bir başkaldıran adam yüreği gerek bu işe.»

Başka bir olay genel coşkunluğu arttırmış, toplantının tinsel yetkisini çoğaltmıştı. Rus mu Bulgar mı olduğunu kimsenin pek bilmediği, Rumence konuşan devrimci Doktor Ttançof birkaç gündür Bükreş'teydi ve toplumcu önderlerin bazılarıyla gizli, ateşli top-

lantılar yapıyordu. Adrien, bunlar arasında, Rus Toplumcu Partisi'ndeki etkinliğini anlatan **Sürgünde** ve **Zindanda** adlı kitapların yazarı, herkesçe sayılan, Besarabyalı yaşlı devrimci Ramura'yı görmüştü. Yanında, kendisi gibi devrimci olan, ama yeni işçi hareketinden biraz uzak duran kızı Doktor Enfrossina Rumara vardı. Bu görüşmelere yeni yeni katılmaya başlayan Kristin, üçünün de yakında tartışmalara karışacaklarını söylüyordu.

«Kurum»un ve yorgancı dükkânının karnı açlarından böyle şeylere alışık kimileri, kendilerine birer din kurbanı havası vererek, «kentsoylu sınıfın yere serileceği o kutlu gün» de ölmeye hazır olduklarını bildiriyorlardı. Nitza ölümden yanaydı. Acı çekmekten bıkmıştı. Adrien ille de o gün ölmek istemiyordu, ama arkadaşlarına «omuz vermek» için toplantıya gitmişti. Vah ki vah oğullarını çok seven analara!

Ölen falan olmadı, kentsoylu sınıfsa işçileri tetikte karşıladı.

O günlerde, polis müdürü, her şeyi iyi yanından almayı bilen, gözleri soğuk bakmayan, göbekli ve sakallı bir ada molan neşeli «cneaz» (1) Meruzzi'ydi. Efori salonu kalabalıktan yıkılır, polis ne edeceğini bilemezken, bizim harika polis müdürü sakalını düzelttiriyordu. Kara saplanan aynasızları onu nerde arayacaklarını

---

(1) Prens, başkan.

şaşırmış durumdaydılar. Kapı ağzındaki kavgadan sonra - içerdekiler leblebi yiyor, avaz avaz bağırarak Toplumcu Marşı'nı söylüyordu- «cneaz»ı berberde buldular. Dudaklarında kuşkulu bir gülümseme, ördek gibi salınarak boy gösterdi.

— Nerde gördünüz devrimi? diye sordu av köpeklerine.

İçlerinde Kristin'le Adrien'in de bulunduğu birkaç kırık burun kalabalığı yarıp Polis Müdürü'nün yanına ulaştı:

— İçeri girmemize izin vermiyorlar!

— Toplanma hakkı...

— Anayasa...

— Tamam, çocuklarım, tamam! Bütün bunlar var! Hadi bakayım, evlerinize! Eski dostlarım Ramura'larla Doktor Ttançif da katılsa, devrim bugün olmaz! Sorumluluklarımı düşünürler sanıyorum!

Bu lâflar Kristin'in hoşuna gitmedi, ama birkaç düzine partili, seçim toplantılarındaki gibi bağırarak yağ çektiler adama:

— Yaşasın Müdürümüz! Yaşasın «cneaz» Moruzzi!

Ve salonun kapısı bir anda ele geçirildi.

Ancak, polisler de, hünerlerini gösteremedikleri zaman müthiş üzülürler. Polisliğini göstermek için ele geçen bu güzelim fırsat kaçar mı hiç? O gece hiç bir şey olmadığını bildiren adamlarına şu karşılığı veren örnek polis müdürünü kim anımsamazdı:

— Yaa! Koskoca kentte hiç bir şey ol-

madı demek? Her şey yolunda, haa? Ee, peki biz ne bok yiyoruz burda? Demek bize gerek yok artık. Peki, baylar: istifalarınızı yazın!

İşte bu adamdan polislik dersi alan iyi öğrenciler, devrimi kendileri yapmaya karar verdiler. Bahane de hazırdı, toplantıdan çıkan adamlar polisle alay eder gibiydiler. Şu ulusal bayram günü habire **Toplumcu Marşı**'nı söylüyor, durmadan, kim olduğunu ve nerde bulup tutuklayacaklarını bilemedikleri birinin, Gorki'nin adını bağırıyorlardı. Dağılın derken itip kaktılar kalabalığı. Bu kadar yetti. Havaya kalkan birkaç yumruk, birkaç «kışkırtıcı» bağırma, ve gelsin polis copları, komiser kılıçları. Ardından, tutuklamalar. Suratları çarşamba pazarına dönen Nitza'yla Adrien de aralarında olmak üzere, elliye yakın insan. Ve gece, gündüzkinden daha büyük özenle dayaktan geçiriliş. Ertesi gün, her taşralı, yanında bir görevli, doğru doğduğu yere. «Geldiği yere gönderildi!»

Adrien'in adı gazetelere geçti. İbrail'in o aslan mahallesi bu habere dört elle sarıldı ve kendi bildiğince yorumladı:

— Ee, biliyorduk böyle olacağını! Serserinin teki! Çoğa kalmaz, iki süngülü arasında, prangaya vurulmuş görürüz! Düşünsene a kardeş: «toplumcu»ymuş! Senin anlayacağın, Devlet'e karşı! Yoo, bu kadarı fazla işte!

Zavallı anacığı hiç bir şey anlamıyordu:

— Neden karışıyorsun Devlet işine? Bizim gibilerin harcı mı bu? İnsan hem yoksul

olur da, hem kendini bakanlarımızdan daha akıllı sanabilir mi hiç? Ayrıcana, polisi, ordusu olan Devlet'e karşı, çıplak kolla nasıl «savaşacaksın»? Hem sonra, Tanrı aşkına de bana, nerden çıkarıyorsun Rus işçilerini «savunma»yı? Çıldırdın besbelli! Dedemle ninemin zamanında yaptığı gibi, ulu Çar'ın dilediği zaman gelip bizi tutsak edeceğini bilmiyor musun? Eh, dertli başımıza bir o eksikti doğrusu! Domuzlarımızı çalan, kadınların ırzına geçen, sarhoş Kazak askerleri! Devlet'i rahat bırak da kendi işinle uğraş!

Biriktirdiği parayı hemen hemen çarçur eden, yalnız ve üzüntülü Adrien, iki hafta can sıkıntısından patladı İbrail'de, neyse ki o arada Askerlik Kurulu'na çıktı, çürüğe ayrıldı, askere gönderilmedi. Şimdi artık özgürdü, istediği an sınır dışına gidebilirdi! Şubat'ın ortalarına doğru, yeniden Bükreş'e uzandı.

Mihail onu soğuk karşıladı. Tam iki ay, Adrien'in yerini koruyabilmek için, kendi bulup getirdiği ve iş aksamasın diye yardım ettiği geçici uşaklar aracılığıyla işverenle savaşmıştı. Şimdi artık, Adrien'in katına «temelli» bir oğlan gelmişti. Adrien'e, o tatsız toplantıya katılmamasını salık vermişti. Ama bizimki kafasının dikine gitmişti.

— N'olacaksın şimdi?

— Korkma, ekmek paramı senden istemeyeceğim! diye karşılık vermişti Adrien dürüstlüğe sığmayan bir tutumla.

Mihail'cik kızmıştı, eh haklıydı doğrusu.

Kırgın ayrılmışlardı. Adrien «Kurum»a dönmüş, birkaç gün sürtmüş, ölesiye üzülmüştü. Mihail'siz dünya bomboştu; «kurum», insanın yüreğine indirecek kadar hüzünlüydü. Hemen hiç çalışmıyordu. Nitza toz olmuştu. Hastalanan Makovey, buz gibi küçük odada sızlanıp duruyordu. Florea Baba'yla dinci alıp başlarını gitmişlerdi. Yalnız Leonard koltuğunda oturuyor, yanıbaşında uyuklayan sobada ısıtarak ya da hohlayarak ellerini kızıştırıyor, kuru lokmalarını çiğniyordu. Ama eski tüccarın kocaman duru gözleri de yavaş yavaş, hiç bir işe yaramayan bu yiğit yaşamın yüzde yüz kesin umutsuzluğu üzerine kapanmaya başlıyordu. Bilinen canlı kaygılarıyla sokağı kollamıyorlardı artık. Hiç bir şey beklemiyorlardı artık o yalancı sokaktan. Işıklı isteminden yoksun kalan yüz çökmüştü: alın daralmış, yanaklar sarkmış, dudaklar gülmeyi unutmuş, çene gevşemiş, burun delikleri birbirine yapışmış, renk solmuştu.

Leonard'ın şimdi bir tek kaygısı kalmış gibiydi: yarım saatte bir Makovey'in «ne yaptığını» görmeye gitmek, ellerini hohlayıp ısıtmak, ayağına sıcak tuğla koymak. Kimi zaman, kırk yılda bir gördükleri Kristin'e:

— İki metelik ver de, gidip Makovey'e çay alayım, diyordu.

Derken, günü birinde, ömründe ilk kez Adrien'e içini döktü:

— Evet... Öyle... Dükkânın elden gitmesinde benim kusurum Makovey'den çok. Devlet

kuşu gibi başıma konan o kadını gözden çıkarmalıydım. Makovey yeğenini hapiste bırakamazdı. Bütün yaşamı, biricik mutluluğu bu çocuktu. İnsan karı değiştirir gibi çocuk değiştiremez ki. Hiç düşünmedim bunu. Körlük ettim... Şimdiyse, çok geç artık. Ölmekten başka işimiz kalmadı. İkimiz de öleceğiz. Yakında.

Kürklere bürünmüş uşaklar zaman zaman «Kurum»un kapısını açıyor, ama hemen kapatıp sıvışıyorlardı. Issızlığı hoşlarına gitmiyordu. Bir an düşlerinden ayrılan Leonard, yarı aralık gözlerini kırpıştırıyor, sonra başını önüne eğiyordu.

Günün birinde, yaşlı bir kadın girdi içeri:

— Hasta, yaşlı bir beye bakacak uşağınız yok mu?

— Var! diye karşılık verdi Adrien. Ben gelirim. Ama «vergi»yi hemen ödemelisiniz.

— Peki ya bir hafta bile çalışmazsanız? Çünki iş ağır.

— On beş günlük deneme için söz size, ondan sonra çıkarsam, «vergi»yi kesersiniz.

— Böyle olursa veririm. Ne kadar?

— On frank.

Kadın parayı yazı masasına bıraktı:

— Görülecek bir işim var. Bir saat sonra sizi almaya gelirim.

— Vah zavallı dostum, vah! dedi Leonard, kadın gitikten sonra. İşin ne olduğunu bilmiyorsunuz. Bakacağınız adam, eklemleri birbirine kaynamış, yaşlı bir şişkodur, hafta-

da iki kez kucaklayıp banyoya götürmeniz, iki üç saat ovmanız gerekecek, çünki deri hastalığı da var. Kimse durmuyor o evde. Kâhyalığını yapan şu kadın, her ay İş Bulma Kurumları'm arşınlar. Herkes tanır onu. Benden size öğüt, gitmeyin. Dayanamazsınız. Pis bir iştir.

— Olsun. Yine de gideceğim.

— Haa... Anladım: bana şu on frangı kazandırmak için gidiyorsunuz.

— Ayrıca, şu anda özgürlük hiç bir şey demiyor bana. Canım sıkılıyor. Ne olursa olsun, bir iş yapmak istiyorum. Domuz yıkamaya bile giderim.

Leonard'ın dudaklarının ucunda acı bir gülüş belirdi. Kollarını masaya yaydı, başını ağır ağır, kenetlediği ellerine yasladı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

General İpatesku Sokağı'ndaki kimsesiz, yaşlı adam gerçekte hasta sayılmazdı. Kötürümdü. Adı Dumitresku'ydu. Eciş bücüş bir toprak ağasıydı. Varlıklıydı. Büyük bir kelebek derleyiciydi.

Adrien, eve gidince karşısında, ak sakallı, saçı dökülmüş, yaşlı mı yaşlı, saygıdeğer bir adam buldu. Yatağında, kocaman yastıklar arasında, gecelikle oturuyordu. Yirmi yıldır bu durumdaydı. Elinde bir büyüteç, gazeteleri okuyordu.

Yaşlı hizmetçi kadın Adrien'i efendisinin odasına itti, tek lâf etmeden çekip gitti, bu da delikanlıyı epey yadırgattı. Ağzının içinden günaydın dedi.

— Yaklaş, dedi yatalak adam, delici bakışlarla onu süzerek.

Adrien yatağa doğru bir adım attı.

— Biraz daha: korkma, yemem seni!

Yatağın dibine gelince, yaşlı adam eline yapıştı, hızla kendine çekti, tırnaklarına baktı. Adrien'in tırnakları uzundu; özür diledi:

— Keserim. Çok uzamışlar.

— Dokunma sakın! El sürmeni yasaklıyorum. Tam bana göre tırnaklar bunlar. Çünkü buradaki en önemli işin, haftada iki kez, sabah saat birde yıkanacağım günlerin dışında, her akşam, yatmazdan önce bütün vücudumu kaşımak olacak. Üstümdeki ölü deriyi çıkarmaktaki ustalığına göre, yıkanınam iki ya da üç saat sürer, ikinci işin de bu. Üçüncüye gelince, hamamdan çıktığım günlerin dışındaki sabahlar kafamı yıkamaktır. Hepsi bu kadar, oğlum!

Yatalak adamın evindeki yaşam hiç de kötü değildi. İş, tiksindirici de olsa, altında kalkılacak nitelikteydi. Akşam «kaşıması», uşağın, zavallı yaşlı adamın çırılçıplak soyunup kendini kaşıyıcının tırnaklarına teslim edeceği gece yarısına dek uyanık kalmasını gerektiriyordu. Kaşıma işi, bir saat süren, ağır bir işlemdi. Epey sabır ve ustalık gerektiriyordu. Kaşınan yer neresiyse -sırt, göğüs, kaça ya da bacakta- eller başparmaklardan bitiştiriliyor, «yanmalar»a yol açacak biçimde kendine doğru çekerek değil, sekiz tırnakla birden, ileri

doğru kaşınıyor, «kaşınma» gideriliyor, hasta uyku için gerekli rahatlığa kavuşturuluyordu. Böylelikle deri, kepeğe benzer, bir kat sinirlendirici pulcuktan kurtuluyordu. Kaşıma bittikten sonra, çarşaftan, aşağı yukarı bir avuç kabuk toplanıyordu. Hasta, gündüzleri, eğri büğrü parmakları, upuzun tırnaklarıyla kendi kendini kaşıyordu. «Kaşıma» kusursuz başarılmışsa, Bay Dumitresku zevkten inliyor, yaşama hayır dualar ediyordu. Adrien'i, ikisinin de bayıldığı reçellerle besliyordu. Kimi akşamlarsa iş istendiği gibi gitmiyor, o zaman da Adrien'in çıplak kolları batırılan tırnaklarla kan revan içinde kalıyordu. Kimi zaman, kolları, zehirli yaralar berelerle doluyordu.

Gece yarısı yıkanmalar, daha çok uyku bastırdığı için, yorucuydu. Leğen, yerdeki güzelim halıyı lekelememek üzere bin bir sakınımla davranılarak, hastanın odasına taşınıyordu. Kovalarca doldurulup boşaltılıyordu. Vücut yarım saat ıslandıktan sonra, her santimetre karesi ayrı ayrı başparmakla ovulmaya başlanıyordu. Deri, rendelenmiş peynir gibi dökülüyordu. Uzun, sıkıcı bir işti bu. Yaşlı adam habire orasını burasını yokluyor, iyi temizlenmemiş yerleri gösteriyordu.

— Şurayı... Şurayı da... Hah,, biraz da burayı...

İlerki günlerdeki rahatı, bu temizliğin yapılış biçimine bağlı oluyordu. Kimi zaman, boncuk boncuk terleyen, pelteleşen bu iki insan-

cık, biri leğeninde, öbürü taburesinde, kolları suyun içinde, uyuyup kalıyorlardı.

— Hadi bakalım! diyordu uyanan hasta. Şurda, kalçalarımda küçük bir yer kaldı. İyi ov. Nefis armut reçeli veririm sana.

Aynı derecede kılı kırk yararak yapılsa da, sabahleyin kafanın yıkanması kolaydı. Adam, yatağında, kocaman bir muşambanın üstüne, Türk gibi bağdaş kurarak oturtuluyor leğen dizlerine yerleştiriliyordu. Başı birkaç kez sabulanıyor, köseleye dönmüş tepesi ovuşturuluyor, yanakları, boynu iyice ovuluyor, sonra bol temiz suyla yıkanıyordu. Adrien, her yıkamada, yaşlı adamın kişiliğine verdiği bir gariplikle karşılışıyordu.

Adam, her şeyi peşin parayla ve kuruşu kuruşuna ödediği için, tıkabasa para doldurduğu kocaman keselerini, genellikle yastıklarının altına koyuyordu. Ayda bir kez, bankacısı geliyor, istediği parayı ona yüzlük ve yirmilik kâğıt, beşlik, teklik ve yarım franklık gümüş paralar halinde getiriyor, bir yığın da iki santimlik, bir santimlik bozuk veriyordu. Örneğin, mutfak için yarım kilo et alınacaksa ve etin kilosu otuz beş santimse, kesesinden on sekiz santim çıkarıyordu. Baş tutkusu buydu, ve Adrien her seferinde şaşıp kalıyor, ama bunu göstermemeye çalışıyordu. Yalnız, nedendir bilinmez, başı yıkanacağı zaman, ihtiyar deri keselerini yastığın altından çekiyor, leğenin

altında, donunun içne sokuyordu. Bir gün, gülmekten kırılarak bunun nedenini sordu.

— Biraz canın sıkılacak, ama anlatayım, dedi işveren. Nedeni şu: bir keresinde paramı çaldılar! Senin yaşında, ama salak bir uşağım vardı. Kötü yıkıyordu beni, ben de onu tırnaklıyordum. Bir gün, o sırada yastığının altında sakladığım iki keseyi de yürüttü. Daha kötüsü, tırnak batırınalarıma duyduğu öfkeyle, leğeni kafama boca etti, yatağı ıslattı, benim gibi, yardımsız bir gün bile yaşayamayan zavallı, yatalak bir adamı öylece bırakarak çekti gitti... O günden beri, parayı apış aramda saklıyorum.

— Benim de o oğlan gibi yapacağımı mı sanıyorsunuz?

— Bilmem! Hayır. Sanmıyorum. Ama alıştım bir kez.

Gerçekten de sanmıyordu. Kaba saba, eli sıkı, huysuz bir adamdı, ama akıldan, hattâ kültürden yoksun değildi. Adrien'in uşak yaradılışlı olmadığını hemen anladı, saygı göstermeye başladı, bu saygı her gün edebiyat ve günün fikirleri üstüne yaptıkları, yarı dostça konuşmalarda, iç dökmelerde kendini belli ediyordu. Delikanlıya, güzel geçen, özgür toprak ağalığı günlerini, doğa sevgisine adadığı gençliğini, çeyrek yüzyıldan fazlasını verdiği kelebek avcılığını anlattı.

— Duvarlarda gördüğün delmeler, elimdekilerin onda biridir. Beş yıl önce, hastalı-

ğım ağırlaşıp da öleceğimi sandığım günlerde, onda dokuzunu dostlarıma dağıttım. Ama sonra iyileştim ve onları verdiğim için kendi kendimi yiyip bitirdim. Geri kalan üç beş yıllık ömrüm boyunca seyredebileyim diye ödünç vermelerini rica ettim, ama ancak birkaç tanesini geri getirdiler, onlar da en güzelleri değildi.

Zaman zaman ansızın heyecanlanan yatalak, «oğul sevgisine duyduğu gereksinim»le ilgili, kolayca yakalanan anıştırmalar yapıyor, Adrien bu oğul sevgisinin ne biçim bir şey olduğunu yorumlamakta hiç güçlük çekmiyordu, çünkü adam duygusal sözlere, niyetini açığa vuran el kol hareketleri ekliyordu.

— Bana iyi davranır, azıcık sever, şu bir kaç yıllık ömrümde, benim gibi yalnız bir ihtiyarcıkla uğraşırsan, ölünce servetimin bir bölümünü sana bırakırım.

Ve arkasından, gözleri dışarı uğramış bir halde ekliyordu:

— Gel, yavrum, gel de seni bağrıma bastırayım!

Adrien, karşılık vermeden, mutfağa sıvışıyordu. Yaşlı adam birkaç gün üstelemiyor, ama sonunda ereğine varacağını umuyordu. İyi yürekli, yumuşak, hattâ eliaçık davranıyor, uşağının günlük parasını arttırıyor, reçeller sunuyordu. Yatalak ,yalnız sütle, kızarmış ekmekle ve meyveyle besleniyordu, et sırf mutfak için alınıyordu. Şöyle en kötüsünden, bir lokmacık. Çok daha iyisinden, çok daha fazla

alınmaya başlandı, bu da, ömrünü evin tozunu almakla, yırtığını söküğünü onarmakla geçiren, suskun, soğuk yüzlü hizmetçi kadını epey şaşırttı. Her gün süslü arabasıyla ormanda gezmeye çıkan Bay Dumitresku'nun giyinip soyunmasına yardım ettiği gibi, gece yıkanmalarına da yardımcı oluyordu. Bu giydirip soyma işine iki hizmetli yetmiyordu, çünkü hastanın eklemleri birbirine kaynamış, sertleşmiş, eğrilip bükülmüş kolları bacakları giysilere, ayakkabılara, eldivenlere bin bir güçlükle giriyordu. Tam bir saatta bitiriyorlardı bu işi. Adam acı çekiyor, inliyor, küfürler savuruyordu. O bir yandan değneğine yaslanırken, uşakla hizmetçi kadın da koltuk altlarından tutup arabaya götürüyorlardı. Kapkara yas giysileri, göğsünü kaplayan ak sakalı, sert bakışları, kazık gibi oturuşuyla insanın yüreğini burkan bir ağa haline geliyordu. Ama hızla geçip giden atlı arabanın içinde görenler, o korkunç kötürümlüğünü farkedemiyorlardı.

Mutsuz adam, özellikle bu gezintilerden dönüşte, yatağına yerleştirildikten sonra Adrien'in canını sıkıyordu «oğul» sevgisi gösterileriyle. Neyse ki, insan ruhunun yüceliği en yoz adamda bile saygı uyandırdığından, delikanlının kişiliği sapığı yola getiriyor, belli bir sınırı geçmesine izin vermiyordu. Ancak, ne yazık ki, kötü huyun gücü ruhunkinden fazladır ve habire insanı küçük düşürmeye çalışır.

Bir keresinde, müthiş, mide bulandırıcı bir sahne geçti aralarında. Adrien, sekiz gün önceden haber verme zorunluluğunu falan unutup hemen çekip gitmeye kalktı. Ondan sonra da her şey gün günden kötüleşti. Evin içi cehenneme döndü. Efendisi hiç bir şeyi beğenmez olmuş, uşağının kollarını tırnaklayıp kan içinde bırakmaya başlamıştı. Öyle ki, bir sabah, başın yıkanması sırasında çileden çıkan Adrien yaşlı adamın tepesine bir yumruk indirdi ve, ipi kendi eliyle boynuna geçirircesine:

— Bu ne rezillik be! diye haykırdı. Evini ateşe verir, seni de içinde sıçan gibi kızartırım ha!

Hemen o akşam, hizmetçi kadının çağırdığı asık suratlı biri, mahallenin komiseri, yatalağın odasına süzülüyordu. Az sonra da Adrien yargıçlarının önündeydi.

— İşte beni döven, sıçan gibi yakmaya kalkan herif!

Adrien, efendisinin gözü önünde, ağzından burnundan kan gelene dek dövüldü. Sendeleye sendeleye odasına döndü, bütün yüzü ve vücudu yediği tekme ve yumruklarla çürük içinde kalmıştı. Birkaç gün kıpırdamadan yattı. Tez elden bulunan başka bir uşak yardım etti yaşlı adama.

İyileştikten sonra, parasını falan da istemeden, çıkınını hazırlayıp kapıya yollandı. Tam o sırada, hizmetçi kadın, ağzını açmadan bir

kâğıt parçası tutuşturdu eline. Yaşlı adam: «Rezilin biriyim ben. Diz çöküp özür diliyorum senden. Gelip beni bağışlamadan gitme gitme sakın: pişmanlıktan ölürüm» diyordu.

Adrien de gitti. Daha odaya girer girmez, cellâdın gözlerinden yaşlar boşandı.

— Bak, yavrum, senin deyiminle beni böyle bombok yapan insanlarıdır. Gördüğüm her şeye âşık, özellikle de doğaya vurgun, iyi yürekli, acımak nedir bilen biri olarak doğdum. Yanımızda çalışan, anlattığı öykülere, yaptığı maskaralıklara bayıldığım genç bir çoban, on iki yaşındayken benimle öyle güzel «eğlendi» ki, vücuduma aşıladığı zevkten geçemez oldum, en başta gelen gereksinimim oldu, açlığı bile bastırdı... Benim talihsizliğim, mutsuzluğum da bu işte. Sana karşı işlediğim suçu bağışlar mısın?

Adrien kapı yanında duruyordu.

— Bağışlıyorum.

— Peki, üç beş kuruş versem kabul eder misin?

— Yoo, bu olmaz işte. Yalnız alacağımı kabul ederim. Çekilen acılar parayla ödenmez.

Martın sonu geldiği halde, tam bir Sibirya soğuğu. İncecikten yağan güzel bir kar, bir kaç gündür, dört bir yanı çıngırak sesleriyle dolduran kızakların yel gibi uçmasına izin veriyordu.

Adrien, bavulu omuzunda, dışarda kendisini yaşamın mı, yoksa geri tepecek hastalığın

mı beklediğini bilmeyen, içi boşalmış, ruhu ağırlaşmış bir halde hastaevinden çıkan veremli gibi ayrıldı General İpatesku Sokağı'ndan. Belirgin hiç bir duygu yoktu gönlünde. Ne sevgi, ne de nefret. Ne umut, ne de korku. Beş haftalık dört duvar arasına kapanış, o korkunç son sahnenin görüntüsüyle, onu tam anlamıyla kayıtsız bırakıyordu yeniden kavuştuğu özgürlüğü karşısında. Hattâ, artık hiç haber alamadığı Mihail'i bile görme gereğini duymuyordu. Ve ne gariptir, çok iyiydi böyle: içinden gelen bir istemle şu ya da bu yöne itilmemek hoşuna gidiyordu.

Ana caddelerden birinin ortasına geldiğinde, hayalet gibi geçip giden kızaklar, ağaçları kaplayan buz, görünümün göz kamaştıran aklığı içinde kızağa binme isteği uyandırdı. Birine seslenip bindi.

— Nereye gidiyoruz?

— Nereye isterseniz. Biraz gezdirin beni. Durun bakayım, Dâmbovitza rıhtımı boyunca dolaşlım.

Yüzünü kamçılayan soğuk, tam uyandırmasa bile, iyi geldi. Bavulu ayaklarının dibinde, gözleri yarı kapalı, bu koşuyu nerde durduracağını bilemeden uyukluyordu. Yapılar, ağaç dizileri, koşuşan yayalar, zaman zaman da kürklere bürünmüş soylu bir hanımın ya da varlıklı bir beyin görüntüsü yıldırım gibi, ters yönde, yanından geçip gidiyordu. Kızaktaki kalın battaniyeye sarındı. Kotroçeni'ye gelince, kızakçı sordu:

— Devam ediyor muyuz?

— Hayır. Zafer Caddesi'ndeki iyi pastaevlerinden birine götürün beni.

Pastaevinin önünde, pek de içaçıcı olmayan bavulunu ne yapacağını düşündü. Aman canım:

— On dakika bekleyin, dedi kızakçıya.

İçeri girdi, pasta ısmarladı, dükkânın dibindeki bir masaya yerleşti. Tam bu sırada, Luçya aklına geldi, bir dakika sonra da, toplumcuların kır şenliğinde tanıdığımız avukat Putzi'yle birlikte kız boy gösterdi. Adrien, görünmemek için sırtını döndü, ama soluğunu kesen bıçağı yüreciğine yemişti. Gözlerini yumdu, eski oynaşıyla kadının yeni tavladığı adam çıkıp gittikten sonra bile, başı göğsünde, vücudu kurşun gibi ağır, öylece kalakaldı. Sonra dudaklarından, kuruyan dudaklarından şu sözler döküldü:

—Putzi! Putzi'yi geçirmiş yerime!

İyi ama, neden bu iş onu böylesine üzüyor, şimdiye dek tatmadığı bir acı veriyordu acaba? Seviyor muydu Luçya'yı? Hem de bu kertede? Peki, öyleyse neden bırakıp gitmişti? Kızcağız kaç mektup yazmıştı. Bir tekine bile karşılık vermemişti. Ee?

«Evet... Ama... Putzi!»

Putzi, ya da başkası, ne ayrımı vardı?

«Hayır! Hayır! Korkunç bir şey bu! Şimdi de Putzi yatıyor **Luçya'mla**!

Luçya'sı!

Kolu kanadı kırık kalktı. Kızak onu «Kurum»a bıraktı, ama kapıdaki kocaman asma kilit dükkânın kapandığını haber veriyordu. Yorgancıya girdi. Bütün takım oradaydı. Hem de aynı kişiler. Yüzler, her zamanki gibi gülmüyordu. Kristin de çalışıyordu. Kimse dönüp bakınadı Adrien'e. Karşılıklı selâmlaşma. Hepsi o kadar. Sonra, Kristin:

— Makovey dünden beri morgda, dedi.

Adrien de kestirmişti öyle olduğunu.

— Peki ya Leonard?

— Yarı çıldırdı. Mutlak canına kıyar!

— Hiç bir şey yapamaz mıyız onun için?

— Ne yapabiliriz? Yüz frank ödünç mü verelim? Ya da iki yüz frank? İstemiyor ki! Biz de çok iyi anlıyoruz onu.

— Nerde şimdi?

— Yarınki gömme törenini hazırlıyor.

— Mihail biliyor mu?

— İngiliz Oteli'ne gireli beri yüzünü görmedik.

Adrien, gidip ona Makovey'in öldüğünü haber vermemeyi kararlaştırdı. Neye yarardı? Çıktı.

Boş... Bomboş... Yaşamın boşluğu.

Yoo, hayır. Putzi ha! Ah, ah! bir de Luçya, bütün Putzi'lerden tiksindiğini söylerdi! Hadi canım sen de, kadın dediğin değişmez hiç!... Evet, kadınlar birbirinin aynıydı, ama hançer de yüreciğindeydi. Üstelik de, gittikçe derine iniyordu: Luçya Putzi'yle yatıyor! Ola-

cak şey değil! Nasıl unutacaktı bunu? Hem de yapayalnızken. Mihail'siz. Makovey de ölmüşken. «Kurum» da öyle. Yorgancılar soğuk, suskun, hattâ düşmanken.

«Hey ulu Tanrım, nerde benim insanlığım?»

Üç karış yüksekliğindeki basılmış kar, kaldırımları dümdüz etmişti. İnsan yayalara ayrılmış kesimde mi yürüdüğünü, yoksa yola mı taştığını kestiremiyordu. Kızaklarla yayalar birbirinin arasından geçerek, karman çorman yol alıyorlardı. Herkes birbirine küfrediyordu. Gerek dışardaki, gerek kafasının içindeki karışıklık Adrien'i her adımda derde soktu, gelip geçene tosladı, az kalsın yere yuvarlanıyordu.

Nereye gittiğini bilmeden yürüyordu. Biri bir yanda, öteki öbür yanda bulunan Mihail'le Luçya'nın evleri onu tam ters yöne sürükledi. Her ne kadar aklından çıkmıyorlarsa da, sevdiği bu insanları görmeye gitmek niyetinde değildi.

Hayır, gitmeyecekti onları görmeye! Luçya'yı görmek, hem küçük düşürücü olurdu, hem de hiç bir işe yaramazdı: Putzi'yle yatıyordu. Kendisini istemiyordu. Mihail'e gelince... Mihail de inatçıydı. Neden hiç arayıp sormamıştı? Adrien, Mihail gibi bir kardeşe söylenmeyecek aşağılık bir lâf etmişti ondan «ekmek parası» istemeyeceğini çarpmıştı çocuğun suratına. İyi ama, bu da ömür boyu surat asmaya yeter miydi? Kendisine böyle hınç bes-

lemeye yeter miydi? Şu anda içinden geçenlerden kuşkusu mu vardı yoksa? Düştüğü umutsuzluğa inanmıyor muydu? Onu canına kıymaya bile itebilecek umutsuzluğa!

«Evet: canıma kıyabilirim! Her şey boş çünkü!»

Birden kendini Soçek Kitabevi'nin camı önünde buldu, yeni çıkan kitaplar, o arada Eminesko'nun şiirlerinin güzel bir baskısıyla İbsen'in **Hortlaklar**'ı kocaman bir sergene sıralanmıştı. Hemen hemen soğuk bir tavırla baktı kitaplara:

«Siz de bir yanılsamadan başka bir şey değilsiniz! Güzelliğiniz mi? Bizim gönlümüze bağlı. Mutluysak, ya da hiç değilse yaşamımızdan hoşnutsak, tepemize oturtulacak bir kucak saman bile bizi varolduğumuza şükrettirmeye yeter. Mutsuzkense, cenneti verseler neye yarar!»

İtilip kakıldığını hissedince, dudaklarında küçümseyen bir gülüş, merkez postanesine doğru yürüdü, bir kalabalıkla karşılaştı. İlgilendi. Paltosunun yakasına bir rozet takmış yaşlı bir adam, karlar içersinden kaldırılan bir garibana vurmuştu. Tam İlatari Kilisesi'nin önünde idiler, ve iyi bir Hıristiyan olan yaşlı bey, haç çıkarmak üzere durduğu sırada, dövdüğü gariban, kaba sofuların günahlarına takılan halk şakasıyla seslenmişti:

— Kocaman bir haç çıkar, çünkü şeytan iyice kocadı!

— Hey ulu Tanrım! diye bağırdı Adrien, yerden kaldırılan adama bakarak. Sen misin, pekâlâ?

Pekâlâ'ydı bu, sofulara duyduğu nefretle, yakasındaki nişana aldırmadan, dinsel görevini elin günün içinde yerine getiren Hıristiyanla dalga geçmişti. Adrien koluna yapışıp kalabalığın arasından çıkardı onu, ardından sürükledi:

— Ne diye dalga geçtin adamla?

Ceketle dolaşan Pekâlâ buz kesmişti. Burnundan akan kanı siliyordu. Az ilerde yere yıkıldı. Adrien onu kaldırdı, koluna girdi:

— Adam çok mu kötü vurdu, yoksa hasta mısın?

— Yok canım... bir şey değil. İki gündür yemek yemedim.

— Eh, dindar heriflerle dalga geçmenin, kendini dövdürmenin tam sırasıydı öyleyse!

Brezoyanu Sokağı'ndaki içkili aşevlerinden birine girdiler. Adrien yemek listesine baktı, lahana turşulu iki domuz yahnisi ısmarladı. Pekâlâ, yemeğini yiyecek yerde, kısık sesle söylev çekiyordu:

— Boş inançlarla, bilgisizlikle savaşmalıyız. Bir toplumcu olarak görevimizdir bu. Halkın kafası bunlarla doldurulmuş. Kilise ha! Kitlelerin kurtuluşunun en büyük düşmanlarından biri! Yüzündeki maskeyi düşürmeliyiz Kilisenin!

— Bırak şimdi bunları da, yemeğini ye!

— Papazlar, anamalcılığın ekmeğine yağ süren Tanrı'nın candarmalarından başka bir

şey değil. Öbür candarmalarla el ele verip köylülerimizi köle gibi yaşatıyorlar. Bunun için...

— yemek yemeli. Hadi bakalım, Pekâlâ: Sonra konuşursun.

Adam birkaç lokma atıştırdı, sonra yeniden başladı:

— Kitleleri aydınlatmak istediğimiz zaman dayak atıyorlar. Bu da gösteriyor ki, halka götürülen ışık, dünyayı yönetenlerin işine gelmiyor. Karl Marx ne güzel söylemiş...

— Karnın açken, canı cehenneme Marx'ın! Yesene be Tanrı'nın kulu!

— Açım... Ama zararı yok. İnsan açlıktan ölmez. Ama söylemeliyim...

—Ne söyleyeceksin bana? Dinin kötüye kullanıldığını mı göstereceksin? Bu da adamına bağlı! En yüce inançlar, insanların elinde bir baskı, beyin yıkama aracı olup çıkıyor. İşte buna eminim. Az önce seni döven dindar kaba adamın biriymiş. Ama bütün inananlar kaba değil; kanıtı, Tanrı'ya inanan, ermiş anam.

Pekâlâ yemeğini yiyor, Adrien'in dediklerini onaylamıyor, homur homur homurdanıyordu:

— Kötü bir toplumcusun sen. Yeterince okumamışsın. Toplumculuk, kentsoylu sınıfın bütün inançlarını temizleyecek. Hepsi çürümüş bu inançların...

— Eh, öyleyse, sen de şunu bil ki, ben senin toplumculuğunun şaşmazlığına inanmıyorum!

— Benim toplumculuğum ha!

Çatalı fırlattı, kalktı, yemeğini bitirmeden yel gibi çıkıp gitti.

Adrien'in canı sıkıldı.

«Susmalı, karnını doyurmasına izin vermeliydim. Zavallı Pekâlâ!»

Bir kahve ısmaladı, sigarayla içti, yeniden hüzünlere daldı. Neden bırakmıştı Luçya'yı? Onunla evlenmeli, **Dimineata'nın** önerdiği sürekli işi kabul etmeli, geleceğini güvenlik altına almalı, bir yuva kurmalı, anasını mutlu etmeliydi. Çizdiği tutum ne işine yaramıştı! İşte, hiç bir yere gitme arzusu duymadan, yalnız, yapayalnız kalıvermişti. Dostluk, kitaplar, bağımsızlık: boş şeyler! Luçya'yı Putzi'nin kucağına atmıştı, buydu işte saydığı değerlere inanmanın sonucu. Şimdi artık hiç bir işe yaramadıklarını görüyordu. **Luçya'sı**, Putzi'nin sevgilisi olmuştu! Boğulacak gibiydi. Bir sigara daha yaktı, yemek parasını ödedi, çıktı.

Çıkar çıkmaz karayel yüzünü kamçıladı.

Eski yağmurluğu içinde soğuktan buz kesmiş, Dâmbovitza rıhtımında yarı bilinçsiz üç saat yürümekten bitkin düşmüştü, akşama doğru, Bit Pazarı'nın önünde buldu kendini. İçeri girdi. Bir Yahudi üstüne atladı.

— Ne verebilirim size?

— Bir tabanca.

Satıcı gülünç bir biçimde geriledi.

— Ta-ban-ca mı? Ooo, pek satılan bir şey

değil bu. Başka bir şey istemez miydiniz? Örneğin, iyi bir giysi dolabı; hemen hemen yeni iskemleler; harika bir lamba...

Başka Yahudiler aldı çevresini:

— Ne istiyormuş?

İlk satıcı kollarını iki yana açtı:

— Tabanca!

— Bu soğukta!

Adrien pazarın diplerine yürüdü, 6,35 lik bir tabanca buldu. Birkaç kez şaklattı. Silâh iyi çalışıyordu.

— Mermeniz var mı?

— İki tanecik var.

Beş franga aldı tabancayla mermileri, ilk satıcıların Yahudice alaylarına konu olmamak için pazarın öbür ucundan çıktı.

Sokakta, müthiş bir rahatlık duydu. Beyni yeniden çalışmaya başlamıştı. Yüreğindeki sızı yokolmuştu. Yorgunluk da. Hiç bir yük yoktu artık üzerinde.

«Çok garip! diye düşündü. Dişçinin elinde kerpeteni görür görmez geçen diş sancısı gibi. Kırk yıl yaşasam inanmazdım böyle bir şeye.»

Dokununca sızlayan tek bir nokta kalmıştı: Luçya, Putzi'yle yatıyordu! İşte bunun çaresi yoktu. İşte bunu hiç unutamayacaktı. Ama bu sefer acı dayanılmaz hale gelince, kurşunu beynine sıkacaktı.

Gerçekten kıyacak mıydı canına? O yürekliliği gösterebilecek miydi? Peki ama neden olmasındı? Ölümden beter acılar var yer-

yüzünde. Her neyse işte... Tabancası vardı artık. İşler kötü gitti mi, asılırsın tetiğe.

Şimdilik, üşümüş, çay istiyordu. Yanında yöresinde, kucakları yakacak odunla dolu, yüzleri, ve elleri buz tutmuş çocuklar karayelle boğuşuyordu. Ikış tıkış kulübeciklerine mutluluk getirecek odun parçalarını sevgiyle göğüslerine bastırmış, yiğitçe ilerliyorlardı. Adrien çok iyi bilirdi bunun ne demek olduğunu:

— Alın size on beş santim, beş kilo odun verin bana! diye az mı bağırmıştı çocukluğunda oduncunun dükkânında.

«Ah! Neden insanlar hep çocuk kalmıyor!»

Vakaresti Caddesi'ndeki gürültülü halk çayevlerinden birine girdi. Buhardan göz gözü görmüyordu. Yoksulluktan kırıldığı halde, geveze, canlı, zeki, şakacı bir Yahudi kalabalığı vardı içerde. Yer bluabilmek olanaksızdı. İnsanlar ringa balıkları gibi üst üste yığılmışlardı. Yirmi santimlik bir tas çaya eğilen dört beş kişi, hemen hemen renksiz, şekersiz, kaynar suyu höpürdetiyordu. O arada kafalar, gözler, kollar, özellikle de diller çılgınca bir gereksinimle kendi görüşünü benimsetmeye, bir çırpıda her şeyi söylemeye, karşısındakini pes ettirmeye uğraşıyordu.

Adrien orda güzel bir iyimserlik banyosu yaptı ve o gülünç tabancaya sımsıkı sarılmış elini cebinden çıkardı.

Şu kalabalığa bak! Bin bir dert altında ezilen şu kalabalığa! Nereye gitti bütün o çek-

tikleri acılar? Şu ter içinde kalmış, ışıldayan yüzlerdeki alaycı bir neşeyle gülen pırıl pırıl gözler. Partallara bürünmüş, yarı yarıya ya da hepten aç, görüp tanımak ya da sırf karşılamak, yer vermek, şamatlarına ortak etmek, zihnini çelmek, ya da karıştırmak, şöyle ya da böyle «dilini çözmek», oraya hiç yakışmayan şu yaslı suratı bıraktırmak üzere dönüp kendisine bakan leş gibi insancıklar!

Adrien kalabalığın arasından geçti, geri döndü, yüzü kızararak ordan sıvıştı. Çünkü orada, ne gerçek, ne de simgesel anlamıyla — özellikle simgesel anlamıyla— kendisine yer yoktu.

Bulvar Kahvesi'ne gitti çay içmeye. Pek az insan vardı içerde. Bir sürü ayna, bakır, nikel. İnsana düşman bir temizlik. Kasada sopa gibi bir kadın. Esnemelerini yarıda kesen garsonlar. Loş bir elektrik ışığı, tek gözlüklü, efendi mi efendi, yanlarında oturanı göz ucuyla kollayan beyler. İçeri yeni bir müşteri girer girmez kesilen, alçak sesli konuşmalar.

Burası da ona göre değildi. Adrien, tek gözlüklü gözlerin tatlı tatlı her yanını didiklediğini, cebindeki tabancayı bile gördüğünü seziyordu. Ilık çayını bir dikişte bitirdi, ordan da tüydü.

— Canı cehenneme o denetimli kafalarınızın!

Günlük işlerini bitiren yorgancıların çay içtikleri saattı. Adrien onlara katılmak isteme-

di. Ne konuşmak istiyordu, ne de herhangi birini görmek. Cebinde işliğin avluya bakan kapısının anahtarı vardı, saat dokuza doğru, dükkân kapanırken gelmeyi kararlaştırdı. Peki ama, o saata kadar nerde vakit geçirecekti? Aşevinde mi? Aç değildi.

Gerek soğuktan, gerek öteki yerlere duyduğu tiksintiyle, yine de bir aşevine girmek zorunda kaldı.

Hey ulu Tanrım, umutsuzluk ruhunuzu kemirirken nasıl da iç karartıcıdır saatlar! Adrien, hiç bir zaman bilmemişti zamanın uzunluğunu. Tam tersine, onun için, hiç bir şey yapmadığı anlarda bile, vakit hep dardı. N'olmuştu birden? Nasıl bozulmuştu o güzelim dengesi?

«Belki de hastayım. Mihail, veremin tepemizde kol gezdiğini söylemişti.»

Olabilirdi. Ama beri yanda kesin bir olgu vardı: Luçya! Düşsel bir acı değil, dayanılmaz bir işkenceydi bu. Herhangi bir olay çıkıp da tez elden ona bu acıyı unutturmadıkça, kurtulamayacaktı. Peki ama hangi olay?

Adrien bulunduğu içkili aşevinin müşterilerine çaktırmamak için, bin bir sakınımla yağmurluğunun cebinden tabancayı çıkardı, dizlerine koyup inceledi:

«İnsanın kolunu kaldırması, tabancayı şakağına dayaması, tetiğe asılması korkunç bir şey olmalı.»

Şimdilik, bu hareketi yapmaya kararlı de-

ğildi. Ama dilediği zaman yapabileceğini bilmek içini rahatlatıyordu.

Saat dokuzda işliğe giriyordu, ışık yakmadan «kurum»a geçti. Leonard oradaydı, sıralardan birine uzanmıştı, sokak lambasının aydınlığı yüzüne vuruyordu. Odanın ıssızlığı Adrien'in içini dondurdu. İyi akşamlar diyecek, ya da başka bir şey söyleyecek gücü bulamadı. Birkaç gündür tıraş olmamış Leonard'ın hemen yanındaki iskemleye oturdu. Uzayan sakalı onu tanınmaz hale getirmişti. Ağzı yarı açık, gözleri yarı kapalı, kırpmadan Adrien'e bakıyordu. Gözleri görünmüyordu. Dolayısıyla, bakışı bakışa benzemiyordu. Bakıştan çok, bir tutumdu. «Hazırım artık» der gibiydi.

Adrien, on dakika sonra, Makovey'in ölüsünün onları birbirinden ayırdığını, bu yaşarken ölmüş adamın yanında bulunmasını gereksiz hale getirdiğini anladı. Çekilip gitmek istiyor, ama bunu nasıl yapacağını bilemiyordu, tam o sırada, sokak lambasının direği, Mefisto'nun sopasıyla çınladı, kaçık adam, boğuk, iç karartıcı bir sesle uludu:

— **Li—vor—no—o—o!**

Adrien sıçradı. Kalktı, ürpererek işliğin ambarına gitti, eski yorganların arasına gömüldü, az sonra bastıran uyku onu alıp hiçliğe götürdü.

Ertesi sabah Makovey toprağa verilecekti. Adrien yorgancı açılmadan kalkıp sıvıştı. Bütün gününü tarih müzesiyle doğal tarih mü-

zesinde geçirdi. Hiç bir şey görmeden. Ruhu her zamankinden daha boş. Akşam, saat yedide, küçük bir lokantada yemek yerken, masa komşusu genç bir kadın göz kırptı. Adrien bu çağrıyı hemen kabul etti, kahveyi birlikte içtiler, kenetlenen çenelerini bir an bile gevşetmeden, sert geçen kış ve «işsizlik» konusundaki yavan sızlanmaları dinledi, sonra Koltsea Sokağı'ndaki küçük bir otelde kadınla yatmaya gitti.

Bütün gece elini sürmedi kadına. Sabahleyin, Türk kahvesini içerken, gazetelerde korkunç bir haber bekliyordu onu: Leonard, bir gece önce canına kıymıştı. Gazete şöyle diyordu: «Ünlü toplumculardan Bay Kristin, Leonard'ın, eski ortağının toprağa verilmesinden sonra uğradığı ruh çöküntüsünden kaygılanmış, akşam sekizde, durumunu öğrenmek için, İş Bulma Kurumu'na gitmiştir; onu, **vücudun alt kesimi yerlerde süründüğü halde, Kurum'un iç kapısının tokmağına asılı bulmuştur.**»

Adrien gözlerine inanamıyordu.

— «Kapı tokmağına ha! Boğulabilmek için yerlerde süründü besbelli! Aman ulu Tanrım, ne korkunç şey!»

Bu ölüm onu ürküttü. Ölümden gözü korktu. Büyük bir yaşama, her ne pahasına olursa olsun yaşama gereksinimi onu İngiliz Oteli'ne sürükledi. Mihail'in kollarına atılmak, özür dilemek, sonra Bükreşten ayrılmak ,birlikte yabancı ülkelere, herhangi bir yere gitmek, ya-

şamın, güneşin, özgürlüğün, hattâ yoksulluğun tadını çıkarmak istiyordu!

Ama bu umut nöbeti pek kısa sürdü. Gece bastırdığında, kararsızlık içinde, Mihail'in mahallesindeki kahvelerden birindeydi. Dostunu, suratı asık, aralarındaki bağı tümden koparmaya hazır bulma düşüncesi, birkaç kez otelin kapısından çevirdi onu. Saat onda, işlikteki yatağına döndü.

Sabaha dek uyuyamadı. Yerlerde sürünen cesetle kapı tokmağı bütün gece gözünün önünden gitmedi.

Günlerden pazardı. Yorgancı kapalıydı.

«Bugün ancak karnım çok acıkınca kalkarım», diye düşündü.

Gerçekten de, birkaç saat uyuduktan sonra, öğleyin kalktı. Bakışları, başucundaki iskemleye koyduğu tabancaya takıldı. Giyinip dükkândaki sobayı yakarken, ilerki günlerde neyle karşılaşacağını düşünüyordu. Sonunda canına kıyacak mıydı, yoksa yaşam ölüme baskın mı çıkacaktı? Kendini asan dostunun yardımıyla, yüreği, şu anda tabancanın canına yönelttiği tehlikeyi uzaklaştırmıştı. Peki, ya sonra? Doğrusu, sonrasını bilebilmek için varını yoğunu verirdi.

Mahalleyi şöyle bir dolanıp ekmek, peynir, çay ve şeker aldı. Dönüşünde, Mihail'le karşılaştı, iskemlelerden birine oturmuş, tabancayı bir eline, iki mermiyi de öbürüne al-

mıştı. Pek fiyakalı giyinmişti; bavulu yanıbaşındaydı, bunu gören Adrien, işten ayrıldığını anladı.

İki dost, bir süre, ses çıkarmadan bakıştılar; Adrien, öteberisi koltuğunda, ayakta dikiliyor, Mihail'se, tabancanın konduğu iskemlede oturuyordu. Silâhı göstererek:

— Bu oyuncak da nesi? dedi. Leonard'ın ardından gitmeye mi kararlıydın yoksa? Peki ya anan? Senin gibi bir bencil için yaşayan anacığın? Aklına bile gelmiyordu, değil mi?

Baktı ki bizimki susuyor, öfkeyle ekledi:

— Eşek sen de!... Ben de kalkmış, sana Mısır'dan, Yunanistan'dan, yolculuktan söz etmeye gelmiştim!... Değmezmişsin!

Neamtz Manastırı
(Moldavya Karpatları), Kasım 1932.

PANAİT İSTRATİ
(1884 - 1935)

ACA OFSET BASIMEVİ TEL.: 27 53 45